

Комунальний заклад
«Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради

E-LEARNING

У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Колективна монографія

**Комунальний заклад
«Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради**

**E-LEARNING
У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ
СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН**

Колективна монографія

Івано-Франківськ
«Симфонія форте»
2017

УДК 37.016:3:004.9(049)

ББК 74.26-253я91

Е 11

Рекомендовано до друку вченою радою Комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради (протокол № 6 від 23.11.2016 року)

Рецензенти:

Романенко М.І. – доктор філософських наук, професор, ректор Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти;

Кучерук О.А. – доктор педагогічних наук, професор кафедри світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін Житомирського державного університету імені Івана Франка;

Борю С.Ю. – кандидат технічних наук, доцент, завідувач кафедри комп'ютерних наук Запорізького національного університету.

E-learning у теорії та практиці навчання суспільно-гуманітарних дисциплін : колективна монографія / [Пашков В., Лісіцин В., Каракатсаніс Т., Корицька Г., Курінна А., Путій Т., Сирцова О., Шацька Н.]; / за заг. ред. Г.Р. Корицької, Т.М. Путій. – Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. – 120 с.
ISBN 978-966-284-103-9

Монографія містить результати досліджень та розробок членів кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР із проблеми електронного навчання в системі неперервної педагогічної освіти. Автори пропонують шляхи впровадження e-learning у навчання суспільно-гуманітарних дисциплін.

Для науковців, практичних працівників та широкого кола читачів.

УДК 37.016:3:004.9(049)

ББК 74.26-253я91

© Комунальний заклад
«Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти»
Запорізької обласної ради, 2017
© Авторський колектив, 2017

ISBN 978-966-284-103-9

З М І С Т

<i>Пашков В.В.</i> Електронне навчання в системі післядипломної педагогічної освіти: філософський аспект	3
<i>Лісіцин В.В.</i> Реалізація принципів свободи, справедливості та співпраці в умовах єдиного інформаційного освітнього простору	14
<i>Каракатсаніс Т.В.</i> Неформальне дистанційне навчання педагогічних працівників у системі неперервної освіти у країнах Європейського Союзу	27
<i>Корицька Г.Р.</i> Шкільна мовна освіта в умовах розвитку електронного навчального середовища	40
<i>Курінна А.Ф.</i> Лінгвосинергетичний вимір викладання шкільних філологічних дисциплін засобами ІКТ	55
<i>Путій Т.М.</i> Потенціал e-learning у контексті неперервної педагогічної освіти вчителя-філолога.....	67
<i>Сирцова О.М.</i> Сучасні засоби візуалізації знань у системі неформальної освіти	89
<i>Шацька Н.М.</i> Роль учителя у створенні та використанні в навчальному процесі дистанційних курсів.....	106
Відомості про авторів	119

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ

*Пашков В.В.,
доктор філософських наук*

Насущність проблем, сформованих часом, вимагає від соціогуманітарних наук, передусім від філософії, формування нових світоглядних орієнтацій у масштабі планетарного життя, зокрема щодо стратегій освіти. Освіта стала вирішальним фактором розвитку суспільства, а післядипломна освіта педагогів не є винятком. Для кожної людини неперервна освіта є процесом формування та задоволення її пізнавальних запитів і духовних потреб, розвитком нахилів та здібностей у мережі державно-суспільних навчальних закладів і шляхом самоосвіти. Звідси – необхідність постійної перепідготовки викладачів, організації гнучкої й мобільної системи підвищення їхньої кваліфікації. Це завдання поки що не знайшло свого вирішення, і саме кадрова проблема є актуальною на шляху оновлення освітніх систем у всьому світі й в Україні зокрема.

Розбудова системи післядипломної педагогічної освіти, її докорінне реформування повинні бути основою відтворення інтелектуального, духовного потенціалу народу, становлення державності та розвитку демократизації суспільства в Україні. Реформування школи насамперед залежить від підготовки спеціалістів, які б могли творчо застосовувати на практиці передові навчальні технології, кращі результати філософсько-педагогічних досліджень. У цих умовах сучасна школа України постала перед необхідністю якісного підвищення професійної компетентності вчителів та розвитку в них цілісного комплексу професійно-особистісних якостей, співзвучних вимогам часу.

Розвиток інформатизації системи післядипломної педагогічної освіти в Україні пов'язаний з іменами таких відомих вчених та педагогів, як В.Ю. Биков, В.Г. Кремень, В.О. Огнев'юк, В.В. Олійник.

Інформаційні технології допомагають освіті крокувати в ногу з часом. Реформується інформаційне суспільство, його виробництво і спосіб життя відрізняються від того, що написано у традиційних підручниках. Знання актуальні і сьогодні, але передавати їх учитель повинен сучасними засобами.

Фундаментом інформаційного суспільства, що будується, стали його інформатизація й комп'ютеризація, які надають людям надійні джерела інформаційних ресурсів, позбавляють їх від рутинної роботи, забез-

печують високий рівень автоматизації виробництва. Основу теорії інформаційного суспільства заклали Д. Белл, Дж. Гелбрейт, Е. Тоффлер, М. Маклюен, Ж. Елюль. Саме в їх фундаментальних працях було сформульовано основні риси цього суспільства. Контури інформаційного суспільства, які вимальовуються з другої половини ХХ ст., ще не цілком чіткі. Однак уже сьогодні можна з упевненістю сказати, що цей новий етап у розвитку людства вимагатиме принципово іншої педагогіки. Автоматизація й комп'ютеризація виробництва роблять зайвими величезні виробничі колективи, більша частина яких займається фізичною працею. Промислові гіганти виявляються надто неповороткими в епоху стрімкого науково-технічного прогресу: швидкі зміни в технологічному процесі, освоєння нових зразків продукції легше вдаються малим і середнім підприємствам. Комп'ютери й сучасні засоби зв'язку не стільки поєднують, скільки розділяють людей, різко скорочують особисті контакти між ними. Почуття колективної солідарності з голосом у слухавці, з автором послання, отриманого електронною поштою, не виникає.

Кількість уже не вирішує, вирішує якість фахівців – і в економіці, й у військовій сфері, й у політиці, й у культурі. Одна людина, озброєна комп'ютером або найскладнішим технічним пристроєм, здатна виконати роботу, для якої раніше були потрібні десятки, навіть сотні людей. Один яскравий політик, озброєний технічною міццю сучасного телебачення, спроможний вирішити завдання, для яких в індустріальні часи була потрібна армія партійних пропагандистів – точно так само, як один музикант, використовуючи можливості музичного комп'ютера й сучасної техніки звукозапису, може замінити сьогодні цілий оркестр.

Бурхливий розвиток інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), методичні та технологічні інновації, поступово накопичуючись, сприяли новому розумінню ролі ІКТ в освіті. Якщо раніше (10–30 років тому) комп'ютерні технології розглядали лише як засіб підтримки традиційного навчального процесу, який не міняє суті його методів і форм, то роль сучасних ІКТ вже інша. Вони кардинально змінюють систему освіти як суспільний феномен, а ідеї електронного навчання з категорії нових технологій навчання кінця ХХ століття переходять у категорію нової парадигми в освіті початку ХХІ століття.

Величезні досягнення в цій галузі лягли в основу грандіозних соціальних і науково-технологічних перетворень, характерних для початку ХХІ століття. З іншого боку, розширення галузі освіти і зміна її статусу супроводжуються у цій сфері загостренням проблем, які свідчать про кризу освіти. І, нарешті, в ході пошуку шляхів подолання цієї кризи

відбуваються радикальні зміни й формування нової освітньої системи. «Освіта вже стала глобальною проблемою, але за своєю природою це процес, який відбувається серед широкого загалу, в місцевих громадах. І в цьому – ключ до змін. У світі відбуваються революційні зміни; нам потрібна революція в освіті. Як і більшість революцій, ця віддавна визріває, а подекуди вже йде повним ходом. І рухається не зверху вниз, а знизу вгору – як, зрештою, і має бути» [3, с. 26].

Інформаційна революція й формування нового типу суспільного устрою – інформаційного суспільства – висувають інформацію й знання на передній план соціального та економічного розвитку. Яскрава творча індивідуальність, схильна до використання найбагатших можливостей сучасної техніки, стає головною цінністю в інформаційному суспільстві. Саме на неї й повинна бути орієнтована сучасна «антропоцентрична» педагогіка. Змінюються і пріоритетні предмети в навчальних планах: гуманітарні дисципліни, які розглядалися як другорядні в суспільстві індустріальному, відтепер користуються найбільшим попитом на ринку освіти. Психологія, право, менеджмент, економіка, тележурналістика обіцяють суттєвіші життєві перспективи. Зрівнятися з ними за привабливістю можуть лише комп'ютерні науки.

Освіта все більше стає «антропоцентричною». Акценти змінюються: в постіндустріальному суспільстві інтереси людини виявляються вищими, ніж інтереси суспільства. Вочевидь, суспільство вперше усвідомлює повною мірою, що воно складається з індивідів, й інтереси цих індивідів саме й становлять суспільні інтереси. Індивід знаходить суверенітет: із його інтересами відтепер доводиться рахуватися як з даністю, а не підганяти їх під соціальні групи.

В індустріальному суспільстві потребу у фахівцях задовольняли, як правило, за рахунок їхньої масової підготовки. Держава, відчуваючи їхню необхідність, виділяла кошти, на які проводили навчання. Передбачалося, що при використанні зовнішніх заходів дисциплінарного й морального впливу можна буде з десяти тих, кого навчають, підготувати двох-трьох гідних професіоналів, інші ж зможуть більш-менш задовільно впоратися з виконавськими функціями. Надмірна економія на освіті, низька престижність учительської праці, недобори в педагогічній вузи, зростаюча кількість вакансій, старіння кадрів неухильно ведуть до того, що в школах концентруються недовчені, низькооплачувані й перевтомлені фахівці.

У суспільстві постіндустріальному мотивація до здобуття освіти все більше стає внутрішньою. Дисциплінарний і моральний вплив на тих, кого навчають, частіше втрачає ефективність, зникають і суспільні механізми, які його забезпечують. Успішне навчання починається тільки тоді, коли

той, хто навчається, відчуває в собі, усвідомлює й розвиває власний соціокультурний творчий потенціал, коли він цілком розуміє те, що сьогодні потрібна не маса середніх, а лише обмежена кількість висококваліфікованих і високооплачуваних фахівців.

На ці нові запити суспільства орієнтована сучасна стратегія діяльності системи післядипломної педагогічної освіти як складової неперервної освіти громадян України, спрямована на її модернізацію, забезпечення індивідуальних та державних потреб у професійному зростанні педагогічних працівників. Причому, як зазначається в Концепції розвитку післядипломної освіти в Україні, нові професійні навички, вміння застосовувати набуті теоретичні знання на практиці мають поєднуватися з розвитком критичного мислення, здатністю запроваджувати цінності демократичної, правової держави [5, с. 3].

Ще одна важлива особливість постіндустріального суспільства – необхідність постійного оновлення знань і умінь. Технічний прогрес у традиційному суспільстві йшов повільними темпами, в індустріальному рухався зі швидкістю поїзда, у постіндустріальному – стрімкістю ракети. У суспільстві індустріальному два, а то й три покоління працівників могли працювати на одному й тому самому верстаті, передаючи одне одному свої навички. У суспільстві постіндустріальному протягом життя одного покоління відбувається радикальна зміна не тільки окремих зразків, але й цілих видів техніки. Програмове забезпечення комп'ютерів застаріває за 2–3 роки й замінюється новим.

Усе це призводить до болісного ламання багатьох стереотипів в освіті. Цінність виробничого досвіду старшого покоління ставиться під сумнів: ні батько, ні, тим більше, дід не здатні навчити ефективної роботи в інтернеті. Науково-технічний прогрес викликає швидкі зміни у способі організації громадського життя. Соціальний досвід старших поколінь також усе частіше викликає недовіру молодих.

Якщо в індустріальному, а тим більше в традиційному суспільстві авторитет дорослого був беззаперечний, а дитина, підліток повинні були доганяти його у своєму розвитку, то тепер у ролі доганяючого частіше виступає дорослий, знання якого виявляються не на рівні вимог науково-технічного прогресу. Таким чином, освіта в постіндустріальному суспільстві повинна стати безперервною, нею змушений займатися кожен член суспільства самостійно, під власним контролем, на підставі самодисципліни протягом усього активного життя. Більше того: вимога безперервної освіти поширюється не тільки на учнів, а й на вчителів [6].

Перенос акценту на безперервну самоосвіту вимагає не просто використання нових освітніх технологій. Він потребує корінного перегляду

фундаментальних уявлень про педагогіку. Педагогіка «соціоцентрична» була наукою про освіту для соціальних груп. Вона припускала, що індивідуальне можна й потрібно звести до соціального, й, зрозуміло, усвідомлювала, що існують індивідуальні, вікові особливості. Але дослідження цих особливостей було потрібне їй для їхнього подолання й нівелювання. Вона повинна була домогтися того самого результату для всіх, незважаючи на існування індивідуальних і вікових відмінностей.

Педагогіка постіндустріального суспільства неминуче повинна стати «антропоцентричною». В її основі лежить уявлення про людину, яке не може бути виведене з макросоціологічного навчання про більші суспільні групи. Людину перестають розуміти як зліпок із суспільних відносин. Сутність її вже не можна сприймати (за К. Марксом) тільки як ансамбль суспільних відносин. Суспільство не може виліпити за допомогою освіти з людини все що завгодно.

Істотна особливість більшості інновацій у сфері освіти полягає в технологічній базі. Технологічні елементи вкрай не розвинені в традиційній освіті, яка спирається в основному на навчання face-to-face (обличчям до обличчя) і друковані матеріали. Не випадково за кордоном синонімом терміна СВТ (Computer Based Training) є термін ТВТ (Technology Based Training). Саме технологічний базис сучасних ІКТ дозволяє реалізувати ряд принципово нових ідей у системах освіти ХХІ століття, які інтегровані в терміні «Електронне навчання» і його аналозі «electronic learning» або скороченому «e-learning», як сфери застосування в сучасній освіті комп'ютерних технологій, інтерактивного мультимедіа, онлайн-навчання тощо [8, с. 5].

Актуальність розвитку e-learning для всіх країн світу очевидна. Електронне навчання відповідає вимогам сучасного життя, дозволяє економити фінансові ресурси національних систем освіти, особливо якщо взяти до уваги не тільки транспортні витрати, а й витрати на організацію всієї системи очного навчання.

Генеральний секретар Міжнародної ради з дистанційної освіти Рейдар Ролл у передмові до книги Тиффин Д., Раджасингам Л. «Что такое виртуальное обучение. Образование в информационном обществе» ще в кінці ХХ століття зазначав, що «з'являться навчальні заклади, здатні керувати процесами змін, і ця особливість стане більш важливою й цінною для розвитку суспільства. Сюди слід віднести не тільки досягнення в галузі ІКТ, що прискорюють хід перемін, яких потребує система освіти. Багато політичних діячів висловлюють скептицизм стосовно ефективності і продуктивності використання ресурсів освітнім сектором. Існує думка, що в наступний період розвитку суспільства навряд чи слід очікувати значного

підвищення витрат на освіту в більшості країн світу, передусім тому, що в них немає грошей, і сектор освіти в боротьбі за ресурси зіткнеться з жорсткою конкуренцією інших галузей, таких, як соціальна сфера й захист навколишнього середовища. У такому сценарії сектору освіти, мабуть, доведеться звернути увагу на продуктивність своєї роботи» [9].

Освіта ХХІ століття докладає величезних зусиль, щоб посісти провідне місце у впровадженні у всі сфери діяльності людей сучасних ІКТ, забезпечити рівний доступ до мережевих навчальних інформаційних ресурсів усіх, хто навчається. В Україні Національна програма інформатизації була прийнята у 1998 році. У ній суть інформатизації освіти трактується як упорядкована сукупність взаємопов'язаних організаційно-правових, соціально-економічних, навчально-методичних, науково-технічних, виробничих, управлінських процесів, спрямованих на задоволення освітніх інформаційних обчислювальних і телекомунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу, на формування та розвиток інтелектуального потенціалу нації, удосконалення форм і змісту навчально-виховного процесу шляхом упровадження комп'ютерних методів навчання й тестування [2].

Створення єдиного світового освітнього простору шляхом інтеграції національних освітніх систем є нагальною потребою розвитку світової спільноти. Дистанційне навчання (ДН) сприяє вирішенню цих завдань.

Міжнародна система дистанційного навчання:

- забезпечує широкий міжнародний доступ до кращих світових освітніх ресурсів;
- істотно збільшує можливості традиційної освіти за рахунок формування освітнього інформаційного середовища, у якому учні самостійно або під керівництвом викладача можуть вивчати необхідний матеріал;
- значно розширює коло людей, яким доступні освітні ресурси;
- сприяє набуттю учнями навичок самостійної роботи;
- знижує вартість навчання за рахунок широкої доступності кращих освітніх ресурсів;
- підвищує рівень освітніх програм за рахунок надання альтернативних програм;
- дозволяє формувати унікальні освітні програми за рахунок комбінування курсів, що надаються освітніми установами, в тому числі різних країн;
- має велике соціальне значення, оскільки дозволяє повною мірою задовольнити освітні потреби населення.

В e-learning післядипломної педагогічної освіти дистанційне навчання інтегрує існуючі методи навчання та надає їм якісно новий рівень.

Основною ідеєю методики сучасних систем дистанційної освіти є створення навчального інформаційного середовища, що включає комп'ютерні інформаційні джерела, електронні бібліотеки, відео- й аудіотеки, книги й навчальні посібники. Складовою частиною такого навчального середовища є як слухачі, так і викладачі, взаємодія яких здійснюється за допомогою сучасних телекомунікаційних засобів. Таке навчальне середовище надає унікальні можливості слухачам для отримання знань як самостійно, так і під керівництвом викладачів. Під час розробки навчальних курсів акцент робиться на самостійній роботі слухачів, їх колективній творчості, проведенні міні-досліджень різного рівня.

Інститути післядипломної педагогічної освіти мають велике значення для розвитку нової системи електронної освіти. Будучи освітніми установами, в яких зосереджені провідні фахівці, інститути мають значний потенціал, щоб стати центрами з розробки сучасних електронних дистанційних курсів. В основі цього – розвиток в інститутах ППО спеціальних підрозділів дистанційної освіти. Такі підрозділи можуть розробляти й доставляти дистанційні курси для регіону. Директор Інституту інформаційних технологій і засобів навчання АПН України В.Ю. Биков у своїй книзі «Моделі організаційних систем відкритої освіти» пише, що «впровадження технологій ДН створює додаткові умови для організації ефективної системи дистанційної освіти, зокрема післядипломної педагогічної освіти. Врахування й використання особливостей е-ДН суттєво «пом'якшує» наявні проблеми післядипломної педагогічної освіти. Завпровадження е-ДН допомагає підвищити рівень персоніфікації навчання, сприяє вирішенню проблем, пов'язаних із обмеженістю термінів та інтервалів перепідготовки й підвищення кваліфікації, значним числом слухачів, які мають навчатись одночасно, пошуком і розповсюдженням передового педагогічного досвіду, залученням для широкої екстериторіальної аудиторії слухачів кращих викладацьких кадрів, учених, громадських діячів, керівників освіти й держави. Для забезпечення дистанційної післядипломної педагогічної освіти створена й розвивається мережа центрів дистанційної освіти на базі навчальних закладів післядипломної педагогічної освіти, інших навчальних закладів, які проводять цю роботу. Ці центри, зокрема, формують фонд комп'ютерних програмних засобів післядипломної педагогічної освіти й забезпечують мережний доступ до дистанційних модулів навчання» [1, с. 116-117].

Останніми роками став активно розвиватися консорціум інститутів післядипломної педагогічної освіти як нова інституційна модель післядипломної освіти. Консорціум інститутів ППО (від латинського *consortium* – співучасть, співтовариство) є об'єднанням, що надає комуніка-

ційні та адміністративні послуги з надання навчальних курсів, розроблених інститутами ППО, які входять до консорціуму, для дистанційного навчання на базі різноманітних освітніх технологій.

Таким чином, консорціум інститутів ППО об'єднує й координує діяльність декількох інститутів на основі сучасних ІКТ. Можна сказати, що консорціум інститутів здійснює зв'язок між викладачами та слухачами інститутів для дистанційного навчання. Така інституційна модель надзвичайно актуальна для України, оскільки дозволяє об'єднати освітні ресурси традиційних інститутів ППО. ІКТ технології дозволяють групам слухачів і окремим учителям спілкуватися з викладачами й між собою, перебуваючи на будь-якій відстані один від одного. Такі сучасні засоби комунікації доповнюються комп'ютерними навчальними програмами, які заміщають друковані тексти, аудіо- й відеоплівки. В результаті цього слухач може отримувати навчальну інформацію з різних джерел. Розвиток такої моделі освіти веде до того, що навчання здійснюється не тільки на відстані, але й незалежно від будь-якої установи.

Наступним кроком у використанні e-learning для розвитку системи післядипломної педагогічної освіти є створення Українського відкритого університету післядипломної освіти (УВУПО). У цій освітній моделі повністю реалізуються ті потенційні можливості перебудови системи освіти, які дають ІКТ.

Така модель ще не реалізована повністю. Вона стикається з суттєвими труднощами, зокрема з проблемою отримання суспільного визнання і права видавати свідоцтва та сертифікати. Подолання цих труднощів і повний розвиток моделі віртуального університету приведе до глибоких змін в організаційній структурі сучасної післядипломної педагогічної освіти. Віртуальний університет складається зі співпрацюючих груп адміністраторів, розробників курсів, викладачів, технологів і слухачів, які розділені великими відстанями, але разом працюють та інтерактивно навчаються, використовуючи сучасні ІКТ.

Нерідко менеджери інститутів й академій ППО вважають своїм головним завданням у розвитку дистанційних форм навчання створення матеріально-технічної бази. Усе інше, як кажуть, додасться. Однак ключем до дистанційної освіти є навчально-методичне забезпечення самостійної когнітивної діяльності учнів. Його розробка вимагає значно серйозніших організаційних зусиль, найвищої кваліфікації розробників і часом більш значних фінансових витрат, ніж закупівля і встановлення обладнання.

Певна робота щодо запровадження ідей e-освіти здійснюється в Запорізькій області загалом й у ППО зокрема. Поступово та невпинно

розширюється перелік об'єктів єдиного інформаційного освітнього простору: формуються бази даних дошкільних, позашкільних, професійно-технічних навчальних закладів; створюється навчальне середовище, у т. ч. розробляються електронні посібники для дистанційної освіти учнів і вчителів. Напрацювання в дистанційній «Школі сучасних знань» запропоновані для користування вчителям та учням інших областей України. Продовжується робота щодо формування, розвитку та збагачення освітнього контенту єдиного інформаційного освітнього простору.

Уже сьогодні в області створені та діють кілька різнопланових веб-ресурсів. Так, наприклад, до електронних освітніх ресурсів (ЕОР) навчального призначення й комп'ютерно орієнтованих систем оцінювання навчальних досягнень можна віднести сайт «Юний програміст», який дозволяє всім бажаючим вивчати програмування самостійно, у зручний для себе час.

Діють електронні курси для учасників освітнього процесу на трьох дистанційних платформах:

- «Школа сучасних знань» – регіональна програма дистанційного навчання учнів;
- ресурс дистанційної освіти Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти – підвищення кваліфікації педагогічних працівників області за дистанційною формою навчання;
- дистанційна платформа кафедри інформатики та інформаційних технологій в освіті – підвищення кваліфікації та післядипломна перепідготовка вчителів інформатики.

Виконують свої завдання й відкриті ресурси для методичної підтримки та забезпечення взаємодії освітян області:

- сайт Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та кафедри інформатики й інформаційних технологій в освіті;
- методичний освітянський портал ЗапоВікі;
- персональні ресурси творчих педагогів області та освітніх спільнот.

На базі порталу ЗапоВікі створено 26 предметних віртуальних спільнот, 11 віртуальних кафедр та центрів ЗОІППО, 11 онлайн-спільнот інших категорій (бібліотекарів, логопедів, інформатизаторів тощо). Серед них активно працюють віртуальні спільноти вчителів інформатики, математики, мови, основ здоров'я, екології, хімії, етики, історії та правознавства, бібліотекарів та інші.

Є достатні підстави пов'язувати з дистанційною формою електронного навчання майбутнє національної системи післядипломної педагогічної освіти, бачити в ній основний потенціал модернізації: «Для післядипломної освіти тут особливо цінним є те, що дистанційна освіта

дає нарешті реальну можливість вирішити наші основні проблеми – проблеми налагоджування постійного контакту між педагогом та науково-методичними структурами післядипломної освіти, проблеми системного керівництва процесом самоосвіти, проблеми розповсюдження інноваційних технологій у системі післядипломної освіти тощо» [7, с. 54].

Бурхливий розвиток e-learning у післядипломній педагогічній освіті – це не данина моді, а об'єктивна необхідність, яка зумовлена як соціальним замовленням становлення інформаційного суспільства, так й інтелектуально-технологічною революцією, яка веде до індустрії знань.

Література

1. *Биков В.Ю.* Моделі організаційних систем відкритої освіти : Монографія. – К. : Атіка, 2009. – 684 с.
2. Закон України Про концепцію Національної програми інформатизації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр>).
3. *Кен Робінсон і Лу Ароніка.* Школа майбутнього. Революція у вашій школі, що назавжди змінить освіту / Переклала з англ. Ганна Лелів. – Львів: Літопис, 2016. – 258 с.
4. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/.
5. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні. – К.: ЦППО, 2002. – 12 с.
6. *Пашков В.В.* Філософія післядипломної педагогічної освіти : монографія / В.В. Пашков. – Запоріжжя: Просвіта, 2012. – 288 с.
7. *Романенко М.І.* Післядипломна педагогічна освіта в контексті процесів формування глобальної освіти / М.І. Романенко, Б.В. Братаніч // Вісник післядипломної освіти. Зб. наук. праць. – Вип. 2. – К. : Міленіум, 2005. – С. 41–55.
8. *Соловов А.В.* Электронное обучение. Проблематика, дидактика, технология. – Самара: Новая техника, 2006. – 462 с.
9. *Тиффин Джон, Раджасингам Лалита,* Что такое виртуальное обучение. Образование в информационном обществе. – М.: Информатика и образование, 1999. – 312 с.

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ
СВОБОДИ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА СПІВПРАЦІ
В УМОВАХ ЄДИНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ**

*Лісіцин В.В.,
кандидат філософських наук*

Реалії постіндустріального, інформаційного суспільства створили потребу у формуванні інноваційної особистості, яка здійснює освіту протягом усього життя й може розвинути та реалізувати свій творчий потенціал. Необхідною передумовою цього є забезпечення можливості долучитися до єдиного освітнього простору.

Глобалізація, інтеграційні процеси в економіці й політиці спонукали до пошуків шляхів співпраці та узгодження діяльності в галузі освіти. Теоретичне обґрунтування ідеї єдиного освітнього простору переважно здійснювалося в інституційному аспекті й пов'язувалося лише з вищою освітою. Однак зміна освітньої парадигми, яка відбувається у всьому світі, вимагає розгляду зазначеної проблеми на філософському рівні та з позицій всезагальності освітнього процесу.

Однією з передумов утворення єдиного освітнього простору, в якому зможуть реалізуватися принципи сучасної освіти, є наявність необхідних засобів комунікації. Саме тому сьогодні приділяється багато уваги запровадженню структур і технологій, що сприяють розширенню освітньої взаємодії та збільшенню можливостей для обміну інформацією. В Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа», оприлюднених у 2016 р. на сайті Міністерства освіти і науки України, зазначено: «Педагогіка партнерства й компетентнісний підхід потребують нового освітнього середовища. Таке середовище допомагають створити, зокрема, новітні інформаційно-комунікаційні технології. Вони підвищують ефективність роботи педагога, ефективність управління освітнім процесом, а водночас уможливають індивідуальний підхід до навчання» [7, с. 17]. Інформатизація освіти створює реальні можливості для запровадження особистісно зорієнтованого підходу в навчанні.

Проблема простору з давніх часів привертала увагу філософів. Завдяки дослідженням Р. Декарта, Г. Лейбніца, Г. Гегеля вдалося відійти від розуміння простору як об'єктивної реальності, що існує незалежно від світу речей, і поглянути на нього як на відношення між співіснуючими реальностями матеріального світу. В новітній філософії багато уваги

приділялося питанню визначення соціальної складової простору. Вона була предметом дослідження у творах Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, П. Сорокіна, П. Бурд'є. Завдяки ним створено підґрунтя для розгляду зазначеної реальності як системи соціальних зв'язків, що визначають існування всього різноманіття соціально-предметних об'єктів.

Запровадження поняття освітнього простору було пов'язане з відмовою від лінійного погляду на розвиток освіти й переходом до постмодерної парадигми освіти. Одними з перших почали використовувати це поняття І. Фрумін та Б. Ельконін. Вони пов'язували його зі сферою взаємодії дітей та дорослих. Пізніше поняттям освітнього простору позначалася реальність, що є тотожною системі освіти (А. Ліферов, Е. Дніпров). Деякі автори почали співвідносити його з освітнім середовищем (Т. Борисова).

Українські науковці В. Кремень і В. Биков диференціювали поняття освітнього простору та освітнього середовища, запропонувавши їх ідентифіковані визначення.

Філософське осмислення певних аспектів єдиного освітнього простору здійснювали А. Адамський, В. Андрущенко, Є. Балафанов, В. Бацин, Я. Береговий, С. Бондирєва, А. Веряєв, Б. Вульфсон, О. Голубенко, В. Журавський, М. Згуровський, В. Каймін, В. Кінєлев, М. Конох, С. Кримський, М. Кузмін, М. Лазутова, Л. Левчук, Н. Лоншакова, З. Малькова, В. Марача, Л. Михайлова, С. Ніколаєнко, Т. Русецька, А. Панарін, Н. Провоторова, В. Садовничій, М. Степко, В. Тузлукова, В. Фурс, І. Шалаєв, В. Шукшунов, П. Щедровицький, Є. Ямбург та інші.

Серед вітчизняних теоретиків педагогіки, які досліджували єдиний інформаційний освітній простір, виділяємо авторів колективної монографії «Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України» В. Латиського, А. Пилипчака, М. Шишкіну та ін. Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених проблемі єдиного інформаційного освітнього простору, вона ще не розглядалася в контексті реалізації принципів свободи, справедливості та співпраці.

Визначення поняття єдиного інформаційного освітнього простору передбачає вирішення питань про те, що слід розуміти під терміном «простір» і що означає «єдиний», «інформаційний» та «освітній».

Проблема єдиного освітнього простору (ЄОП) особливий науковий інтерес стала викликати в кінці ХХ ст., і пов'язувалося це з активізацією євроінтеграційних процесів. ЄОП був проголошений метою Болонського процесу. Передбачалося створити зону європейської вищої освіти для формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та

науково-технологічного потенціалу Європи. Отже, ЄОП спочатку розумівся як властивість формальної освіти й належав до її вищого рівня. У дискурсі документів Болонського процесу Єдиний освітній простір визначається через поняття: «Зона європейської вищої освіти», «Європейський простір вищої освіти» [9]. У зазначеному контексті Єдиний освітній простір можна визначити як інтегроване освітнє утворення, що характеризується спільністю принципів державної політики в галузі освіти, узгодженістю освітніх стандартів, програм, вимог із підготовки науково-педагогічних кадрів, рівними можливостями й вільною реалізацією прав на освіту.

Наведена дефініція стосується до освітньої політики і тлумачить поняття ЄОП у його вузькому значенні. Широке (філософське) визначення поняття ЄОП повинно виходити із загальнофілософського розуміння категорії «простір», узгоджуватися з ключовими ідеями освітньої парадигми та пов'язуватися з усіма видами та формами освіти.

У філософії існують два основні підходи до розуміння простору й часу: субстанціональний та реляційний. Прихильники першого вважають простір абсолютною самостійною сутністю, певним змістищем речей, що існує незалежно від них. Інші розуміють сутність зазначеної реальності як порядок співіснуючих речей, відносини, що утворюються взаємодією матеріальних об'єктів. Оскільки аргументи реляційної концепції виглядають більш переконливими й узгоджуються з положеннями сучасної науки, під простором ми будемо розуміти зовнішні та внутрішні зв'язки природно-соціальних систем, які задаються їх взаємодією й обумовлені їхньою природою та характером. Зовнішні чинники виконують функцію умов або обставин, в яких відбувається певний процес, і можуть розглядатися як реальність, що позначається терміном «середовище».

Освітній простір є частиною соціального простору, в якому взаємодіючими сторонами виступають носії соціального буття. Поняття «освітнього простору» було введено в науковий обіг пострадянських країн авторами І. Фрумїним та Б. Ельконїним ще в 90-ті роки. У визначенні І. Фрумїна, що оприлюднене в публікації 1995 р., освітнім простором названо «місце», яке існує в соціумі й у якому суб'єктивно задаються множини відносин і зв'язків, де здійснюються спеціальні діяльності різних систем (державних, громадських і змішаних) з розвитку індивіда та його соціалізації [6, с. 50]. На підставі зазначеної дефініції можна зробити висновок, що поняття освітнього простору спершу ототожнювалося з поняттям освітнього середовища. Однак освітній простір, так само як і будь-який інший, визначається як внутрішніми, так і зовнішніми зв'яз-

ками, тому до його складових слід відносити не лише зовнішнє освітнє середовище, але й саму людину, що здійснює освіту.

Якщо визнавати особистість суб'єктом навчальної діяльності, то процес освіти слід розуміти як процес саморозвитку індивіда. Він відбувається протягом усього життя і являє собою не засіб підготовки до професійної діяльності та соціалізації, а форму суспільного буття людини. Виходячи з цього, визначенням «освітній» можна позначати все, що стосується до процесу формування та розвитку особистості, а не лише те, що пов'язане з формальною системною освітою.

Як суб'єкт навчально-виховної діяльності, людина сама формує своє освітнє середовище, однак робить це виходячи з об'єктивних умов свого існування, відповідно до своїх суб'єктивних можливостей та у взаємодії з іншими суб'єктами освіти. Всі зазначені реальності утворюють освітній простір особистості. Взаємодія є необхідною умовою розвитку. Чим більше існує можливостей для взаємодії і чим більшим виявляється коло взаємодіючих суб'єктів, тим більше розширюється освітній простір кожного з них. Інтеграція освітніх просторів агентів взаємодії забезпечує для них утворення єдиного освітнього простору.

Для позначення реальності, яка утворюється множиною індивідуальних освітніх просторів, деякі українські автори замість терміна «єдиний освітній простір» (ЄОП) використовують термін «глобальний освітній простір» (ГОП) [5, с. 8]. Поняття глобального освітнього простору та єдиного освітнього простору не можуть розглядатися як тотожні. Визначення «глобальний» є більш вузьким, ніж визначення «єдиний». Глобальний буквально означає загальний, всесвітній, великий, масштабний [1, с. 246]. Єдиним в сучасній українській мові може називатися: те, що є монолітним, цілісним та неподільним; те, що є унікальним і неповторним; те, що є однаковим, уніфікованим та загальним і те, що є спільним та доступним для всіх [Там само, с. 361]. Оскільки в нашому випадку освітній простір розглядається не стільки з позицій його загальності, системності та сфери охоплення, скільки з точки зору його спільності та відкритості, ми вважаємо більш виправданим застосування терміна «єдиний освітній простір».

Слід зазначити, що у вітчизняній педагогічній літературі поширення набув також термін «єдиний простір освітньої системи». За своїм визначенням він стосується до системної, тобто формальної, освіти й не може бути ототожненим із загальним єдиним освітнім простором, який охоплює не лише формальну, а й неформальну та інформальну форми освітнього процесу. Єдиний освітній простір виходить за межі системи освіти і включає в себе останню, як одну зі своїх складових. У концепціях пост-

модерного світосприйняття принцип системності втрачає свою ключову роль в організації освітнього процесу, поступаючись принципам плюральності та диверсифікації, тому нині більш актуальним стає не включення всіх рівнів та форм освіти до єдиної системи, а сприяння розвитку різноманітних, децентралізованих, не підпорядкованих один одному, не взаємоузгоджених видів освітньої діяльності.

Враховуючи вищесказане, філософське поняття єдиного освітнього простору можна визначити як множину відносин суб'єктів освіти, яка виявляє себе в їх активній взаємодії й забезпечує їм обопільний відкритий доступ до освітніх ресурсів своїх партнерів. Такий простір може характеризуватися протяжністю, тобто зоною, в межах якої здійснюється освітній взаємозв'язок, а також глибиною, тобто структурованістю та рівнем інтегрованості і співпраці в освітній діяльності.

У залежності від територіальної зони охоплення суб'єктів освітньої взаємодії виділяються такі види ЄОП: навчального закладу, населеного пункту, району, області, країни, міждержавного утворення, континенту, світу.

Освітня взаємодія здатна відбуватися безпосередньо та опосередковано. У другому випадку це робиться через територіальну або часову віддаленість і за допомогою різних освітніх засобів. Опосередкована освіта, яка здійснюється на відстані й у якій провідну роль відіграють інформаційно-комунікаційні технології, може визначатися як дистанційна.

З опосередкованою освітньою взаємодією пов'язаний єдиний інформаційний освітній простір (ЄІОП). Визначення «інформаційний», коли воно співвідноситься з освітнім простором, у вітчизняній педагогічній літературі зазвичай пов'язується з електронною освітою, яка тлумачиться як форма отримання освіти засобами інформаційних комунікацій. Виходячи з цього ЄІОП може розумітися як сфера опосередкованої освітньої взаємодії, що здійснюється за допомогою електронних засобів і забезпечується відкритим доступом до освітніх ресурсів. Для виявлення змісту поняття єдиного інформаційного освітнього простору (ЄІОП) слід з'ясувати, в якому відношенні він перебуває з більш загальним поняттям єдиного освітнього простору (ЄОП). Г. Гегель виділяв таку тріаду відносин: ціле й частини, сила та її виявлення, внутрішнє й зовнішнє [2, с. 300-301]. Найбільш логічним виглядає припущення, що ЄІОП є частиною ЄОП. До останнього, крім простору, що об'єднує дистантні комунікації, входить ще й освітній простір контактного спілкування.

Розширення безпосередньої або опосередкованої освітньої взаємодії сприятиме розширенню освітнього простору і збільшення освітніх можливостей суб'єктів, що належать до нього.

Відповідно до постмодерних концепцій філософії освіти освітній простір будь-якого рівня для того, щоб не порушувати імперативи особистісно зорієнтованої парадигми освіти, має ґрунтуватися на принципах рівності, самоорганізації, взаємодії, людиноцентризму, відкритості, диверсифікації, партисипативності, індивідуалізації, плюралізму, полікультурності, релятивності, доступності. На нашу думку, всі ці вимоги повинні забезпечити реалізацію трьох основних цінностей сучасної освіти: свободи, справедливості та співпраці.

Свобода, справедливість та співпраця як аксіологічні домінанти ЄЮП

Освіта є одним з важливих факторів, що визначають можливість самореалізації особистості і впливають на її становище в суспільстві. Тому право на неї визнається одним із ключових для сучасного суспільства й гарантується кожному громадянину. У ст. 26 Загальної декларації прав людини зазначено, що кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини й основних свобод.

Однак, незважаючи на проголошені права, мати реальну можливість здійснювати всебічний розвиток своїх особистісних якостей та реальний доступ до якісної освіти сьогодні можуть далеко не всі. Важко не погодитися зі словами відомого французького філософа М. Фуко, який писав: «Скільки б не стверджувалося, що освіта за невід'ємним правом є засобом, який відкриває для будь-якого індивіда в суспільстві, подібному нашому, доступ до дискурсу будь-якого типу, добре відомо, що у своєму розподілі, в тому, що вона дозволяє й чого не допускає, освіта дотримується курсу, який характеризується дистанціями, опозиціями й соціальними битвами. Будь-яка система освіти є політичним способом підтримки або зміни форм привласнення дискурсів – з усіма знаннями та силами, які вони за собою тягнуть» [12, с. 74]. Навіть якщо держава створюватиме всім рівні освітні умови, вона все одно не зможе забезпечити їм рівні шанси на освіту, оскільки різні люди мають різний освітній потенціал і не зможуть однаково скористатися наданими можливостями.

На нездатність традиційної системи забезпечити справжню рівність та справедливість в освіті звернули увагу й інші представники постмодерної філософії освіти. Іван Ілліч переконливо доводив, що, навіть перебуваючи в ідентичних шкільних умовах, бідні діти позбавлені більшості освітніх можливостей, повсякденно доступних дитині більш заможних батьків. На його переконання, такі переваги охоплюють спектр від домашніх книг і сімейних розмов до подорожей під час канікул та

інших можливостей, доступних для використання у школі та за її межами [4, с. 30].

Враховуючи роль, яку здатна виконувати освіта у вирішенні соціальних проблем, забезпечення рівного доступу до неї в наш час визнається одним із ключових завдань освітньої політики багатьох країн світу. До них належить також Україна. Реформування системи вітчизняної освіти спрямоване на створення таких умов, за яких буде забезпечене неупереджене та справедливе ставлення до кожного учня, буде подолано будь-яку дискримінацію (за ознакою віросповідання, гендеру, здоров'я, національності тощо) [7, с. 20]. Багато уваги вирішенню зазначеного питання приділяється також на регіональному рівні. Метою програми розвитку освіти і науки Запорізької області на 2013–2017 рр. проголошено «забезпечення умов рівної доступності для населення області сучасної повноцінної, якісної освіти, що відповідає актуальним і перспективним запитам особистості, суспільства й держави, міжнародним критеріям» [8]. У рамках програми здійснюється реалізація проекту «Рівний доступ до якісної освіти».

Не заперечуючи необхідність зрівнювання освітніх можливостей, постмодерна філософія освіти ставить під сумнів реальність досягнення цієї мети в умовах збереження існуючої модерної системи освіти. «Насправді ж рівність освітніх можливостей – мета й бажана, й досяжна, – стверджував уже згадуваний нами сучасний австрійський філософ Іван Ілліч, – проте ототожнювати її з обов'язковим шкільним навчанням те ж саме, що плутати порятунок із церквою» [там само, с. 35]. Погоджуючись із цим авторитетним дослідником, мусимо визнати також те, що класична система освіти не здатна гарантувати не лише рівність та справедливість, але й освітню свободу та ефективну співпрацю.

Переважає більшість тих, хто здобуває освіту, обмежені у виборі навчального закладу, викладацького складу, партнерів з освіти. В одному випадку особистість може виявитися в оточенні таких учасників освітнього процесу, які сприятимуть конструктивній та плідній діяльності, в іншому вона може бути залучена у взаємодію з членами учнівського колективу, який не сприяє оптимальній реалізації її освітнього потенціалу.

Хоча в офіційних державних документах визнається необхідність використання особистісно зорієнтованого підходу, згідно з яким учень визнається рівноправним суб'єктом навчально-виховного процесу, насправді не створюється умов для реалізації його суб'єктних можливостей. Він не може впливати на визначення того, що вивчати, як вивчати й коли вивчати. Фактичним суб'єктом освітньої діяльності є той, хто приймає навчальні програми, встановлює мету й завдання освіти, вирішує, якими

освітніми засобами їх слід досягати, той, хто здійснює контроль за освітою та визначає критерії оцінювання її результативності. Сьогодні ці функції продовжує виконувати держава.

На думку деяких відомих критиків традиційної парадигми освіти, зокрема П. Фрейре, ліквідувати зазначені недоліки «педагогіки пригноблення» зможе «визвольна» «проблемно зорієнтована» освіта. Така педагогіка відходить від ідеї про те, що освіта являє собою процес «наповнення» учнів істинним знанням, а також від поділу учасників освітньої діяльності на тих, хто навчає, і тих, хто навчається. За словами бразильського філософа та теоретика педагогіки доби постмодерну, справжня освітня свобода стане можливою тоді, коли вчитель перестане бути лише тим, хто вчить, а стане також тим, хто й сам учиться у процесі діалогу з учнями, які, і собі, навчаючись, учитимуть. Обидві сторони тепер стануть взаємно відповідальними за процес, в якому всі зростають. За таких умов аргументи, що ґрунтуються на «владі», втрачуть силу. Визвольна освіта полягає в пізнавальній діяльності, а не в передачі інформації. Вона може виконати свою функцію як практика свободи за умови, якщо покладе край вертикальним структурам і подолає суперечність між різними учасниками освітньої діяльності [11, с. 61–62]. Якщо дійсно дотримуватися особистісно зорієнтованого підходу, а не лише його декларувати, то слід визнати, що свобода має бути й метою, й засобом освітнього процесу.

Усвідомлюючи, що без розширення свободи в освітній діяльності неможливо забезпечити умови для формування компетентностей, необхідних для успішної самореалізації особистості в суспільстві, уряди багатьох країн проводять політику, спрямовану на лібералізацію освітніх відносин. Не стала винятком у цьому питанні й Україна. В концепції «Нова українська школа» проголошується намір надати більшу свободу учням, учителям та навчальним закладам. Учителям гарантуватиметься свобода від втручання у професійну діяльність із боку держави, а школам надаватиметься реальна автономія. Для забезпечення учням свободи вибору в недалекому майбутньому передбачається запровадити в освіту принцип «гроші ходять за дитиною» [7].

Проте справжню, а не уявну, освітню свободу, а разом з нею і справедливість учень отримає тоді, коли не лише перестане бути закріпленим за певним навчальним закладом, але й зможе повністю звільнитися з-під контролю з боку будь-яких освітніх інституцій. А це, передусім, можливо лише за умови, що учень перетвориться на вільного агента, який здійснює самоосвіту в умовах єдиного освітнього простору. Освітня свобода полягає у відкритості, у доступі до інформації, в можливості визначати час, зміст, рівень складності та обсяг отримуваних знань,

обирати джерело інформації, спосіб її отримання, мову навчання та партнерів по навчальній діяльності.

Здійснення процесу гуманізації особистості та її вільний всебічний розвиток, так само як і освітня рівність, про яку йшлося вище, є проблематичними в умовах формальної освіти. Така освіта підпорядковується певному офіційно запропонованому зразку, який «задає» обсяг та зміст отримуваних знань, а також характер умінь і навичок, необхідних для формування особистості (громадянина), що відповідає нормативному канону, прийнятому в даному суспільстві, і здатна виконувати поширені в даному суспільстві соціальні ролі. Перебуваючи в системі формальної освіти, особистість стає заручником цієї системи й фактично позбавляється своїх суб'єктних якостей. В умовах системи особистість може мати право на отримання якісної освіти. Однак вона не може впливати на визначення критерію якості цієї освіти, її мету та засоби. Крім того, підстава освітніх можливостей при формальній освіті знаходиться не в самій особистості, а поза нею. Свобода, яка має підставу не в самому носії, а «в зовнішніх обставинах», як переконливо доводив Г. Гегель, – «це формальна свобода, й повинна розглядатися лише як уявна свобода» [2, с. 319]. Гарантія права на освіту не означає забезпечення освітньої свободи. По-перше, скористатися відповідним правом може лише той, хто має для цього внутрішні підстави, а по-друге, гарант і суб'єкт права завжди може змінити його на свій розсуд.

Атрибутами формальної освіти є навчальні програми, плани, оцінки, свідоцтва та дипломи. За допомогою них держава та педагоги визначають освітню траєкторію учнів, суттєво обмежуючи їх освітню свободу. Саме тому вони стали об'єктом критики з боку філософів-постмодерністів, прихильників лібертарної педагогіки. Іван Ілліч виступав за звільнення суспільства від шкіл і переконливо доводив, що «добра освітня система повинна мати три мети: вона повинна давати всім, хто хоче вчитися, доступ до наявних ресурсів у будь-який час їх життя незалежно від віку; дозволяти всім поділитися своїми знаннями з тими, хто хоче навчитися цього від них; нарешті, надавати кожному бажаючому можливість ознайомитися з проблемами суспільства й обговорити їх. Така система зажадає застосування до освіти конституційних гарантій – учнів не можна буде змушувати підкорятися обов'язковому навчальному плану або дискримінувати на підставі того, чи мають вони свідоцтва або дипломи» [4, с. 92]. З цими словами важко не погодитися, особливо якщо визнавати учня суб'єктом освітньої діяльності та вважати, що особистість вчиться не для держави, а для себе.

Реальному забезпеченню вільного та рівного доступу до освітніх ресурсів, а також встановленню зв'язків із бажаними партнерами по

освітній діяльності сприяє утворення й розширення єдиного інформаційного освітнього простору (ЄІОП). Інформатизація освіти створює підстави для реалізації суб'єктних здібностей тих, хто навчається. В західній педагогічній літературі на це звернули особливу увагу вже у 80-х рр. ХХ ст. «Одна з найбільш привабливих можливостей електронних засобів навчання, – писали американські вчені в книзі «Суд над системою освіти: стратегія на майбутнє», – полягає в тому, що вони можуть допомогти навчити учня «вчитися» [10, с. 201]. Отже, інформатизація сприяє самоосвіті, а самоосвіта являє собою вид освітньої діяльності, в якому особистість стає її повним суб'єктом і має найбільший рівень відповідної свободи.

Здійснюючи освіту в умовах єдиного інформаційного освітнього простору, людина отримує можливість розвивати ті здібності та задовольняти ті освітні потреби, які сама визнає за потрібні, робити це протягом усього життя й отримувати від цього користь та насолоду. Український дослідник А. Пилипчук справедливо зазначав, що за рахунок надмірності інформації та доступності ІКТ єдиний інформаційний освітній простір забезпечує індивідуальну пізнавальну траєкторію (ІПТ) для тих, хто здобуває освіту, й це робить процес пізнання менш керованим та, напевно, менш раціональним, але продуктивнішим із погляду можливостей для розвитку творчого потенціалу особистості. Саме тому найважливішим ефектом становлення ЄІОП є свобода вибудовування ІПТ кожним суб'єктом з урахуванням його мотивації [3, с. 53].

Значна роль ЄІОП у створенні умов для відкритості освіти визнається на національному та регіональному рівнях України. Одним із засобів побудови такого простору є інформатизація освіти.

У Запорізькій області створення підстав для інформатизації освіти та розширення єдиного інформаційного освітнього простору здійснюється в таких напрямках:

- упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховний процес навчальних закладів, підключення шкіл до глобальної мережі інтернет;
- створення та забезпечення діяльності загальнодоступних електронних освітньо-інформаційних ресурсів;
- розвиток та збагачення освітнього контенту єдиного інформаційного освітнього простору регіону;
- теоретичне та науково-методичне забезпечення процесу впровадження електронної освіти;
- створення умов для забезпечення комп'ютерної та інформаційної грамотності суб'єктів освітнього процесу;

– дослідно-експериментальне відпрацювання в системі освіти області науково-методичних засад упровадження вітчизняної моделі медіаосвіти в навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів;

– збільшення різноманітності та кількості освітніх послуг, що надаються за допомогою ІКТ.

Розширення інформаційного освітнього простору сприяє розширенню загального єдиного освітнього простору, оскільки перший є частиною другого. Однак відбуватися це буде лише за умови, що збільшення опосередкованої освітньої взаємодії не супроводжуватиметься зменшенням взаємодії безпосередньої. Погоджуючись із тим, що традиційна освіта обмежує можливості для реалізації принципів справедливості, свободи та співпраці в освіті, ми не вважаємо, що необхідно позбавлятися шкіл та інших навчальних закладів, в яких відбувається живе спілкування та прямий контакт між різними суб'єктами освітньої діяльності. Дистанційна електронна освіта повинна існувати не замість очної, а разом із нею. Інакше буде відбуватися лише уявне збільшення свободи.

Якщо збільшення однієї частини єдиного освітнього простору супроводжується відповідним зменшенням іншої його частини, то обсяг цілого залишається незмінним. Насправді освітні можливості не збільшуються. За гаслами покращення умов для розвитку особистості може приховуватися бажання можновладців зменшити витрати на освітню галузь, ліквідувавши частину навчальних закладів і скоротивши кількість педагогічних працівників. Це є несправедливим. По-перше, тому, що приховування справжніх намірів належить до різновидів обману, який споконвіку вважається проявом несправедливості. По-друге, особистість буде обмежуватися у праві на вибір форми навчання, що є необхідною передумовою її освітньої свободи. Якщо дотримуватися діалектичного підходу, то слід визнати, що запровадження нової освітньої парадигми не повинно супроводжуватися повною відмовою від закладів, що здійснюють освітній процес традиційним способом. Домінування однієї з форм освіти, як і домінування будь-чого іншого, не може сприйматися як справедливість у постмодерному суспільстві, зорієнтованому на особистість.

В умовах існування єдиного інформаційного освітнього простору значно розширюються можливості для співпраці в галузі освіти. Якщо безпосередня освітня взаємодія обмежена територіальною та часовою відстанню, то співпраця, що здійснюється через інформаційні комунікації, здатна об'єднати набагато більшу кількість суб'єктів освітньої діяльності, допомогти швидко визначити коло людей, що мають спільні цілі та інтереси, здійснити обмін освітніми ресурсами.

Єдиний інформаційний освітній простір є частиною загального єдиного освітнього простору. Він може розумітися як сфера освітньої взаємодії, що здійснюється за допомогою електронних засобів і забезпечується відкритим доступом до освітніх ресурсів. Розширення такого простору сприяє створенню умов для освітньої свободи, справедливості та співпраці.

Освітня свобода полягає не в самодостатності та самоізоляції, а у відкритості та взаємодії. Вона виявляє себе у вільному доступі до інформації, в можливості визначати час, рівень складності та обсяг отримуваних знань, обирати джерело інформації, спосіб її отримання, мову навчання, навчальний заклад та викладацький склад.

Справедливість реалізується у створенні середовища, в якому можна задовольняти освітні потреби незалежно від рівня статків, рівня підготовленості, примх викладачів та посадових осіб, місця проживання, віку, статі тощо. Єдиний інформаційний освітній простір є дієвим засобом для відходу від педагогіки пригноблення. Особистість, яка формує себе, отримує змогу розвивати не ті здібності, які вважає за потрібне розвивати держава, а ті, які хоче формувати та удосконалювати вона сама. Однак розширення освітньої взаємодії, що здійснюється через інформаційні засоби, не повинно супроводжуватися скороченням взаємодії безпосередньої, а реалізація проекту формування «нової школи» не повинна привести до ліквідації шкіл традиційних, оскільки це буде обмежувати свободу суб'єктів освіти на вибір форм освітньої діяльності.

Співпраця в умовах єдиного інформаційного освітнього простору забезпечується можливістю взаємодіяти із суб'єктами освіти, що територіально є віддаленими й не можуть безпосередньо спілкуватися в певний час. За допомогою електронних засобів і відкритого доступу до освітніх ресурсів створюються підстави для розширення кола взаємодіючих сторін та визначення групи однодумців і партнерів по освітній діяльності.

Література

1. *Бусел В. Т.* Великий тлумачний словник сучасної української мови. – Київ, Ірпінь. – Перун, 2005. – 1728 с.
2. *Гегель Г.* Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики / Г.В.Ф. Гегель; ред. Е. П. Ситковский; Акад. наук СССР, Ин-т философии. – М. : Мысль, 1974. – 452 с.
3. Засоби інформаційно-комунікаційних технологій єдиного інформаційного простору системи освіти України: монографія / В.В. Латиський,

А.Ю. Пилипчук, М.П. Шишкіна та ін.; за наук. ред. проф. В.Ю. Бикова. – К.: Педагогічна думка, 2010. – 160 с.

4. *Иллич И.* Освобождение от школ. Пропорциональность и современный мир: (фрагменты из работ разных лет); пер. / И. Иллич; под ред. Т. Шанина; Моск. высш. шк. социальных и экон. наук. – М.: Просвещение, 2006. – 160 с.

5. *Кремень В.Г., Биков В.Ю.* Категорії «простір» і «середовище»: особливості модельного подання та освітнього застосування / В.Г. Кремень, В.Ю. Биков // Теорія і практика управління соціальними системами: щоквартальний науково-практичний журнал. – 2013/1. – № 2. – С. 3–16.

6. Новые ценности образования: тезаурус для учителей и школьных психологов / ред.-сост. Н.Б. Крылова. – М. : Цицеро, 1995. – 114 с.

7. Нова школа: простір освітніх можливостей : проект для обговорення / За заг. ред. М. Грищенко. – К., 2016. – 36 с.

8. Програма розвитку освіти і науки Запорізької області на 2013–2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fvolnroo.-ucoz.ua%2FAPARAT%2Fprogr13-17.rtf&name=progr13-17.rtf&lang=uk&c=580f27177a4f>

9. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» (Болонья, 19 червня 1999 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_525

10. Суд над системой образования: стратегия на будущее / Ред. У.Д. Джонстон. – М. : Педагогика, 1991. – 264 с. – (Зарубежная школа и педагогика).

11. *Фрейре П.* Педагогіка пригноблених: Пер. з англ. – К.: Юніверс, 2003, – 168 с.

12. *Фуко М.* Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / М. Фуко; пер. с фр. С.В. Табачниковой. – М. : Касталь, 1996. – 448 с.

НЕФОРМАЛЬНЕ ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*Каракатсаніс Т.В.,
кандидат педагогічних наук*

Євроінтеграційні процеси у сфері вітчизняної освіти детермінують зростання наукового інтересу до вивчення відповідного досвіду, зокрема щодо такого актуального сьогодні для педагогічної спільноти питання, як неперервний професійний розвиток учителів. Ця проблема характерна і для нашої країни, що відображено в нормативних документах (Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), Національна доктрина розвитку освіти в Україні (2002 р.), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та ін.) і наукових розвідках вітчизняних учених (Н.М. Авшенюк, Ю.В. Кіщенко, Т.Є. Кристопчук, Л.П. Пуховська, С.І. Синенко та ін.), які вивчали різні аспекти вищезгаданого питання. У той же час неформальне дистанційне навчання педагогічних працівників у системі неперервної освіти у країнах Європейського Союзу не було об'єктом спеціального вивчення в нашій країні, що і свідчить про актуальність цієї роботи.

Актуальність зазначеного питання визначається й тим, що воно розглядалося на нормативному рівні в різних країнах, зокрема в Європейському Союзі (далі – ЄС) [6]. Рада ЄС ще у 2006 році акцентувала на необхідності неперервного професійного розвитку (continuous professional development – CPD) (далі – НПР) для забезпечення висококваліфікованого викладацького складу в навчальних закладах [4]. У висновках Ради 2009 року було зазначено, що НПР сприяє підвищенню статусу та привабливості професії вчителя в суспільстві, що програми для НПР мають бути узгоджені з програмами індуктивного періоду та базової підготовки, відповідати індивідуальним потребам педагогів та включати академічну і практичну складові [7, с. 7–8]. Велику увагу в ЄС приділяють підвищенню якості НПР педагогів. Ще у 2005 році [10] Європейська Комісія визначила основні спільні європейські принципи для розробки національних і регіональних політик щодо цього питання:

– *професія вчителя є висококваліфікованою*. Всі педагоги повинні мати вищу освіту й можливості для подальшого власного професійного розвитку. Комісія зазначає, що педагогічна освіта є мультидисциплінарною, що включає предметну, психолого-педагогічну та соціокультурну сфери;

– *професія позиціонується в системі неперервної освіти*. Основними формами такої освіти визначені формальна, неформальна та

інформальна. Вона включає освіту, професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації у школах, інших державних і приватних установах. На думку Комісії, вчителів слід заохочувати до активного професійного розвитку і зважати на те, що це може включати проведення певного часу поза сектором освіти, що повинно визнаватися й винагороджуватися в рамках власної системи;

– *професія є мобільною*. Мобільність, з точки зору Комісії, має бути центральним компонентом професійної та післядипломної програм підготовки вчителів. Педагогів необхідно заохочувати до участі у проектах ЄС із метою професійного розвитку через навчання або стажування в європейських країнах. Акцент також робиться на ступеневій та міжпрофесійній мобільності фахівців у межах освітнього сектору;

– *професія заснована на партнерствах*. Провайдери педагогічної освіти повинні організовувати роботу спільно зі школами, місцевою професійною громадою та іншими стейкхолдерами. Педагогічні партнерства, з акцентом на практичних навичках, академічній та науковій основах, мають забезпечувати формування у вчителів компетентності та впевненості для здійснення рефлексії власної практики та зворотного зв'язку щодо практики інших.

Отже, базові європейські принципи щодо підвищення якості педагогічної освіти пов'язані з посиленням вимог до професійної підготовки вчителів (у рамках трьох циклів вищої освіти), необхідністю постійного професійного розвитку, заохоченням різних видів мобільності та партнерствах з іншими стейкхолдерами.

Професійний розвиток педагогів у ЄС здійснюється в різних формах: формально, інформально та неформально. Останній варіант відіграє важливу роль у НІР педагогів країн ЄС сьогодні. Це явище, як і два інших, зазначається й в українських документах. Відповідно до проекту Закону України «Про освіту» (ст. 9) неформальною освітою є організована освіта з метою здобуття нових знань, умінь та компетентності, що не передбачає здобуття визнаних державою кваліфікацій за рівнями освіти та отримання документа про освіту, встановленого законодавством.

Рада Європи ще в 1999 році зазначила, що неформальна освіта є спланованою програмою особистісної й соціальної освіти, спрямованої на покращення цілого ряду навичок і компетенцій поза межами, але в той же час доповнюючи формальну освітню програму. Участь у неформальній освіті є добровільною. Програми реалізуються тренуваними лідерами в добровільних і/або державних секторах; їх, на думку Ради, треба систематично контролювати й оцінювати, а отриманий досвід може бути сертифікований [3].

Європейський Союз визнав неформальну та формальну освіту рівноправними в контексті континууму неперервної освіти [5]. Важливість неформального навчання визначається Радою ЄС тим, що воно:

- є комплементарним до формальної системи освіти та підготовки;
- реалізує особистісно орієнтований підхід;
- здійснюється на добровільній основі, а отже, тісно пов'язане з потребами, прагненнями та інтересами людей;
- відбувається в широкому спектрі різноманітних умов [11].

Однією з сучасних форм навчання, зокрема неформального, є дистанційна форма, що передбачає індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі інформаційно-комунікаційних технологій [2].

На сьогодні основними формами неформального дистанційного навчання педагогічних працівників у системі неперервної освіти у країнах ЄС є дистанційні курси, відео- та аудіолекції й вебінари та дистанційні колаборативні проекти (рис. 1).

Неформальне дистанційне навчання в ЄС

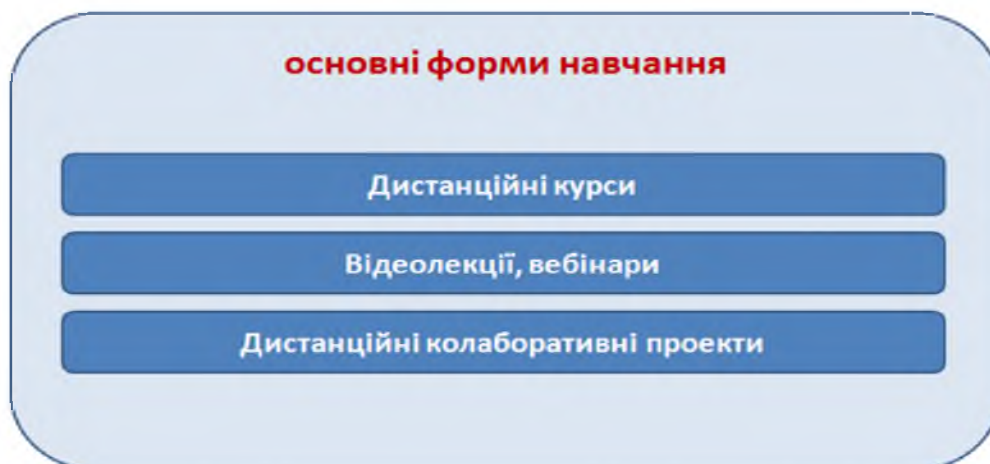

Рис. 1. Основні форми неформального дистанційного навчання педагогічних працівників у системі неперервної освіти у країнах ЄС.

Дистанційні курси сьогодні є однією з найпоширеніших форм неформального навчання педагогів у ЄС. Їх, як правило, організують вищі навчальні заклади або інші провайдери. Такі курси умовно можна

об'єднати у дві групи: внутрішньоінституційні та відкриті (рис. 2). Структуру та зміст перших кожен навчальний заклад визначає самостійно. Щодо останніх, вони побудовані на основі технології MOOC (Massive open online courses), масові відкриті онлайн-курси, які забезпечують масштабну інтерактивну участь педагогів через відкритий інтернет-доступ [1]. Вони мають багато переваг для вчителів, адже:

- дають можливість отримувати якісні послуги від провідних університетів світу, часто безкоштовно;
- підходять для самостійного вивчення, причому користувачі можуть вибрати курси з будь-якої установи, що їх пропонують;
- не завжди сприяють до отриманню формальної кваліфікації, проте для вступу на них немає жодних вимог;
- пропонують, часто на основі відео, інтеракцію або через групову взаємодію, або через автоматизований зворотний зв'язок – онлайн-оцінювання, включаючи тести та іспити [14].

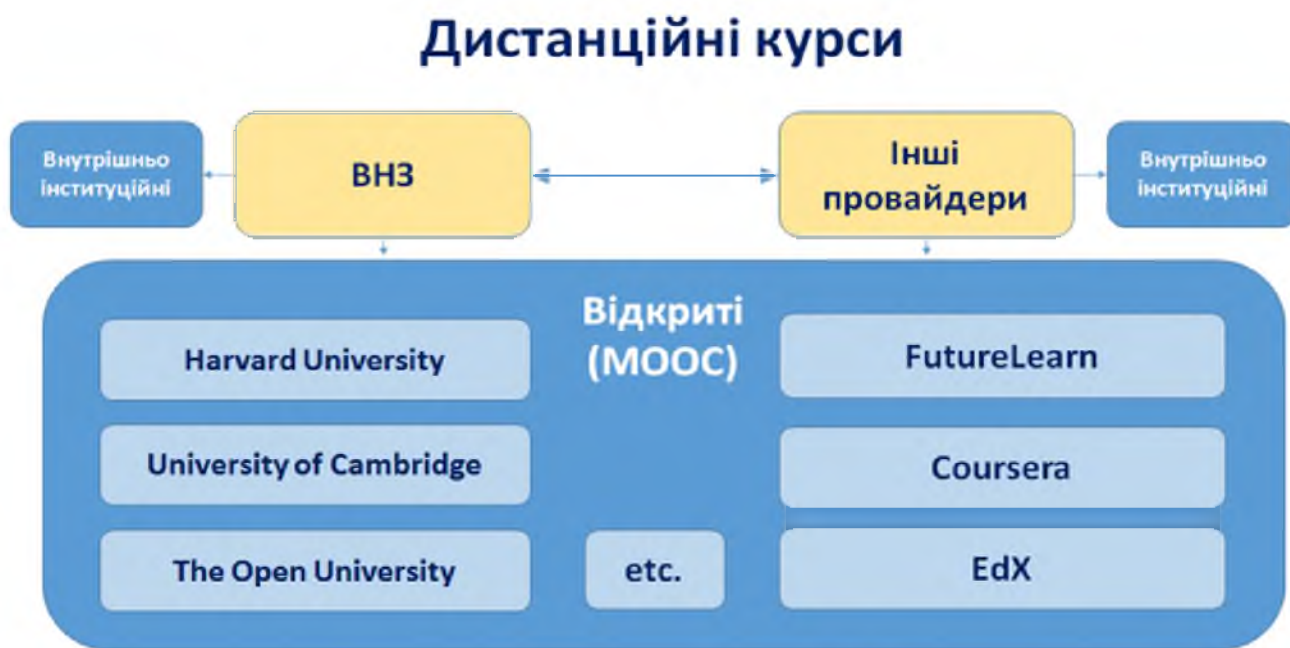

Рис. 2. Види дистанційних курсів для педагогічних працівників у країнах ЄС.

Особливістю цієї форми є те, що відео, як правило, короткі, а основна діяльність відбувається на онлайн-дискусійних форумах і у групах. Відсоток тих, хто не завершує навчання, високий (до 90%), однак ці цифри значно менші на курсах, що мають платний контент. Крім того, вчителі повинні мати певний рівень комп'ютерної грамотності для успішного здійснення технічної складової завдань, які пропонують су-

часні світові провайдери вищої освіти. За даними досліджень [14], відсоток тих, хто підвищує свою післядипломну кваліфікацію таким способом, досить значний.

Одним із перших університетів, що почав здійснювати цю діяльність був Відкритий університет (Велика Британія). Він започаткував у 2012 році компанію FutureLearn, яка на сьогодні має партнерські відносини з більш ніж 20 британськими й міжнародними університетами та іншими установами, такими як Британська Рада, Британська бібліотека та Британський музей. Варіативність курсів значна: з різних предметних сфер, зокрема «Як досягти успіху під час інтерв'ю» (How to Succeed at Interviews), «Всередині раку» (Inside Cancer), «Розуміння сучасного бізнесу й організацій» (Understanding Modern Business and Organisations), «Дисфагія» (Dysphagia) і «Вступ в голландську мову» (an Introduction to Dutch), які пропонують британські та зарубіжні університети [14].

Серед найбільших зарубіжних університетів, що пропонують курси разом із FutureLearn, такі:

- Університет Окленда (University of Auckland);
- Університет Кейптауна (University of Cape Town);
- Університет Фудань (Fudan University);
- Університет Гронінгена (University of Groningen);
- Університет Монаша (Monash University);
- Університет Осло (University of Oslo);
- Шанхайський міжнародний університет досліджень (Shanghai International Studies University);
- Університет Сонгюнган (Sung Kyun Kwan University);
- Тель-Авівський університет (Tel Aviv University);
- Трінті-коледж у Дубліні (Trinity College Dublin);
- Університет Йонсей (Yonsei University).

Крім британської компанії FutureLearn, курси MOOC пропонують й інші провайдери, наприклад, найбільші американські компанії – Coursera, UdeMy, Udacity, EDX та австралійська – MOOEC. Деякі провайдери спеціалізуються в конкретних областях дослідження й дають можливість учителям глибше вивчати свої предметні сфери.

Coursera пропонує більше 500 курсів, організованих із більш ніж 100 партнерами по всьому світу, в тому числі й Університетом Дьюка (Duke University) у США, Пекінським університетом (Peking University) (Китай) і Амстердамським університетом (University of Amsterdam) у Нідерландах [19].

На ресурсі UdeMy є безкоштовні й платні курси, багато з яких розроблені інструкторами з неакадемічної сфери [23].

Udacity фокусується на безкоштовних різнорівневих курсах від початкового рівня (beginner), середнього (intermediate) до просунутого (advanced). Педагоги можуть також записатися на ряд платних курсів, щоб отримати кредити, наприклад, в Університеті штату Каліфорнія (California State University) [8].

EDX є неприбутковою організацією, створеною Гарвардським університетом (Harvard University) і Массачусетським технологічним інститутом (Massachusetts Institute of Technology). Сьогодні її партнерами також є Австралійський національний університет (Australian National University), TU Delft (Нідерланди) й американські університети Райс (Rice University), Берклі (Berkeley University) і Джорджтаун (Georgetown University). EDX також пропонує слухачам сертифікати за певну плату [18].

МООЕС, запущений у листопаді 2013 року, пропонує безкоштовні курси й уроки англійської мови, що підтримуються Університетом Квінсленда ITCE (University of Queensland), Університетом Гріффіт Гелі (Griffith University GELI), Технологічним університетом Квінсленда (Queensland University of Technology), Goldcoast TAFE й багатьма іншими недержавними постачальниками. Курси англійської мови пропонують навчання на всіх рівнях [13].

Серед інших найбільших постачальників МООС у світі є EduKart в Індії, ALISON в Ірландії й Aprentica в Латинській Америці. Крім того, свої послуги пропонують Британська Рада та Кембріджський університет у Великій Британії. Значну увагу вони приділяють дистанційним курсам із метою професійного розвитку педагогів у системі неперервної освіти з різних предметних сфер, зокрема англійської мови як іноземної. Одними з останніх курсів, які тривали в жовтні та листопаді 2016 року, були такі:

– «Викладання для успіху: навчання та учні» (Teaching for Success: Learning and Learners). Курс спирається на багаторічний досвід експертів Британської ради з підготовки і професійного розвитку вчителів в усьому світі. Його цільовою аудиторією є викладачі англійської мови, що працюють у початкових, середніх або старших класах [20];

– «Викладання для успіху: класна аудиторія й світ» (Teaching for Success: the Classroom and the World). У цьому курсі педагоги мають можливість подивитися та обговорити чотири аспекти професійної практики: інтеграцію ІКТ, розвиток навичок 21-го століття, використання багатомовних підходів та розуміння освітньої політики і практики [21];

– «Вивчення світу викладання англійської мови» (Exploring the World of English Language Teaching). Викладачі Кембріджського університету Моніка Пултер і Марі Тереза Свобей у цьому курсі дають відповіді

на такі питання: що таке ELT і що воно включає, де можна викладати англійську мову, хто є вашими учнями та що потрібно знати про англійську мову [12];

– «Викладання вашого предмета англійською мовою» (Teaching Your Subject in English). Розробники курсу (Кембріджський університет) пропонують удосконалити навички з викладання таких предметів, як математика, історія, цикл природничих дисциплін тощо, англійською мовою. Курс триває п'ять тижнів і має на меті допомогти педагогам використовувати англійську мову, щоб сприяти активному навчанню на всіх етапах уроку, від найперших хвилин і до кінця, а також на наступному занятті. Основна увага акцентована на мові для зацікавлення, мотивації і залучення учнів до змісту уроку, для допомоги розвитку мислення учнів, а також на мові для перевірки навчання тощо [22].

Таким чином, у педагогічних працівників країн ЄС сьогодні є багато можливостей для неформального навчання за допомогою дистанційних курсів, які пропонують більшість університетів світу переважно безкоштовно. Якість подачі матеріалу, можливість їх проходження у зручний для кожного час, інтерактивність та диверсифікаційність тем роблять цю форму однією з найпопулярніших у контексті професійного розвитку педагогів у системі неперервної освіти.

Наступна форма – *відео, аудіолекції та вебінари* – є сьогодні також однією з найпопулярніших форм професійного розвитку європейських учителів. Фахівці через інтернет мають доступ до ресурсів провідних наукових установ світу, які пропонують матеріал для професійного розвитку з певних питань. Ця форма має багато переваг. Педагоги можуть дивитися або слухати їх у своєму власному темпі й переглядати або прослуховувати так часто, як їм необхідно для розуміння й запам'ятовування певного матеріалу. Вони також можуть бути використані для подальшого обговорення з колегами в навчальних умовах.

Одним з найвідоміших таких провайдерів у світі виступає Єльський університет (Yale University) у США (рис. 3). Відкриті курси університету (Open Yale Courses) забезпечують вільний і відкритий доступ до матеріалів, значну частину яких становлять відеолекції, що викладаються видатними педагогами і вченими Єльського університету. Метою цього проекту є розширення доступу до навчальних матеріалів для всіх, хто бажає вчитися.

Open Yale Courses відображають цінності ліберальної освіти. Філософія викладання та навчання університету починається з основної мети – підготовки на широкій основі високодисциплінованого інтелекту без попередньої орієнтації на те, як цей інтелект буде використовуватися.

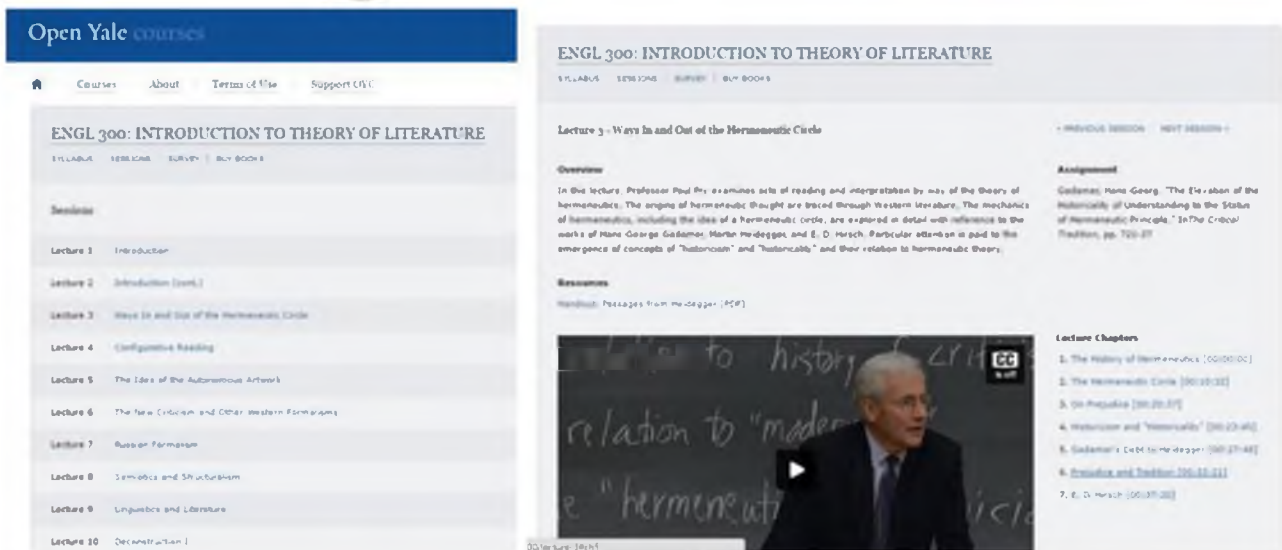

Рис. 3. Відео- та аудіолекції Єльського університету.

Цей підхід виходить за рамки засвоєння фактів і понять, розвиває навички і звички точної незалежної думки: здатність аналізувати, щоб задати наступне питання і почати пошук відповіді. Інтернет-ресурси університету, зокрема відео- та аудіолекції, покликані, за задумом авторів, розвивати у слухачів критичне мислення, творчу уяву та вміння інтелектуальної розвідки.

Всі лекції, записані в аудиторіях Єльського університету, доступні у відео-, аудіо- та текстовому (стенограми) форматах. Реєстрація для використання цих ресурсів не потрібна, в той же час ці навчальні ресурси не передбачають надання кредитів. Тематика лекцій широка, наприклад, «Книги та бібліотеки в цифрову епоху» (Books and Libraries in the Digital Age), «Тьюторіал з поглибленого вивчення (ІКТ)» (A tutorial on Deep Learning) [15].

Відео- та аудіолекції є важливою формою неформальної дистанційної освіти й у Оксфордському університеті (University of Oxford). Для вчителів англійської мови та зарубіжної літератури заклад пропонує ряд лекцій про В. Шекспіра, наприклад, «Буря: наші забави вже закінчились» (The Tempest: Our revels now are ended) [17], «Вивчення Шекспіра» (Teaching Shakespeare) (рис. 4).

Не менш популярними у педагогів є й аудіоресурси (рис. 5). Оксфордський університет [16] містить відповідний диверсифікований ресурс, наприклад, «Притча про адвоката та поета» (The Parable of the Solicitor and the Poet) від Саймона Армітіджа, професора поезії; «Мислення з літературою» (Thinking with Literature), де Теренс Кейв, професор французької літератури та її автор, обговорює когнітивні функції літератури

The screenshot shows the University of Oxford Podcasts website. At the top, there is a navigation bar with the University of Oxford logo, the word 'Podcasts', a search bar, and a 'Search' button. Below the navigation bar are tabs for 'Home', 'Series', 'People', 'Depts & Colleges', and 'Open Education'. The main content area features a video player titled 'Teaching Shakespeare' with a play button and a thumbnail showing portraits of Shakespeare and other figures. To the right of the video player, there is a section titled 'More in this Series...' with a small video thumbnail and text describing the series: 'Staging Shakespeare is series of video commentaries on performing and directing Shakespeare including extracts of two plays - The Tempest and Two Gentlemen of Verona'. Below this, there are links for 'Subscribe' (iTunes Video, Video RSS Feed) and 'Download Media' (Video (26.7 MB)). At the bottom of this section, it says 'Please give us your feedback'.

Рис. 4. Відеолекція «Вивчення Шекспіра» від Оксфордського університету.

The screenshot shows the University of Oxford Podcasts website. At the top, there is a navigation bar with the University of Oxford logo, the word 'Podcasts', a search bar, and a 'Search' button. Below the navigation bar are tabs for 'Home', 'Series', 'People', 'Depts & Colleges', and 'Open Education'. The main content area features a section titled 'Featured Series' with a grid of eight audio series thumbnails. Each thumbnail includes the University of Oxford logo, a small image, and a title. The series titles are: 'Not Shakespeare: Elizabethan and Jacobean Popular Theatre', 'Staging Shakespeare', 'Shakespeare's first folio', 'Poetry with Simon Armitage', 'Wellcome Trust Centre for Human Genetics', 'The Bodleian Libraries (BODcasts)', 'Nuffield Department of Clinical Neurosciences', and 'Protecting the Past: Archaeology, Conservation and Tourism in the North of Jordan'. To the right of the 'Featured Series' section, there is a social media section with 'Tweet' and 'Share' buttons and a 'FOLLOW US ON TWITTER' button. Below the social media section, there is a section titled 'Most Popular Series' with a list of nine series titles: 1. Philanthropy, 2. The Many Lives of Benjamin Disr..., 3. Openness at Oxford, 4. The New Madhyama, 5. Children and Youth in a Changin..., 6. Teaching to Transgress, 7. St Edmund Hall Research Expo 20..., 8. Chemistry for the Future: Clean..., 9. The Zahareff Lecture.

Рис. 5. Аудіолекції на сайті Оксфордського університету.

та створення нею нових способів мислення; «Гуманітарні та природничі науки: презентація науки» (Humanities and Science: Representing Science), що є міждисциплінарним обговоренням вивчення багатьох можливих підходів до подання науки через мистецтво, а також потенційних проблем у цьому процесі.

Ще однією з найпоширеніших форм є вебінари. Вищезазначений вищий навчальний заклад вже тривалий час пропонує вчителям англійської мови як іноземної в усьому світі, зокрема в країнах ЄС, підвищувати свій професійний рівень завдяки участі в міжнародних вебінарах (див. рис. 6). Наприклад, у жовтні – листопаді 2016 року заклад організував такі заходи: вебінар «Як учні можуть використовувати мобільні технології за межами класу» (How learners can use mobile technology outside of class), в якому Томас Хілі, автор підручника «Smart Choice», розкаже про те, як мотивувати своїх учнів продовжувати вчитися за межами класу; «Зв'язок класної кімнати і ширшого світу» (Linking Your Classroom to the Wider World), який проводить Патрік Джексон, автор підручників, курсів та інтерактивних додатків для вивчення мови [24].

The screenshot displays the Oxford University Press website for English Language Teaching in Ukraine. The main navigation bar includes links for 'Home', 'Catalog', 'Teacher's Club', 'Resources for Learning', and 'Buy from'. The 'Upcoming Events' section is highlighted, featuring a webinar titled 'Exam preparation skills: strategies, tips and practice'. The event details include dates (13th April, 30th August and 14th September 2016), times (17:00 - 18:00 EEST), and a speaker (Tetiana Redchenko). A 'Featured' badge is placed over the event information. To the right, there is a 'Get involved' section with social media icons for Twitter, Facebook, Google+, YouTube, and Blogger, along with a 'Find out more' link. Below this is a 'Webinar Resources Archive' section with a red star icon.

Рис. 6. Вебінари для викладачів англійської мови від Oxford University Press.

Таким чином, відео- та аудіолекції, вебінари посідають важливе місце серед форм неформальної дистанційної освіти педагогічних працівників у системі неперервної освіти в ЄС, адже багато провайдерів вищої освіти розробляють спеціальні відповідні ресурси, які часто використовуються й у процесі формальної підготовки, що свідчить про їхню якість. І зважаючи на ряд переваг, вони є невід'ємною складовою професійного розвитку сучасного європейського педагога.

Важливе місце серед форм неформального навчання педагогічних працівників у системі неперервного навчання у країнах ЄС посідають дистанційні колаборативні проекти. Вони функціонують на різних рівнях: внутрішньоінституційному, міжінституційному національному та міжнародному. Однією з найбільших міжнародних ініціатив, на важливість участі педагогів у якій вказується й у вітчизняних нормативних документах (Указ Президента України від 16 листопада 2015 року №641/2015 «Про оголошення 2016 року Роком англійської мови в Україні»), є навчальна програма Європейського Союзу «E-Twinning» (рис. 7).

Рис. 7. Навчальна програма Європейського Союзу «E-Twinning Plus».

E-Twinning створено у 2005 р. з метою розвитку співпраці шкіл у Європі за сприяння колаборативних проектів. Робота здійснюється дистанційно з використанням засобів ІКТ. Цей проект розширює сферу освітніх можливостей для учнів та вчителів, підвищує мотивацію до навчання та ступінь відкритості до Європи. Сьогодні у E-Twinning беруть участь 42 країни-учасниці, 153 855 шкіл ЄС, 354 307 учителів, та на цій платформі реалізовано понад 46 тисяч проектів, що свідчить про масштабність цієї ініціативи [9].

Отже, неформальне дистанційне навчання педагогічних працівників у системі неперервної освіти у країнах ЄС здійснюється в різних формах. Найбільш популярними серед них на сьогодні є дистанційні курси, які дають можливість їх проходження у зручний для кожного час, є інтерактивними та диверсифікованими за тематикою. Відео- та аудіолекції й вебінари, що розробляються різними провайдерами, зокрема провідними університетами світу, часто є безкоштовними, зручними в часовому аспекті та мають високий рівень якості. Популярні також дистанційні колаборативні проекти, серед яких наймасштабнішою у ЄС є програма «E-Twinning», важливість участі у якій підкреслюється і для вітчизняних педагогів.

Література

1. Масові відкриті онлайн-курси / Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
2. Наказ МОН України від 25.04.2013 №466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13>.
3. A Council of Europe. Non-formal education. Report / Committee on Culture and Education. – Brussels, 1999.
4. Comission of the European Community. Efficiency and equity in European education and training systems. – Brussels, 2006. – 11 p.
5. Commission Memorandum of 30 October 2000 on lifelong learning. – Brussels, 2000.
6. Council of the EU. Council Conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training ('ET 2020') // Official Journal of the EU. – 2009. – № 119. – P. 2–11.
7. Council of the EU. Council conclusions of 26 November 2009 on the professional development of teachers and school leaders // Official Journal of the EU. – 2009. – № 302. – P. 6–9.
8. Courses and Nanodegree Programs / Udacity [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.udacity.com>.
9. E-Twinning [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etwinning.com.ua/pro-etwinning-plus/sho-take-etwinning-plus>.
10. European Commission. Directorate-General for Education and Culture. Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications. – Brussels, 2005. – 5 p.
11. European Council. Resolution on the recognition of the value of non-formal and informal learning with in the European youth field // Official Journal of the EU. – 2006. – № 168.

12. Exploring the World of English Language Teaching / FutureLearn and Cambridge English Language Assessment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.futurelearn.com/courses/explore-elt>.
13. Massive Open Online English Course / MOOEC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moec.com>.
14. MOOCs (Massive Open Online Courses) / The Complete University Guide [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/distance-learning/moocs-\(massive-open-online-courses\)/](http://www.thecompleteuniversityguide.co.uk/distance-learning/moocs-(massive-open-online-courses)/)
15. Open Yale Courses / Yale University [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://videlectures.net/yale_оуc.
16. Podcasts. Featured Series / University of Oxford [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://podcasts.ox.ac.uk>.
17. Podcasts. Staging Shakespeare / University of Oxford [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://podcasts.ox.ac.uk/series/staging-shakespeare>.
18. Quality education for everyone, everywhere / EDX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.edx.org>.
19. Take the world's best courses, online / Coursera [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.coursera.org>.
20. Teaching for Success: Learning and Learners / FutureLearn and British Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.futurelearn.com/courses/english-language-teaching-learning>.
21. Teaching for Success: the Classroom and the World / FutureLearn and British Council [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.futurelearn.com/courses/english-language-teaching-classroom>.
22. Teaching Your Subject in English / FutureLearn and Cambridge English Language Assessment [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.futurelearn.com/courses/cambridge-teach-in-english>.
23. UdeMy Online Courses - Learn Anything, On Your Schedule / UdeMy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.udemy.com/>
24. Upcoming Events / Oxford University Press [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://elt.oup.com/events?cc=ua&selLanguage=en&mode=hub>.

ШКІЛЬНА МОВНА ОСВІТА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

*Корицька Г.Р.,
кандидат філологічних наук*

Сучасні тенденції становлення української школи супроводжуються пертурбацією освітньої парадигми: від ідеї функціональності до розвитку особистості, від знанневої парадигми до розвивальної. Інтенсивний розвиток ІК-технологій, що характеризується гнучкістю й адаптивністю навчального процесу, модульністю побудови відповідних програм, новою роллю викладача, формами контролю якості навчальних досягнень, використанням спеціалізованих засобів навчання [12], спонукає до переорієнтації мислення особистості з традиційних підходів до нових, сучасних.

Органічно вливається в електронну епоху і шкільна мовна освіта, де, одночасно з реалізацією завдань навчання української мови, створюється підґрунтя для адаптації школярів в інформаційному світі. Не залишається осторонь й учитель, до професійної компетентності якого висуваються й нові вимоги: володіння методикою навчання предмета на основі широкого спектра ІК-технологій; створення предметного курсу, розробка дидактичного контенту з урахуванням електронних засобів навчання нового покоління, електронних дисциплін (електронна педагогіка, електронна лінгводидактика, електронна лексикографія тощо). Відповідно зазнає інноваційного втручання й сучасний урок мови, на якому вчитель уміло використовує творчий потенціал учня з метою життєдіяльного його розвитку, ґрунтовного засвоєння мовознавчих понять, формування комунікативної компетентності, загальнолюдських цінностей тощо. Переходить на новий рівень характер взаємодії учасників навчально-виховного процесу: утворюється ланка учень – технологія – учитель (за О. Пометун та Л. Пироженко) [22], завдяки якій учитель стає педагогом-технологом, а учень – активним учасником процесу навчання; забезпечуються взаємозв'язок й співпраця між педагогом і вихованцями, створюються умови для їхнього саморозвитку, самопізнання.

Аналіз досліджень показав, що загальні теоретико-практичні, педагогічні засади електронного навчання в контексті розвитку освіти розглядають В. Биков, Н. Морзе, С. Семеріков та інші. Використання електронних ресурсів у навчально-виховному процесі є предметом розвідок учених (С. Авдєєва, А. Андрєєв, А. Анісімова, Ю. Богачков,

Г. Корицька, О. Пасічник, О. Рибалко, Н. Сиротенок та інші). Науковці (В. Биков, М. Бовтенко, М. Бухаркіна, Г. Дегтярьова, Ю. Запорожченко, В. Заседатель, Г. Корицька, Н. Ладиженська, С. Литвинова, Н. Морзе, Т. Папернова, Т. Руденко, О. Собаєва, Н. Сороко, О. Спірін, А. Стрюк, М. Шишкіна та інші) вивчають проблему застосування в навчально-виховному процесі хмарних технологій, створення хмаро орієнтованих навчальних середовищ (ХОНС). Місце освітніх веб-технологій у навчанні предмета досліджують М. Бовтенко, М. Бухаркіна, Г. Гаврілова, Г. Корицька, М. Курвітс, Т. Павельєва, М. Попова, П. Сисоєв, Г. Стеценко, А. Філатова та інші. Питання використання засобів електронної лінгводидактики в навчально-виховному процесі вивчають як вітчизняні, так і зарубіжні вчені (В. Бадер, М. Бовтенко, О. Гарцов, Г. Корицька, О. Кучерук та інші).

Однак на сьогодні потребують досліджень основні підходи до організації шкільної мовної освіти в умовах розвитку електронного освітнього середовища й формування хмаро орієнтованого навчального середовища, застосування сучасних технологій оволодіння мовою, навчання української на засадах електронної лінгводидактики.

Удосконалення навчально-виховного процесу шляхом упровадження сучасних технологій передбачено в Національній доктрині розвитку освіти України в XXI столітті, в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, в Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, у проекті Концептуальних засад розвитку електронної освіти в Україні, в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти та в інших офіційних документах.

Зупинимося на основних підходах до організації шкільної мовної освіти в умовах розвитку електронного освітнього середовища, зокрема на формуванні хмаро орієнтованого навчального середовища, застосуванні хмарних технологій, використанні засобів електронної лінгводидактики у шкільному курсі української мови, готовності вчителя української мови до діяльності з використанням хмарних технологій на уроках та в позаурочній діяльності.

Формування інформаційного простору, оновлення освітньої траєкторії навчання спонукає до модернізації середовища навчання, яке б задовольнило всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. «Створити середовище навчання – це означає побудувати таке об'єктне оточення учня, в якому враховані та реалізовані основні суттєві аспекти навчально-виховного процесу, що мають здійснюватися в цьому навчальному

середовищі й передбачити можливість адекватного розвитку цілей та обмежень його створення, ефективного та безпечного використання», – зауважують учені [1].

Реалізації педагогічних завдань, досягненню дидактичних цілей, орієнтації на підвищення якості навчальних досягнень учнів, ефективній співпраці суб'єктів навчального процесу сприятиме створення хмаро орієнтованого навчального середовища (ХОНС). «Під хмаро орієнтованим навчальним середовищем (ХОНС) розуміємо штучно побудовану систему, що за допомогою хмарних сервісів забезпечує навчальну мобільність, групову співпрацю педагогів та учнів для ефективного, безпечного досягнення дидактичних цілей», – наголошує С. Литвинова [17, с. 10]. Водночас науковець визначає характеристики ХОНС: гнучкість, структурованість, інтерактивність, персоналізацію, вмотивованість, нову роль вчителя, інноваційну діяльність учня. Поділяємо думку дослідників, що «основними принципами формування хмаро орієнтованого освітнього середовища є фундаменталізація процесу навчання, підвищення якості й доступності освіти, що спирається головною мірою на розширення доступу до якісних електронних освітніх ресурсів, що володіють такими інноваційними характеристиками, як адаптивність, мобільність, повномасштабна інтерактивність, вільний мережний доступ; уніфікована інфраструктура, забезпечення універсального підходу до роботи» [23, с. 22].

Важливу роль у розвитку навчального середовища відіграє методика проектування хмаро орієнтованого навчального середовища, що «визначається як система, функціонування якої обумовлюється сукупністю п'яти компонентів: цілі, змісту, методів, засобів та організаційних форм навчання» [15, с. 22].

У рамках реалізації Регіонального освітнього проекту «Хмаро орієнтоване освітнє середовище навчання української мови учнів» учителями української мови та літератури Запорізької області у процесі підготовки й реалізації проекту було визначено зміст методики проектування ХОНС (за С. Литвиною), основними компонентами якої є:

– *комплексна мета проектування* – створення умов навчальної мобільності, співпраці та кооперації, формування ІКТ-компетентностей учителів та учнів як під час вивчення теоретичних основ проектування хмаро орієнтованого навчального середовища, так і під час вивчення української мови, забезпечення всебічного розвитку особистості учня, формування нових форм і методів навчання;

– *зміст проектування* – базовий мовний компонент ґрунтується на засадах діяльнісного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів і пов'язаний із формуванням компетентностей використання різно-

манітних сервісів хмаро орієнтованого середовища для задоволення навчальних потреб учнів з української мови;

– *методи проектування* – опорно-ілюстративний, інформаційний, частково пошуковий, дослідницький;

– *засоби проектування* – мережа інтернет, навчальні веб-майданчики, різноманітні гаджети, ЕОР, технічні мультимедійні засоби;

– *форми проектування* – форма навчальної діяльності (домашні, творчі, розвивальні завдання, практичні роботи, тренувальні вправи, відеоуроки, аудіоуроки, квест, форум, віртуальна екскурсія, дистанційне консультування);

– форма організації діяльності (індивідуальна, колективна, робота у групах, парах).

Оновлення освітнього процесу проходить завдяки поєднанню кращих традиційних надбань і новітніх інноваційних технологій, які вносять зміни у принципи, методи, форми, засоби навчання мови.

На сьогодні залишаються відкритими питання поєднання теорії і практики навчання української мови учнів із впровадженням такої дидактичної технології, яка б визначала особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів в умовах розвитку електронного середовища, освітніх інновацій тощо. Досліджуючи проблему застосування новітніх дидактичних технологій в умовах модернізації освітнього середовища, варто зауважити, що в шкільній мовній освіті спостерігається технологічний мікс, який все ж таки забезпечує органічне поєднання форм, методів, прийомів навчання. Акцентуємо й на важливості технологічного підходу до навчання мови, що забезпечує «застосування в організації навчально-виховної діяльності на заняттях з мови сукупності технологій, орієнтованих на гарантований комплексний освітній продукт і заданий кінцевий результат» [14, с. 177].

Зокрема, в контексті шкільної мовної освіти О. Кучерук пропонує розглядати технологічний підхід із таких теоретичних позицій:

– технологічні дії в навчанні мови – це сукупність послідовних кроків від визначення цілей, попереднього проектування моделі навчально-виховного процесу з мови (уроків, позакласних заходів, фрагментів занять) до реалізації на практиці поставлених завдань, із подальшою оцінкою та аналізом досягнутих результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів;

– сучасні технології у сфері мовної освіти – навчальні системи, які відповідають найновішим досягненням дидактики, лінгвістики, теорії і практики навчання мови;

– вибір технології навчання залежить від мети, особливостей предметно-тематичного змісту навчальної діяльності учнів, рівня індивіду-

ального розвитку, суб'єктивного досвіду школярів, методичної майстерності вчителя [14, с. 18].

Дієвого значення в навчанні мови набувають хмарні технології як «сукупність знань, відомостей про послідовність окремих дій у процесі навчання в умовах хмаро орієнтованого середовища, про методи, способи, засоби трансформації певної інформації в навчально-виховний процес» [8, с. 35]. Упровадження хмарних технологій забезпечує мобільність, гнучкість, відкритість, адаптивність навчально-виховного процесу та впливає на певні компоненти методичної системи навчання (цілі, зміст, методи, засоби, форми). Зорієнтованість хмарних технологій на відкритий доступ сприяє співпраці суб'єктів навчально-виховного процесу: планування та реалізація різних видів діяльності; створення комунікаційного середовища; спільна розробка електронного контенту; участь у проектах тощо.

Останнім часом учителі української все активніше використовують у навчально-виховному процесі веб-технології, які виводять на партнерський рівень спілкування педагога й учня, дають можливість кожному школяреві проявити власну активність і творчість, забезпечують індивідуалізацію й диференціацію навчання. Однією із веб-технологій, яка дозволяє організувати проблемно-пошукову, дослідницьку діяльність учнів, є веб-квест-технологія.

Питання використання веб-квест-технології в навчанні досліджували як зарубіжні, так і вітчизняні вчені (Я. Биховський, О. Гапеева, Б. Додж, М. Кадемія, С. Кокоріна, Т. Марч, С. Мешкова, Г. Шаматоніна, В. Шмідт та інші). Кожен із них виокремлював певну особливість у трактуванні терміна «веб-квест». Ми, враховуючи власний досвід застосування означеної технології з позиції реалізації проблемно-пошукової, дослідницької діяльності учнів, визначаємо *веб-квест-технологію* як сучасну педагогічну технологію, котра забезпечує продуктивну пошукову діяльність в електронному освітньому середовищі із використанням певних застосунків мережі інтернет, що здійснюється за одним або декількома заздалегідь підготовленими автором (авторами) мовними маршрутами, які ведуть до досягнення поставленої мети. У процесі такого пошуку учень отримує, аналізує інформацію, виявляє творчий підхід до розв'язання поставленої проблеми. Використання означеної технології в навчально-виховному процесі сприяє формуванню соціальних, загальнокультурних, навчально-пізнавальних, інформаційних, особистісних компетенцій школяра. Роль учителя – створювати ситуацію успіху учня, забезпечувати умови для його саморозвитку, самовдосконалення, самоосвіти.

Використання технології веб-квесту можливе за умови впровадження дидактичних методів навчання пошукового спрямування. Основ-

ним чинником активізації пізнавального інтересу школярів, їхніх дослідницьких умінь і готовності до творчої діяльності виступає дослідницький метод, за умови застосування якого учням надається можливість самостійно виконати поставлені проблемні завдання, ознайомитися з елементами наукового пізнання.

У процесі активізації пізнавальної активності школярів шляхом проведення веб-квесту «Мова-quest: У пошуках фразеологічних скарбів» [6] доречним було застосування таких типів проблемних ситуацій:

1) проблемні ситуації дослідницького характеру, спрямовані на дослідження й обґрунтування певної фразеологічної одиниці (явища), можливості використання її в мовленні;

2) проблемні ситуації пошукового характеру, що спонукають учнів до встановлення певних причиново-наслідкових зв'язків мовних явищ, фактів;

3) проблемні ситуації з елементами дослідження, що передбачають тлумачення виразу, виконання творчого завдання на основі правильно розв'язаної проблеми;

4) проблемні ситуації навчально-пізнавального характеру, що передбачають нові практичні умови застосування вже набутих знань із фразеології, а також спонукають до узагальнення певних мовних фактів.

Відзначимо, що запропонована система проблемно-пошукових завдань забезпечувала реалізацію таких функцій: *комунікативної* (підготовка до мовленнєвої діяльності з урахуванням ситуації спілкування); *мотиваційної* (формування інтересу до засвоєння фразеологізмів; спонукання до використання їх у мовленні); *пізнавальної* (засвоєння нових знань із розділу «Фразеологія»); *актуалізаційної* (актуалізація вивченого з теми, розділу); *формувальної* (формування умінь знаходити й використовувати фразеологізми в мовленні); *розвивальної* (розвиток здібностей мовленнєвої особистості); *організаційної* (вміння взяти участь у пошуковій діяльності; скоординувати свої дії, спрямовані на кінцевий результат).

Для організації пошукової діяльності учнів засобами веб-квест технології доцільно виокремити такі етапи: *настановно-мотиваційний* (педагогічне стимулювання самопізнання й самореалізації школярів; визначення мети пошуку; створення атмосфери співпраці, взаєморозуміння, відповідальності та узгодженості дій у команді, визначення термінів реалізації пошуку; розробка критеріїв оцінювання); *функціонально-дослідний* (визначення проблеми; актуалізація вивченого з певної теми; формування пошуково-продуктивного процесу (опис послідовності дій, ролей, управління часом, збором і опрацюванням даних командою; поетапний опис процесу виконання завдання з поясненням принципів

обробки інформації, додатковими супровідними питаннями, причинно-наслідковими схемами, таблицями, діаграмами, графіками тощо)); *власне пошуковий, творчий* (шляхи розв'язання проблеми; обробка інформації; саморегуляція й самоконтроль в умовах співтворчості; критерії оцінювання); *підсумковий* (оформлення результатів; анкетування; рефлексія; обмін думками тощо).

Застосування веб-квест-технології передбачає певний її устрій, організацію пошуково-проблемної, дослідницької діяльності. Моделювання структури веб-квесту включає такі компоненти: *вступ* – короткий опис теми веб-квесту; *завдання* – формулювання проблемного завдання, форми подання кінцевого результату; *процес* – опис послідовності дій, ролей, управління часом, збором і опрацюванням даних командою; *ресурси* – посилання на ресурси, які використовуватимуться при створенні веб-квесту, список літератури; *оцінку* – бланк критеріїв і параметрів оцінки кінцевого продукту; *висновки* – зворотній зв'язок, анкети, обмін думками тощо; *сторінку розробників* – навчально-методичний комплекс, мету, завдання тощо [11].

Використання веб-квест-технології в навчально-виховному процесі розвиває творче дослідницьке мислення учнів, сприяє формуванню їхньої інтелектуальної діяльності, стимулює їхню активність і самостійність, розвиває навички роботи у групі й дозволяє школяреві проявити власну індивідуальність, досягти особистісного розвитку. Від учителя української мови та літератури потребує новітнього осмислення організації навчально-виховного процесу, що базуватиметься на використанні таких технологій, які забезпечуватимуть досягнення цілей навчання й виховання. Педагог повинен мати певні навички роботи з сервісами в мережі інтернет, моделювати дидактичний контент, створювати платформи для такого виду діяльності тощо.

Складовою мовної шкільної освіти є навчання української на засадах електронної лінгводидактики [7]. Оскільки «навчально-виховний процес мовної освіти повинен забезпечуватися ефективним застосуванням традиційних та інноваційних технологій» [20, с. 17], то логічно, що електронна лінгводидактика, як складова електронних педагогічних наук, появу якої пов'язано з формуванням нових умов реалізації педагогіки, дидактики та лінгводидактики, повинна наповнити зміст шкільної мовної освіти новими методами, засобами навчання мови, які б осучаснили освітній процес, підвищили його продуктивність, сприяли б удосконаленню самої лінгводидактики як науки. Зауважимо, що термін «електронна лінгводидактика» ввів в обіг учений О. Гарцов, який пов'язує зародження електронної лінгводидактики перш за все з розвитком електрон-

них, цифрових і телекомунікаційних технологій. «Електронна лінгводидактика – це галузь лінгводидактики, яка вивчає теорію й практику використання електронних засобів у навчанні мови» [3, с. 28]. Учений зазначає, що вона на новому рівні успадковує властивості й якості лінгводидактики як галузі знання, в якій мова розглядається не тільки як феномен, але і як предмет засвоєння.

З'ясовуючи питання навчання учнів української мови на засадах електронної лінгводидактики, зауважимо, що воно ґрунтується на основах особистісно зорієнтованого, компетентнісного й діяльнісного підходів, що забезпечує спрямованість навчально-виховного процесу на взаємодію й ефективний розвиток особистості педагога та учнів на основі рівності у спілкуванні та партнерстві в навчанні; на досягнення результатів; на розвиток умінь і навичок школяра застосовувати на практиці здобуті знання з української мови, успішну адаптацію учня в соціумі, формуватиме здібності до колективної діяльності та самоосвіти [4].

Як і для будь-якої педагогічної технології, повинні бути визначені педагогічні умови її реалізації – *дидактичні принципи*. Водночас, із удосконаленням (оновленням) змісту освіти, реалізацією основних її завдань, вони (принципи) зазнають певних модифікацій. Поділяємо думку В.І. Бондара, який слушно зауважує: «...мало знати принципи навчання, їхню сутність і дію на певні компоненти процесу навчання. Треба бути глибоко й всебічно обізнаним в галузі їхньої практичної реалізації, володіти традиційними й інноваційними засобами реалізації принципів навчання, досвід використання яких набувається у процесі практичної роботи, постійної пошукової діяльності» [2, с. 144].

Щодо використання принципів у змісті шкільного курсу української мови, то, на думку науковців [16, с. 50], він «традиційно будується на основі принципів науковості, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою, доступності, проблемності, наступності (спадковості) і перспективності, де кожен зумовлює вибір, систематизацію навчального матеріалу, реалізацію змістових ліній програми в тісному взаємозв'язку». Автори навчальної програми з української мови [18] зауважують, що «добір навчального матеріалу й організація вивчення української мови в основній школі здійснюється на основі застосування й поєднання основоположних дидактичних і методичних принципів: *взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку, демократизації і гуманізації, особистісної орієнтації, врахування життєвої перспективи, текстотворчості (текстоцентризму), комунікативно-діяльнісного, соціокультурного, органічного поєднання навчання мови й мовлення, принципу здійснення поліфункційності української мови в процесі навчання, прак-*

тичній спрямованості навчання. На сьогодні, беручи до уваги, що навчання учнів української мови ґрунтується на засадах діяльнісного підходу, який передбачає «спрямованість навчально-виховного процесу на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань..., успішну адаптацію людини в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності та самоосвіти» [4], то в умовах електронного навчання мови школярів найбільш дієвими є такі принципи: *діяльності, неперервності, цілісності, мінімакса, психологічної комфортності, варіативності, креативності.* Зупинимося на особливостях кожного з них.

Принцип діяльності передбачає, що учень добуватиме знання самостійно, визначатиме цілі навчання, працюватиме над власним удосконаленням. Наступність і спадкоємність між усіма ступенями й етапами навчання на рівні технології, змісту і методик з урахуванням вікових психологічних особливостей розвитку дітей забезпечуватиме *принцип безперервності.* *Принцип цілісності* визначає формування в учнів узагальненого системного уявлення про світ, встановлює вимоги до засобів навчання. Для реалізації *принципу мінімакса* необхідно, щоб учневі створювалися умови, які б сприяли можливості освоєння змісту освіти на максимальному для нього рівні (відповідно до вікових особливостей), відповідно до Державного стандарту. Безумовно, організація взаємодії вчителя й учня на партнерських взаєминах, створення на уроках доброзичливої атмосфери забезпечуватимуть реалізацію *принципу психологічної комфортності.* Можливості різнорівневого досягнення цілей, набуття власного досвіду творчої діяльності, самовизначення, формування у школярів орієнтації на творче начало в освітньому процесі сприяє принцип *варіативності.* *Принцип креативності* навчання виявлятиметься в розвитку творчих здібностей учнів у процесі опанування українською мовою як системою і засобом комунікації.

Навчання української мови на засадах електронної лінгводидактики ґрунтується на використанні й певних *методів*, які реалізуються в електронному форматі й мають свою специфіку: робота з гіпертекстом, віртуальна екскурсія, інтерактивні вправи, використання мультимедійності тощо. Кількість і характер методів на уроці залежить від кількості поставлених завдань та змісту навчального матеріалу [2, с. 138]. Кожен метод навчання – як суть певної діяльності, здатен забезпечувати три важливі дидактичні функції: *освітню, розвивальну, виховну.* На нашу думку, досягнення триєдиної дидактичної мети на уроці української мови в умовах розвитку електронного навчання базуватиметься на партнерському рівні взаємин між учителем і вихованцями: педагог стає не тільки

«консультантом» під час виконання певного завдання, а співучасником, одностороннім, а учень, який має сформовані навички інформаційно-комунікаційної компетентності, гідно може посісти роль ментора, що сприятиме соціалізації, самоствердженню особистості [8, с. 35]. Поділяємо думку О. Кучерук, що «реалізація задуму інтеграції методів і засобів ІКТ у методику навчання української мови передбачає взаємопроникнення одного методу й засобу в інший, взаємодоповнення методів і засобів навчальних та інформаційно-комунікаційних технологій, функціонування одного методу (засобу) в іншому відповідно до навчальних цілей» [13].

У залежності від дій, які виконують учні, розрізняють активні й пасивні методи; за характером роботи учнів – усні й письмові, індивідуальні й колективні, класні й домашні. Особистісно орієнтований і діяльнісний підходи до навчання української мови учнів в умовах електронного середовища підводять учителя до використання системи методів, в основі яких лежить діяльнісний тип навчання:

- методи, що забезпечують оволодіння мовою: практичні, репродуктивні, проблемні, пошукові, наочні, дедуктивні, індуктивні;
- методи, що стимулюють і мотивують навчальну діяльність (пізнавальні ігри, проблемні ситуації тощо);
- методи контролю й самоконтролю (створення карт знань, таблиць, тесту тощо).

Завдання вчителя полягатиме у виборі оптимальних методів навчання української мови, в забезпеченні доцільності поєднання своїх дій та дій учнів на певному етапі уроку; у сприянні застосуванню таких видів діяльності школярів, які будуть спроможними реалізовувати завдання, визначені Державним стандартом [8, с. 37].

У рамках реалізації Регіонального освітнього проекту «Хмаро орієнтоване освітнє середовище навчання української мови учнів» учителями української мови та літератури Запорізької області у процесі підготовки й проведення сучасного уроку української мови на засадах електронної лінгводидактики моделюється технологічна карта уроку із врахуванням дидактичної мети уроку, характеру змісту навчального матеріалу, продумуються функції й можливості застосування певних методів, прийомів [10].

Із метою створення електронного контенту вчителю-предметнику запропоновано вибір такого виду дидактичного онлайн-сервісу, який сприяв би:

- формуванню умінь самостійної роботи з різними джерелами інформації та вмінню засвоювати й аналізувати новий матеріал;

- активізації пізнавальної діяльності учнів;
- тренуванню у процесі засвоєння навчального матеріалу;
- посиленню мотивації навчання;
- формуванню культури навчальної діяльності, інформаційної культури;
- активізації взаємодії інтелектуальних і емоційних функцій при спільному вирішенні дослідницьких (творчих) навчальних завдань;
- контролюючій функції зі зворотним зв'язком, з діагностикою помилок (поява відповідних коментарів у завданнях, таблицях) за результатами роботи й оцінкою результатів. Крім того, акцентується на віковій категорії учнів, що передбачає, відповідно до санітарно-гігієнічних вимог, використання пристрою на уроці.

У цьому ключі визначальною є організуюча роль учителя, який установлює основний напрям індивідуальної чи групової, самостійної діяльності учнів у використанні інтернет-сервісів. Як і у традиційному навчанні, така діяльність передбачає використання новітніх педагогічних технологій, зокрема хмарних, які сприяють розкриттю внутрішніх резервів кожного учня, формуванню соціалізації особистості (вміння працювати в колективі, виконуючи різні соціальні ролі й водночас допомагаючи один одному у спільній діяльності вирішувати складні пізнавальні завдання).

Оновлення й удосконалення теорії і практики сучасної освіти спонукають до переосмислення ролі вчителя-предметника в реалізації основних її завдань. Оскільки «інноваційний потенціал педагога визначається творчою здатністю генерувати нові ідеї, високим культурно-естетичним рівнем; розумінням і сприйняттям нових ідей, думок, напрямів, течій», то цілком виправдано, що суб'єкти навчально-виховного процесу повинні проявляти здатність «до інноваційного типу життя й життєдіяльності» [19, с. 26].

У контексті освітніх перетворень і нововведень шкільна мовна освіта наповнюється новим змістом, що «передбачає переорієнтацію мислення педагога з традиційних підходів до нових сучасних технологій оволодіння мовою» [9]. Відповідно вчитель української мови та літератури повинен не тільки акумулювати ґрунтовні предметні знання, а й володіти методикою навчання предмета на основі широкого діапазону інноваційних технологій. Для забезпечення теоретичної й практичної бази навчання педагога в нових умовах інформаційного суспільства важливим є формування його ІК-компетентності, яка передбачатиме здатність педагога методично вмотивовано використовувати інформаційно-комунікаційні технології в навчально-виховному процесі з метою забезпечення якості навчання [9].

До учасників Регіонального освітнього проекту «Хмаро орієнтоване освітнє середовище навчання української мови учнів», що впроваджується в області, висуваються певні вимоги: вміння моделювати урок на засадах електронної лінгводидактики, створювати хмаро орієнтоване середовище навчання мови, застосовувати веб-технології як під час урочної, так і в позаурочній діяльності. Для сприяння реалізації цих вимог на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР проводилося навчання педагогів на дистанційному курсі «Проектування українськомовного електронного освітнього середовища» [10] та в Авторській педагогічній майстерні «Моделювання уроку української мови в умовах розвитку електронного освітнього середовища» (автор Пересунько Т.М., науковий керівник Корицька Г.Р.) [21]. Створюючи курси, ми брали до уваги готовність педагога до такої діяльності, яка детермінована єдністю трьох взаємопов'язаних компонентів: мотиваційного, змістового та діяльнісного. Критеріями сформованості *мотиваційного компоненту* були усвідомлення педагогами вимог, пов'язаних із діяльністю в умовах хмарних технологій; готовність до подолання труднощів в організації навчального процесу з застосуванням ІТ; здатність до самореалізації та самовдосконалення. *Змістовий компонент* забезпечував знання теоретичних основ й особливостей практичного застосування хмарних технологій у навчально-виховному процесі. Критеріями *діяльнісного компоненту* готовності було формування таких умінь, як планування, проведення уроку з використанням ІТ, раціональне використання засобів ІТ у процесі навчання школярів мови; створення навчальних програм, електронного контенту; здійснення відбору ефективних методів і засобів навчання, умов діяльності тощо [9].

На сьогодні в рамках проведення Регіонального інноваційного освітнього проекту відбувається моделювання уроків української мови у 5, 6, 7 класах. Учителі вдало акумулюють елементи різних методик, що передбачає проведення уроку на діяльнісній основі; створюються умови для поєднання традиційних та інноваційних підходів до навчання української мови; навчальними закладами забезпечуються умови для самовизначення й самореалізації особистості. Крім того, плануючи урок із використанням певного електронного контенту, педагоги продумують доцільність поєднання на певному етапі уроку своїх дій та дій учнів (організація навчального процесу як партнерської комунікації; створення позитивної психологічної атмосфери; спеціальна організація навчального простору), які будуть спроможними реалізовувати завдання, визначені Державним стандартом. Для організації діяльності учнів на уроках вчителями створено веб-майданчики навчання української мови (здебіль-

шого це блоги, сайти, платформа Moodle), які наповнюються якісним українськомовним контентом.

Розглядаючи загальні особливості формування шкільної мовної освіти в умовах розвитку електронного освітнього середовища, ми дійшли висновку, що сучасна шкільна мовна освіта разом із традиційними дидактичними підходами до навчання мови активно акумулює й інноваційні, які забезпечують модифікацію принципів, методів, засобів навчання. Таке поєднання сприяє підвищенню пізнавального інтересу до предмета, створенню ситуації успіху для кожного учня і зростанню його успішності; дає змогу школяреві проявити себе в новій ролі й формує навички його самостійної продуктивної діяльності. Учителю надається можливість економити час на уроці; глибинно занурюватися в тему; підвищувати мотивацію навчання; здійснювати інтегрований підхід у навчанні; можливість одночасно використовувати цифрові технології; залучати такі види діяльності, які розраховані на активну позицію учнів, що отримали достатній рівень знань із предмета, щоб самостійно мислити, сперечатися, міркувати, а також навчилися вчитися, самостійно здобувати необхідні матеріали.

Література

1. *Биков В.Ю.* Мобільний простір і мобільно орієнтоване середовище інтернет-користувача: особливості модельного подання та освітнього застосування // Інформаційні технології в освіті [Електронний ресурс] / Валерій Биков. – Режим доступу : http://ite.kspu.edu/webfm_send/736.
2. *Боднар В.І.* Дидактика : [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Володимир Боднар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.
3. *Гарцов А.Д.* Электронная лингводидактика в системе инновационного языкового образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (русский язык как иностранный)» / Александр Гарцов. – М.: Российский университет дружбы народов, 2009. – 398 с.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-п>
5. *Корицька Г.* Використання ІКТ у шкільному курсі української мови // Матеріали V Міжнародного форуму «Особистість в освітньому просторі» (м. Запоріжжя, 7-18 квітня 2014 р.) [Електронний ресурс] / Галина Корицька // Електронний збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти – 2014. – №1 (15). – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp15/1/koricka_tezi.pdf.

6. *Корицька Г., Подлесна І.* «Мова-quest: У пошуках фразеологічних скарбів» [Електронний ресурс] / Галина Корицька, Ірина Подлесна. – Режим доступу : (<http://movaquest.wixsite.com/2016>).
7. *Корицька Г.* Особливості навчання української мови учнів в умовах розвитку електронної лінгводидактики / Галина Корицька // Українська мова і література в школі. – 2016. – № 1. – С. 14–17.
8. *Корицька Г.* Сучасний урок української мови в умовах розвитку хмаро орієнтованих технологій / Галина Корицька // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2015. – № 4 (57). – С. 33-40.
9. *Корицька Г.* Формування ІК-компетентності вчителя української мови та літератури в системі ППО [Електронний ресурс] / Галина Корицька // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи». – Запоріжжя, 2015. – № 2 (20). – Режим доступу : http://zoipro.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip20.html.
10. *Корицька Г. Р.* Хмарний кабінет [Електронний ресурс] / Галина Корицька. – Режим доступу : <http://s-edu.org.ua/koryuczazp/course/view.php?id=3>.
11. *Кузнецова Н.* Вебінар-практикум. Літній веб-квест. Разом проектуємо, разом граємося. [Електронний ресурс] / Наталія Кузнецова. – Режим доступу : <https://youtu.be/dTjBCtsOIrA>.
12. *Кухаренко В. М.* *Education World: Educators Battle Over Calculator Use [Electronic resource]* / Володимир Кухаренко // *Education World*. – Mode of access : http://www.educationworld.com/a_curr/curr072.shtml).
13. *Кучерук О. А.* Інтеграція методів і засобів ІКТ у методику навчання української мови // Інформаційні технології в освіті та науці. – Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2016. – Вип. 8. – С. 144–148.
14. *Кучерук О. А.* Перспективні технології навчання в шкільному курсі української мови : навч. посібник / Оксана Кучерук. – Житомир: ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – 182 с.
15. *Литвинова С. Г.* Методика проектування та використання хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу : методичні рекомендації / Світлана Литвинова. – К. : ЦП «Компринт», 2015. – 280 с.
16. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник для студентів філологічних факультетів університетів / [М.І. Пентилюк, С.О. Караман, В.О. Караман, О.М. Горошкіна, З.П. Бакум та інші] ; за ред. М.І. Пентилюк. – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.
17. Моделювання й інтеграція сервісів хмаро орієнтованого навчального середовища : [монографія] / [Копняк Н., Корицька Г., Литвинова С., Но-

сенко Ю., Пойда С., Седой В., Сіпачова О., Сокол І., Спірін О., Стромилло І., Шишкіна М.] ; / за заг. ред. С. Г. Литвинової. – К. : ЦП «Компринт», 2015. – 153 с.

18. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів : Українська мова. 5-9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.

19. Організатору інноваційної діяльності та дослідно-експериментальної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі : методичний поради́ник / Автори-упорядники : І.Н. Євтушенко, Ю.І. Завалевський, С.В. Кириленко, О.І. Кіян, К.В. Таранік-Ткачук. – Чернівці : Букрек, 2014. – 420 с.

20. *Пентилюк М.І.* Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : [збірник статей] / Марія Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2011. – 256 с.

21. *Пересунько Т.* Авторська педагогічна майстерня «Моделювання уроку української мови в умовах розвитку електронного освітнього середовища» [Електронний ресурс] / Тетяна Пересунько. – Режим доступу : <http://kalynoveslovo.wixsite.com/maysternya>.

22. *Пометун О. І., Пироженко Л. В.* Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : наук.-метод. посібн. [Електронний ресурс] / Олена Пометун, Лідія Пироженко. – Режим доступу : http://pedagogika.ucoz.ua/knygy/Suchasnyj_urok.pdf.

23. *Шишкіна М.* Хмаро орієнтоване середовище навчального закладу: сучасний стан і перспективи розвитку досліджень // Інформаційні технології і засоби навчання [Електронний ресурс] / Марія Шишкіна. – Режим доступу : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/903/676>.

ЛІНГВОСИНЕРГЕТИЧНИЙ ВИМІР ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНИХ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЗАСОБАМИ ІКТ

*Курінна А. Ф.,
кандидат педагогічних наук*

Традиції шкільної української освіти протягом тривалого часу будувалися переважно на абсолютизації наукових фундаментальних (теоретичних) знань. Сучасні тенденції реформування освіти полягають не тільки в оновленні змісту, кількості та назви шкільних предметів, а перш за все в оновленні методик навчання. Саме методика як система ціннісно-змістовної діяльності учня і вчителя обумовлює реалізацію аксіологічного, герменевтичного й системно-діяльнісного підходів, які сьогодні є стратегічними в освіті й визначають концепти часу: Сенс, Цінності, Розуміння, Діяльність, Людина [12].

Специфіка шкільних філологічних дисциплін дає можливість потужно впливати на учнів, завдяки чому питання їх викладання у школі набирає ваги у виборі стратегії розвитку всієї освітньої системи. О. Ядровська [12], голова першої Науково-методичної ради з викладання літератури й російської мови, в Аналітичній доповіді щодо предметних методик і стратегій розвитку шкільної мовної та літературної освіти відзначає, що перше десятиліття нової ери ознаменувалося в системі сучасної освіти тенденціями до стандартизації, прагматизації й формалізації: від нормативних документів до їх втілення в життя, при цьому на рубежі нульових-десятих років усе гостріше стали відчуватися протиріччя між технологізацією й гуманізацією освітнього процесу (М. Бершадський, В. Бондар, С. Бондар, М. Горчакова-Сибірська, В. Гузеєв, І. Дичківська, В. Дороз, Ю. Краснов, С. Лавлинський, Т. Ларіна, Г. Левітас, Л. Момот, М. Пентилюк, О. Савченко, Г. Сазоненко, Г. Селевко, В. Статівка, Т. Туркот, В. Химинець, Д. Чернилевський, Н. Щурков та ін.).

Зміни в методиці навчання співвідносні зі змінами лінгвістичної парадигми: якщо 70-і роки ХХ ст. були для лінгвістики «штурмом семантики», 80-і роки – розквітом комунікативного підходу до мови, кінець ХХ ст. – когнітивним бумом, то початок нинішнього століття – усвідомлення необхідності ретельного аналізу соціально-культурних, комунікативних, психологічних, ситуативно-контекстних умов мовленнєвого спілкування.

Мова сьогодні є цілим світом, здатним лексично й семантично охопити всю багатогранну культуру, все багатоскладове суспільство

(Смелзер). У зв'язку з цим перед методикою викладання шкільних філологічних дисциплін (російської мови й літератури) у середній школі стоїть проблема формування лінгвокультурологічної, соціокультурної спрямованості навчання. Вивчення ж мови в площині антропоцентричної лінгвістичної парадигми, існуючої в ракурсі міждисциплінарної взаємодії з психологією, теорією комунікації, етнологією, культурологією, соціологією, когнітологією, семіотикою, сприяє *постулюванню синергетичної суперсистеми як найбільш перспективної в системній методології початку ХХ століття.*

Самоорганізація як визначальний компонент синергетики проходить шляхом спільного функціонування елементів і підсистем, які кооперуються для збереження системи. Концептуальні основи синергетики як «міждисциплінарного поля дослідження» закладені В. Вернадським, І. Пригожиним, Г. Хакеном. Синергетичні аспекти знаходять своє відображення й у професійно-методичній підготовці вчителя (Ф. Бацевич, А. Вознюк, О. Вознюк, В. Дорож, С. Єрмоленко, С. Панов) щодо вибудови сучасного уроку як системи в міждисциплінарній площині. Такий погляд є новим рівнем системного аналізу об'єкта науки, а в мовознавстві отримує назву лінгвосинергетики, метою якої є представлення мови, слова як мовного продукту у взаємодії різних суперсистем (буття, культури, етносвідомості, соціуму тощо), і диктує необхідність досконало підходити до вивчення системи мови, переходити від знанневоцентричної мовної школи до поліфункціональної й полікультурної.

Підґрунтям для визначення лінгвосинергетики вважаються положення щодо мови-ергон й енергії В. фон Гумбольдта, розробки синкретичних явищ у мовній системі І. Бодуена де Куртене, концепції слова як концентрованої енергії духу П. Флоренського, положення про хаотичність актуалізованої мови С. Булгакова, теорії діалогічності тексту М. Бахтіна тощо (О. Селіванова).

Отже, сучасний погляд на мову як суперсистему обумовлює *актуальність і значущість лінгвосинергетичного виміру викладання шкільних філологічних дисциплін засобами ІКТ* (Є. Голобородько, Г. Дегтярьова, О. Ісаєва, Л. Найдьонова, В. Олефіренко, А. Уліщенко, В. Уліщенко, В. Шуляр та ін.) та мережі інтернет, яка дозволяє отримувати доступ до інформації незалежно від місця її розташування. Сучасний учитель-філолог все частіше моделює віртуальний простір вивчення предмета самостійно, послуговуючись інформаційно-комунікаційними технологіями та відповідними засобами (Г. Боголюбов, В. Бордовський, В. Извозчиков, Т. Назарова), які дозволяють через вербальне та невербальне представлення слова створити портрет епохи.

Саме тому лінгвістиці в новій комп'ютерній цивілізації належить важливе місце: наприклад, необхідно точно сформулювати запит, за яким вестиметься пошук інформації й будуватиметься або структуруватиметься гіпертекст. Складність проблеми пов'язана з низкою причин: великою кількістю термінології в шуканій області, наявністю в мові багатозначних, синонімічних й омонімічних слів або навіть орфографічними помилками в написанні шуканих слів, які можуть зустрічатися як у текстах, так і в самому запиті.

До появи електронних обчислювальних машин прикладна лінгвістика «обслуговувала» декілька специфічних сфер. До кола сучасних завдань лінгвістики входять: лінгвістичне моделювання, алгоритмізація, лінгвістичне забезпечення систем науково-технічної інформації, створення систем породження текстів, комп'ютерних систем навчання мови, машинний переклад, розробка різного типу машинних (автоматизованих) словників, розробка систем передачі інформації засобами мережі інтернет тощо. Нині в комп'ютерній лінгвістиці виділилося декілька напрямів: проблеми машинного перекладу, моделювання спілкування, моделювання структури сюжету, гіпертекстові технології представлення тексту, комп'ютерна лексикографія тощо [5].

В. Селегей, директор із лінгвістичних досліджень АВВУУ, на сайті Асоціації лексикографів (lingvoda.ru) у статті «Электронные словари и компьютерная лексикография» [9] ділиться своїми роздумами щодо фундаментальних протиріч, характерних для цієї сфери людської діяльності:

- чим більший обсяг словника та повніший опис лексичних значень, тим складніше ним користуватися;
- чим повніший і глибший опис лексичних значень, тим меншою мірою словник відповідає поточній мовній і культурній ситуації;
- чим цікавіша власна лексикографічна концепція словника, тим вужча його лексична база [9].

Автор вважає, що електронний словник – це особливий лексикографічний об'єкт, у якому можуть бути реалізовані й введені в обіг багато продуктивних ідей, не затребуваних із різних причин у паперових словниках. Завдання створення такого словникового змісту, який дозволив би зробити одиницею аналізу окреме лексичне значення, а не морфологічну лексему, є найбільш перспективним напрямом у комп'ютерній лексикографії.

О. Кучерук у роботі «Основні напрями розвитку електронної лінгводидактики» [8] звертає увагу на такий напрям у лінгводидактиці, як побудова електронних лексикографічних продуктів навчального призначення й теоретичне обґрунтування їхньої доцільності та освітньої вартісності.

За визначенням автора, електронний навчальний словник – це електронна база словникових статей, створена з навчальною метою. Концепція розроблення електронних навчальних лексикографічних праць повинна враховувати той факт, що електронні словники можуть бути постійними (вміщені на компактних магнітних, лазерних дисках чи інших електронних носіях інформації, які мають значний обсяг пам'яті й підключаються до комп'ютера) і змінними (представлені в глобальній мережі інтернет, передбачають періодичне внесення певної лексики в такі словники, виправлення помилок, усунення неточностей).

Освітня цінність електронних навчальних словників, на думку дослідника, залежатиме від того, чи буде в електронному корпусі словникової статті подаватися транскрипція слова, озвучення правильної вимови заголовного слова статті, інформація про синоніми, антоніми, відмінювання заданого слова, приклади його слововживання в контексті, чи міститимуть такі лексикографічні ресурси не лише текстовий, а й гіпертекстовий матеріал із малюнками, відеофрагментами, аудіосупроводом, чи забезпечуватимуть одночасний швидкий пошук слів як за назвою словникових статей, так і в усіх текстах [8].

Сучасна лексикографія знаходиться нині час під впливом нових методів і прийомів обробки інформації: зміна інструментальних засобів дослідження викликає появу нових словникових технологій [4]. Історично місією словників було пояснення незрозумілих слів. Сьогодні, коли завдяки виникненню й розвитку нових каналів спілкування активно утворюються нові слова й вирази, важливою стає така характеристика словника, як його оновлюваність. Електронні словники, будучи програмним застосуванням, відрізняються від своїх паперових попередників можливістю постійного оновлення [7]. Наприклад, онлайн-ресурси можуть поповнюватися будь-яким користувачем інтернету, це «відкриті» ресурси, в яких можлива необмежена кількість авторів – фахівців і любителів зі всього світу, що бажають взяти участь у розробці ідеї, рішенні будь-якої задачі (наприклад, Проект Державного інституту російської мови ім. О.С. Пушкіна «Образование на русском»: www.pushkininstitute.ru; Довідково-інформаційний портал «Русский язык»: www.gramota.ru; Міжнародна асоціація викладачів російської мови і літератури (МАПРЯЛ): www.marpyal.org; Портал «Русское слово»: www.rorpyal.ru; Служба тематичних тлумачних словників: www.glossary.ru; Культура письмового мовлення: www.gramma.ru; Служба російської мови: www.slovari.ru; Словники і енциклопедії: <http://dic.academic.ru>; Інформаційно-довідкова система «Национальный корпус русского языка»: www.ruscorpora.ru).

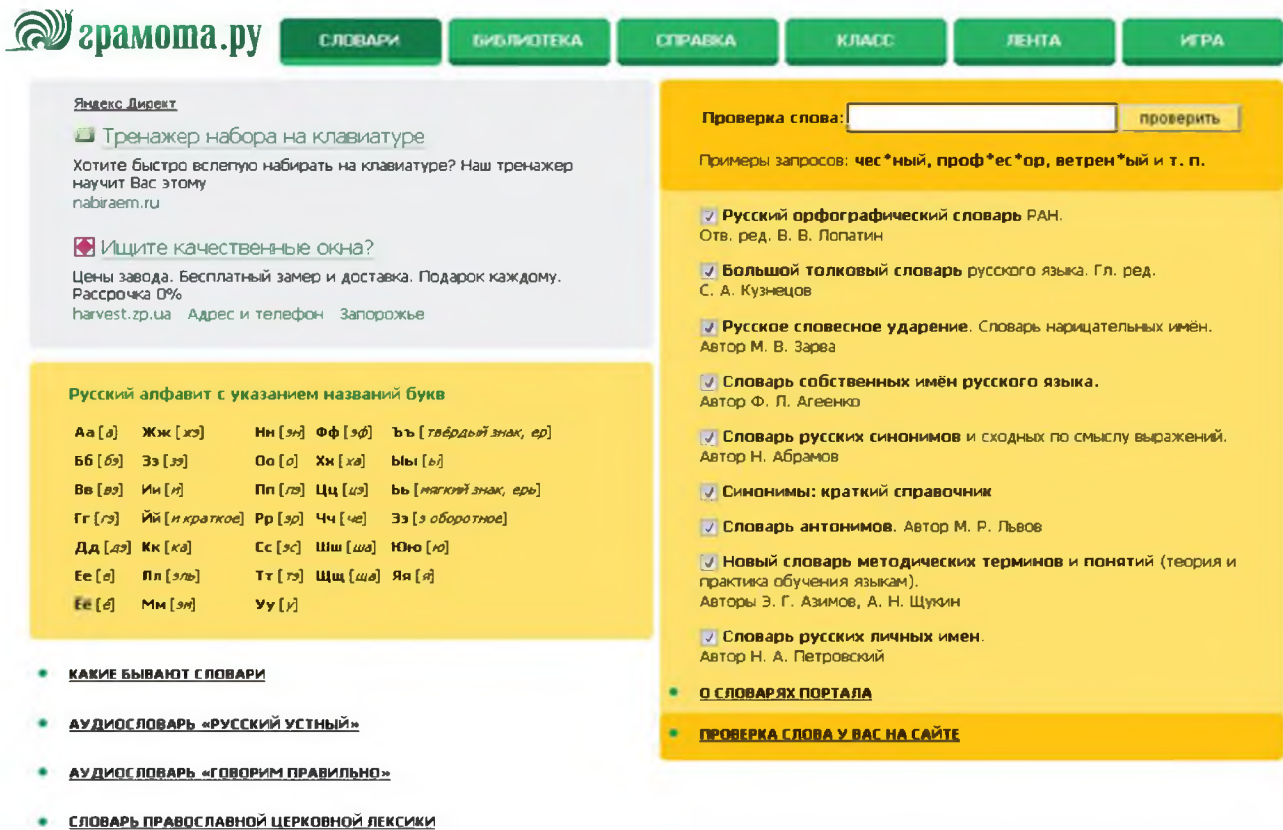

Рис. 1. Сторінка Довідково-інформаційного порталу «Русский язык»: www.gramota.ru

Інтерактивні словники називають також краудсорсинговими словниками. Згідно із словником Уебстера, краудсорсинг (англ. Crowdsourcing, crowd – «натовп» і sourcing – «використання ресурсів») – це «отримання необхідних послуг, ідей або контенту шляхом відкритого заклику про допомогу, звернення до великих груп людей, зокрема до онлайн-спільноти» (пер. з англ.: <http://www.merriamwebster.com/dictionary/crowdsourcing>) [5].

Отже, інтерактивний (чи краудсорсинговий) словник – це онлайн-ресурс, що поповнюється багатьма авторами. Нейт Ленксон називає першим «краудсорсинговим» словником Оксфордський словник: для його створення професор Джеймс Мюррей скористався знаннями і досвідом тисяч волонтерів, що відправляли йому поштою слова і тлумачення [7]. Сама ідея об'єднати тисячі людей для роботи над спільним проектом далеко не нова, проте сьогодні реалізація подібних задумок вимагає значно менше часу і зусиль (на складання Оксфордського словника знадобилося 70 років!). На сьогодні найрозвиненішим і популярним інтерактивним лексикографічним ресурсом є онлайн-енциклопедія Вікіпедія.

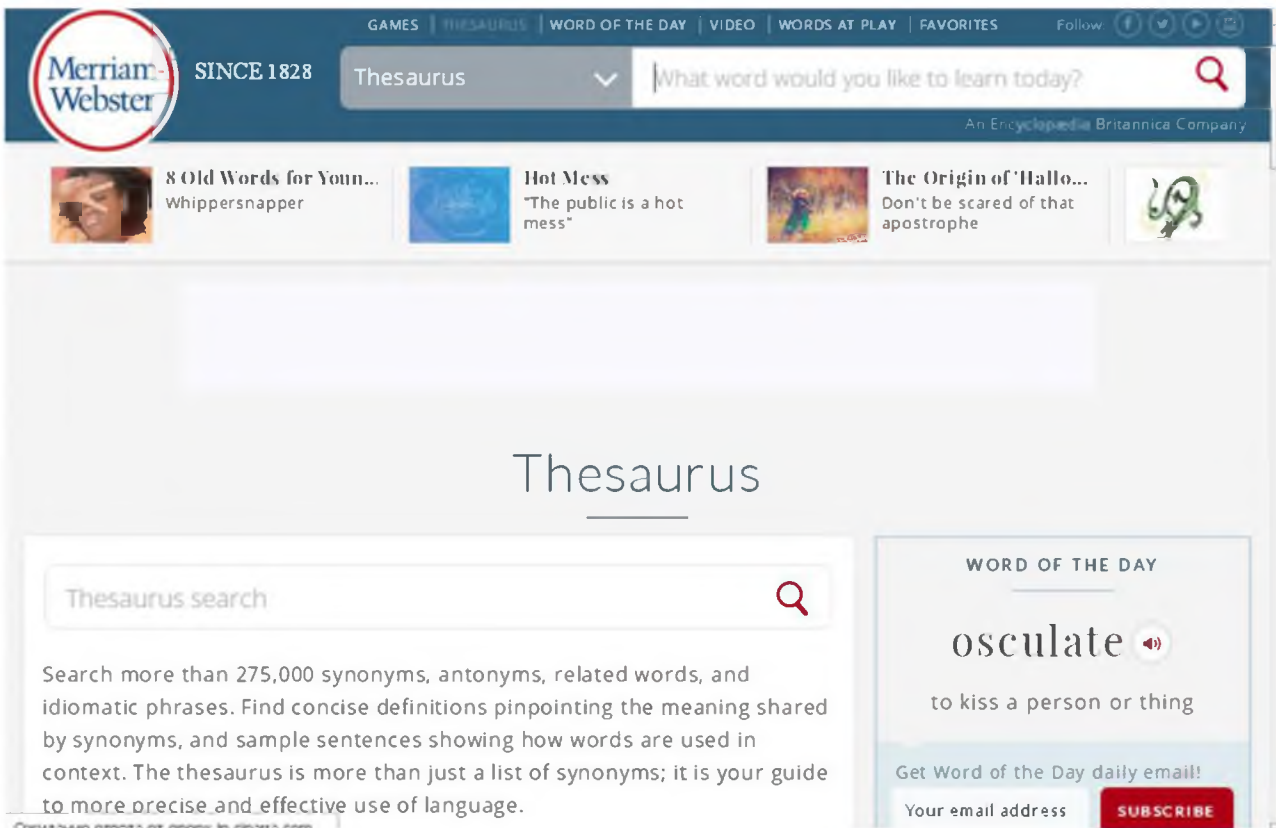

Рис. 2. Сторінка Тлумачного словника англійської мови Merriam-Webster.

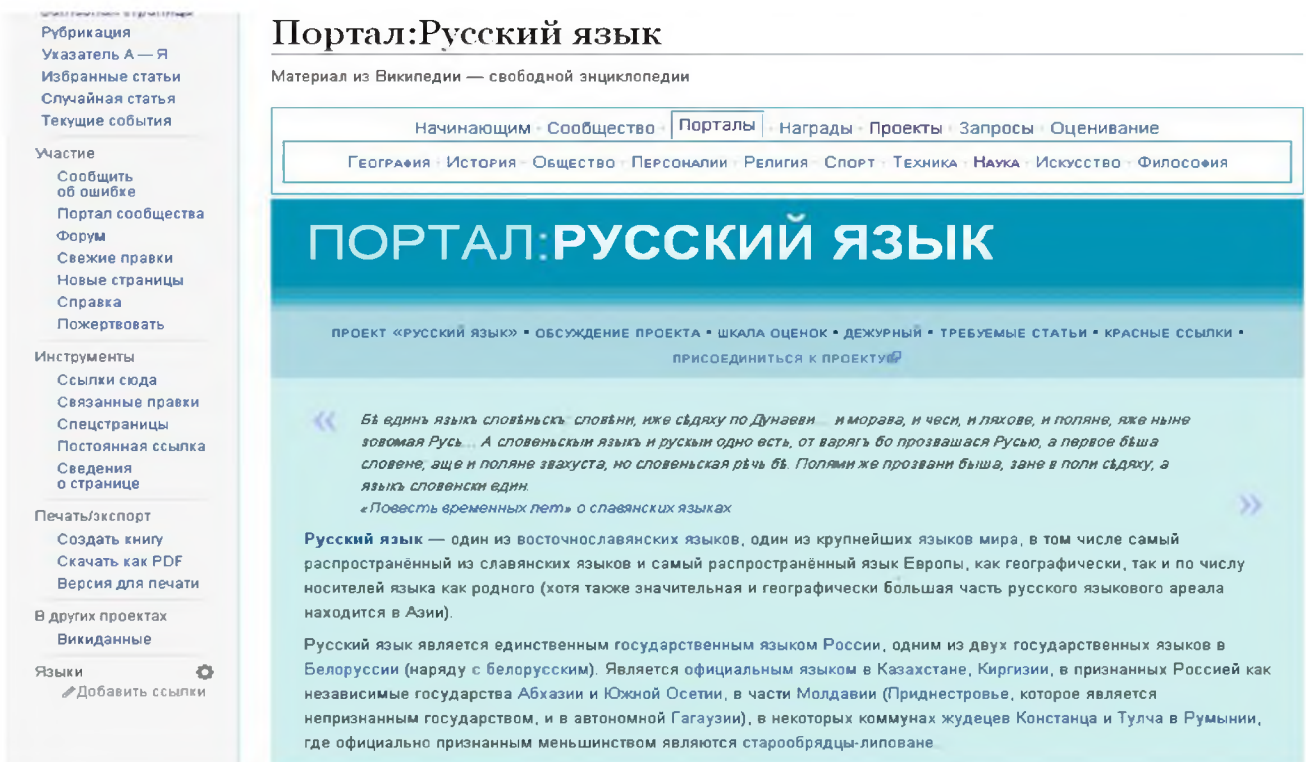

Рис. 3. Сторінка онлайн-енциклопедії Вікіпедія.

З лінгвістичної точки зору виникнення подібної лексикографічної практики має бути прокоментоване й оцінене. Якщо традиційні словники складаються з урахуванням комунікативного функціонування лексеми, що супроводжується кваліфікацією її смислових і стилістичних відтінків, то в нових умовах такого роду нюанси не витримують належної процедури стратифікації, оскільки осяжність таких надто ускладнена через постійне надходження лексики. Інтерактивні онлайн-словники, таким чином, є творчими проектами, що не претендують на науковість визначення й ні в якому разі не можуть називатися нормативними. Але річ у тому, що, потрапивши в інтерактивний онлайн-словник, слова продовжують розвиватися й набувати нових значень усередині нього: інтерактивний словник не лише закріплює виниклі за його межами словоформи, але й породжує нові лексеми, які надалі можуть використовуватися в інших жанрах віртуального спілкування [5].

Інтерактивні онлайн-словники є не лише довідковим ресурсом, але й особливим комунікативним простором, простором віртуальної комунікації, де є можливість самовираження. Статті в таких ресурсах написані характерною для віртуальної комунікації експресивною мовою, користувачі словників вільні у виборі мовних засобів, використовують різні графічні прийоми – заголовні букви, курсив, багатократне повторення звуків, розділових знаків або їх відсутність, спотворення норм орфографії тощо.

Отже, ігровий підхід до мови віртуальної комунікації – одна з умов існування такого виду онлайн-ресурсів. Своєрідна карнавалізація мови, характерна для віртуальної комунікації, може бути особливо яскраво представлена на прикладі статей інтерактивних онлайн-словників, які не лише дають тлумачення значень, граматичних характеристик слова, правила вимови та написання, але й представляють його смислові зв'язки з іншими словами, особливості використання в різних стилях, словотворчі можливості.

Треба зазначити, що інтерактивний онлайн-словник у контексті лінгвосинергетичної методології є унікальним лексикографічним породженням мовної картина світу як психологічної реальності світу фізичного, результат психічного відображення і узагальнення дійсності, яка завжди містить у собі національно-культурний відбиток та є сумою найзагальніших національно-культурних уявлень про світ, що фіксуються в специфіці організації лексики, граматиці конкретної мови (Н. Уфимцева).

Саме тому сучасна комп'ютерна лексикографія, як інтегративна наука, є підґрунтям для розроблення технологічних моделей компетентнісно-діяльнісного уроку літератури [5]. Основні тенденції технологізації

сучасного уроку літератури розширюють його функціональні можливості на основі мультимедіа. Сукупність спеціально відібраних інформаційних ресурсів і сервісів телекомунікаційної мережі інтернет є основою для заповнення продуктивного освітнього простору, де відбувається взаємодія/співпраця суб'єктів/об'єктів співпраці: учень → текст/художній твір ← інформаційні засоби комунікації → учитель мови/літератури ← мережевий викладач [10], у підготовці до уроку віддається перевага міжпредметним дослідженням методики в поєднанні з лінгвістикою, літературознавством, естетикою, герменевтикою, синергетикою і теорією діяльності.

Так, В. Шуляр у монографії «Сучасний урок української літератури: теорія, методика, технологія роботи вирізняє в методиці побудови уроків літератури з використанням електронного навчання (e-Learning) такі напрями, як: формування читацьких інтересів учнів початкових класів в інформаційно-навчальному середовищі (Є. Голобородько); літературні сайти і веб-сторінки для вчителів зарубіжної літератури (В. Оліфіренко, С. Оліфіренко); комп'ютерні технології у процесі розвитку читацької культури старшокласників (О. Ісаєва); інформаційні технології в навчанні мови та літератури (А. Уліщенко, В. Уліщенко); уроки літератури з використанням інформаційних технологій (Л. Назаренко); застосування мультимедійних технологій та конструювання мультимедійного уроку засобами зарубіжної літератури (Л. Богдан, В. Шуляр, І. Царлова); підготовка вчителя до проведення сучасного уроку в умовах інформатизації освіти (Г. Дегтярьова, Т. Папернова); філологічні інтернет-ресурси на уроках української й світової літератури, використання електронних програмових засобів для конструювання моделі уроку літератури та програми вивчення літературної теми для учня-читача [10].

Цінною для сучасної шкільної методики навчання літератури з урахуванням синергетичної міждисциплінарності є авторська класифікація типології ІКТ-уроків за домінуювальним методом у системі літературно-мистецької освіти учня-читача.

Адаптовано-новаційна класифікація ІКТ-уроку з літератури: урок-лекція: аудіо-, відео-, слайд-лекція; урок-консультація: індивідуальна, групова, e-mail-пошта, аудіо- (відео-, чат-, форум-, онлайн-) консультація та ін.; урок-семінар: аудіоконференція, відеоконференція, семінар-чат, семінар-форум, епістоконференція тощо; лабораторно-практичні заняття: аудиторні й домашні; індивідуальні, у парі, групові, колективні: есе, реферати, повідомлення, сценарії, презентації тощо; літературно-мистецькі проекти: інформаційні, дослідницькі, творчі; ігрові інтернет-заняття; контрольні-корекційні заняття літературних досягнень учня-читача: проміжні, тематичні, семестрові, підсумкові, державна підсумкова атестація в

режимі інтернет-виконання; іспити/заліки, ситуаційні літературно-мистецькі задачі; навчальні науково-дослідні роботи учня-читача: написання робіт у МАН, літературно-мистецька практика, культурологічні екскурсії.

Модифіковано-інноваційна класифікація ІКТ-уроку з літератури: інтернет-урок: урок-заняття з літератури, урок-дослідження літературно-мистецького матеріалу; віртуальний урок-семінар за літературно-мистецькою проблемою; веб-квест за літературно-мистецькою темою; інклюзивно-дистанційний урок: заняття літературного читання для дітей із обмеженими фізичними можливостями [10].

Юний читач сьогодення – представник «медійного покоління», «покоління інтернету», для якого характерне «мозаїчне» мислення, результат негативних тенденцій розвитку сучасного суспільства: пріоритет комунікації у віртуальному світі замість «живого» спілкування; занадто глибоке занурення в кіберпростір; формування «кліпової» свідомості, коли неможливо встановити взаємозв'язки між інформацією, що з'являється в різних джерелах [1]. Сучасні школярі різноманітні тексти (від смс-повідомлень до творів художньої літератури) сприймають за допомогою гаджетів, а не паперових джерел. Зважаючи на те, що вони є переважно візуалами за типом сприйняття інформації, О. Ісаєва звертає увагу на креолізований текст (складне текстове утворення, структура змішаного типу, в якому з метою створення кращих вимог щодо розуміння тексту представлені вербальні та візуальні засоби передачі інформації) [1, 2] як засіб активізації читацької діяльності учнів.

Серед видів креолізованих текстів учений віддає перевагу таким, як комікси (жанр, що об'єднує літературу та образотворче мистецтво, історії в малюнках); буктрейлер (відеоролик рекламного характеру про книгу, метою якого є популяризація певного твору); мотиватор на літературну тему (зображення позитивного змісту, спрямоване на створення мотивації в прочитанні певного художнього твору); постер на літературну тему (художньо оформлений плакат, що рекламує певний твір чи письменника); буклет або брошура (містить текстову та графічну інформацію про певну книгу або творчість письменника); логотип (оригінальне графічне зображення, що пов'язується з конкретною темою або явищем) на мовну або літературну тему; «дуддл» (заставка для ГУГЛа, присвячена художньому твору або письменнику) тощо [3].

Так, наприклад, буктрейлер є одним із популярних видів творчої роботи учня-читача. Цей креолізований текст створюється у форматі презентації, постановочного відео або анімації. У буктрейлері розкриваються найяскравіші моменти твору. Мета буктрейлера – розповідь про книгу. Але ця розповідь повинна містити інтригу, щоб зацікавити читача.

Відеоформат в інтернеті зараз актуальний і ефективний, що дозволяє буктрейлеру вирішувати кілька задач: привернення уваги до книги, створення аудиторії читачів, інтерпретація художнього твору. Практична результативність буктрейлера ілюструє вміння ставити мету, визначати шляхи досягнення результату, сприяє розвитку компетентного читача.

Ю. Щербініна [11] класифікує буктрейлери як жанр мережних технологій за способом візуального втілення тексту та за їх змістом.

За способом візуального втілення тексту автор виокремлює такі види буктрейлерів, як:

- ігрові (міні-фільм за мотивами книги);
- неігрові (набір слайдів із цитатами, ілюстраціями, тематичними малюнками, фотографіями);
- анімаційні (мультфільм за мотивами книги).

За змістом розрізняє:

- розповідні (презентують основу сюжету твору);
- атмосферні (передають основні настрої книги та читацькі емоції);
- концептуальні (трансляють ключові ідеї та смислову спрямованість тексту).

Цілісний та гармонійний буктрейлер як результат творчої діяльності учнів потребує чіткого алгоритму його створення з урахуванням особливостей жанру: інтерактивність, наочність, ємкість інформаційного викладу матеріалу тощо.

Наведемо приклад орієнтовного алгоритму створення буктрейлерів:

1. Вибрати книгу, яка подобається, з якою цікаво буде працювати.
2. Переглянути приклади буктрейлерів і продумати ідею власного (сюжет повинен показати основні яскраві акценти, це відеопрезентація вашої історії, де зображені герої, місце, конфлікт та інтрига).
3. Написати анотацію-сценарій до ролика (10–15 речень).
4. Підібрати ілюстрації, відеоматеріал.
5. Винести в заголовок трейлера основну ідею книги.
6. Записати необхідний аудіоматеріал: голоси, звуки, музику.
7. Об'єднати візуальні й аудіоматеріали в єдиний ролик, використовуючи відповідне ПЗ (від Windows Movie Maker для створення любительських роликів до Adobe Premiere – для професійних трейлерів).
8. Переглянути буктрейлер, за необхідності редагувати.
9. Продемонструвати буктрейлер групі людей. Проаналізувати, чи правильно сприймається ідея ролика, який вплив має на глядачів [11].

Слід зазначити, що буктрейлер як засіб ефективної комунікативної тактики щодо читацької мотивації не повинен заміщувати жанри традиційної дидактики сучасного уроку літератури.

Отже, дві навчальні дисципліни – література й мова, якими традиційно представлена філологія в сучасній школі, в умовах лінгвосинергетики й мультимедійності переосмислюються та набувають відповідної до потреб часу міждисциплінарної структури з урахуванням цілей та завдань мовного та літературного розвитку школярів. Лінгвокультурологічна, соціокультурна спрямованість навчання припускає зміну стратегії викладання – вивчення мови як поліфункціонального явища: засобу спілкування, пізнання і відображення дійсності, засобу інтелектуального і духовного розвитку особистості; розгляд художнього слова як особливої форми людської діяльності з точки зору власної мовленнєвої діяльності учнів, обумовленої об'єктивно існуючими системними синергетичними зв'язками, які впливають із самої природи слова.

Сучасний викладач шкільних філологічних дисциплін повинен постійно підвищувати свій рівень медіаосвіти; опановувати нові професійні ролі та функції для створення високоякісного різноформатного інформаційного продукту; активізувати використання можливостей соціальних мереж та інтерактивної діяльності для формування функціонально грамотного носія мови. Лінгвосинергетичний вимір викладання шкільних філологічних дисциплін засобами ІКТ змінює домінанту в каналах сприйняття, джерелах і способах представлення інформації, відсоток літературного тексту в загальному її об'ємі, але не відміння насущної для людини *здібності відчувати розумні емоції* (О. Ядровська), текстоцентричність та словоцентричність культурного універсуму: науки, мистецтва і життя.

Література

1. *Авдеева М.В.* Компьютерная лексикография в системе практической и теоретической лексикографии / М.В. Авдеева // Актуальные вопросы теории и практики лингвострановедения. – Пенза-Решт: Социосфера, 2012. – С. 26–28.
2. *Воронцов Р.И.* Переход собственных имен в нарицательные в словаре и тексте / Р.И. Воронцов // Язык. Текст. Дискурс. – Ставрополь. – 2009. – № 7. – С. 416–421.
3. *Ворошилова М.Б.* Креолизованный текст: аспекты изучения / М.Б. Ворошилова // Политическая лингвистика. – Вып. 20. – Екатеринбург, 2006. – С. 180–189.
4. *Герд А.С.* Основы научно-технической лексикографии / А.С. Герд. – Л.: ЛГУ, 1986. – 72 с.
5. *Дубровская Д.А.* Возникновение интерактивных онлайн-словарей как результат расширения современной коммуникации / Д.А. Дубровская //

Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2015. – № 4 (46) – Ч. 2. – С. 81–83.

6. *Кантышева Н.Г.* Гипермедиаальные структурные элементы представления специальных знаний в компьютерной лексикографии / Н.Г. Кантышева. – Вестник Челябинского государственного университета. – 2012. – № 32 (286). – Филология. Искусствоведение. – Вып. 71. – С. 47–50.

7. *Карпова О.М.* Английская лексикография: учеб. пособие для студ. филол. фак. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2010. – 176 с.

8. *Кучерук О.А.* Основні напрями розвитку електронної лінгводидактики / О.А. Кучерук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2014. – Том 41. – №3. – С. 83–91. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt>

9. *Селегей В.* Электронные словари и компьютерная лексикография / Владимир Селегей. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.lingvoda.ru/transforum/articles/selegey_a1.asp

10. *Шуляр В.І.* Сучасний урок української літератури: теорія, методика, технологія: монографія / В.І. Шуляр. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 876 с.

11. *Щербинина Ю.В.* Смотреть нельзя читать. Буктрейлерство как издательская стратегия в современной России / Ю.В. Щербинина // Вопросы литературы. – 2012. – № 3. – С. 146–165.

12. *Ядровская Е.Р.* «Открытая методика»: новый путь и новый этап развития методической науки / Е.Р. Ядровская. – Открытая методика: поиск – исследование – творчество : Сборник научных докладов и статей по методике преподавания русского языка и литературы / под ред. Е.Р. Ядровской. – СПб. : Свое издательство, 2015. – С. 5–15.

ПОТЕНЦІАЛ E-LEARNING У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

*Путій Т.М.,
кандидат педагогічних наук*

«Національною доктриною розвитку освіти» визначені основи сучасної парадигми вітчизняної освіти, орієнтованої на її новий – гуманістично-інноваційний – тип, конкурентність в європейському та світовому просторах [15].

Репродуктивність традиційної освіти, її спрямованість на відтворення вже відомих знань не відповідає запитам сучасного пост-індустріального суспільства. В основі нової освітньої парадигми – розвиток навичок самоосвіти й самозабезпечення особистості в інформаційному соціумі. Концепція неперервної освіти, яку було проголошено ЮНЕСКО в 1972 році [1], на початку XXI століття отримала сучасну версію, головна ідея якої полягає в тому, що кожна людина на будь-якому етапі свого життя повинна мати можливість участі в навчальному процесі.

Навчання протягом життя (lifelong learning) визначено Меморандумом безперервної освіти Європейського Союзу (A Memorandum on Lifelong Learning) як усебічна навчальна діяльність, що здійснюється на постійній основі з метою поліпшення знань, навичок і професійної компетенції. У XXI столітті «безперервна освіта має стати головною політичною програмою громадянського суспільства, соціальної єдності та зайнятості» [13, с. 6]. У Меморандумі відображені такі ключові принципи lifelong learning, як гарантований загальний безперервний доступ до освіти з метою отримання й оновлення навичок, необхідних для включеності в інформаційне суспільство; збільшення інвестицій у людські ресурси; розробка інноваційних методик викладання та навчання; зміна підходів до розуміння й визнання навчальної діяльності та її результатів; забезпечення вільного доступу до інформації про освітні можливості; розвиток наставництва та консультивання; наближення освіти до місця проживання. Реалізація зазначених принципів у системі неперервної педагогічної освіти може продуктивно здійснюватися з використанням електронного навчання (e-learning), яке під впливом науково-технічного прогресу й інформаційного вибуху стає все більш популярним.

Сучасне суспільство – це інформаційне суспільство, основане на знаннях та інформації, постійне зростання якої потребує нових форм її

презентації та технологій засвоєння. Тому перед вітчизняною освітою постають вимоги формування творчих фахівців, які здатні не тільки застосовувати вже відомі моделі та методи вирішення актуальних задач, але й продукувати нові; здійснювати самостійний пошук та обробку первинних даних, перетворюючи їх в інформацію та знання; вміти працювати в колективі.

Інформаційно-комунікаційна компетенція не випадково названа однією з ключових. З одного боку, під впливом науково-технічного прогресу та інформаційного вибуху електронне навчання (e-learning) набуває популярності, з іншого боку, процес впровадження електронного навчання в систему неперервної освіти виявляє невідповідність між вимогами сьогодення до сучасного педагога та недостатньо розвинутим рівнем електронного інформаційно-освітнього навчального середовища. Докорінна зміна освітньої парадигми зумовлює актуальність дослідження технологізації педагогічних процесів шляхом упровадження новітніх технологій та сучасних інформаційних засобів навчання у практику післядипломної педагогічної освіти.

Вітчизняні та зарубіжні вчені (А. Андрєєв, В. Беспалько, В. Биков, А. Верлань, Р. Гуревич, О. Співаковський, С. Раков, О. Значенко, Б. Гершунський, О. Готовцева, А. Єршов, М. Жалдак, М. Козяр, Ю. Машбиць, В. Монахов, Н. Морзе, Е. Полат, І. Пустинникова, І. Роберт, М. Шкіль та ін.) аналізують переваги та проблеми використання ІТ-технологій, у тому числі й електронної освіти, їх вплив на якість підготовки фахівців. В. Биков, Р. Гуревич, М. Жалдак, Н. Морзе, Е. Полат, Є. Патаракін, Б. Ярмач та інші описують проблеми включення інтернет і мережових соціальних сервісів (сервіси Веб 2.0) у процес навчання. Тенденції розвитку електронної освіти представлені в роботах В. Бовт, О. Герасименко, Н. Дубрової, І. Морозова, А. Пушкар, Н. Прибиткова, А. Руднева, П. Коновалова та ін. У дослідженнях Є. Машбиця, В. Рубцова, Н. Тализіної, О. Тихомирова розглянуто психолого-педагогічні проблеми використання ІТ-технологій. На необхідності створення цілісної психолого-педагогічної концепції комп'ютеризованого навчання акцентував увагу Б. Гершунський, особливо виділяючи проблеми формування мотивації, пізнавального інтересу та пізнавальної діяльності.

За прогнозами ЮНЕСКО на XXI століття, очне навчання буде займати 30–40% часу, 40% – дистанційне навчання, а 20–30% часу припаде на самоосвіту за підтримки електронного навчання (e-learning).

Термін «e-learning» був введений канадським дослідником Стефаном Доуном (Stephen Downes) як похідний для всієї сукупності тенденцій в електронному навчанні, які виникли від комбінації із засобами Веб 2.0

[25]. Дотепер не існує єдиного визначення поняття «e-learning», яке б було визнане більшістю фахівців. З одного боку, під «e-learning» розуміється дистанційне навчання, з іншого – термін трактується більш широко. Фахівці ЮНЕСКО визначають «e-learning» як навчання за допомогою інтернет і мультимедіа.

Вивчення результатів упровадження електронного навчання свідчить про можливість ефективної реалізації за його допомогою нових принципів освіти: принципу неперервної освіти, що забезпечує поступовий всебічний розвиток особистості; навчання впродовж життя й для життя; вертикальної інтеграції: між окремими етапами освіти, між різними рівнями і предметами всередині окремих етапів; акценту на самоосвіту, самовиховання, самооцінку; індивідуалізації навчання; гнучкості і різноманітності змісту, засобів навчання; вдосконалення умінь вчитися [21, с. 75].

Можливість віддаленого навчання, його персоналізація, використання великих об'ємів інформації, індивідуальне визначення темпів навчання, розв'язання проблеми залучення фахівців, які володіють інформаційними технологіями, включають e-learning у систему неперервної педагогічної освіти.

До певних проблем організації навчання, яке здійснюється з використанням технологій e-learning, слід віднести необхідність формування додаткової мотивації вчителів, потребу в суттєвих інвестиціях із метою побудови середовища e-learning; значну залежність від технічної інфраструктури (будь-які проблеми в інфраструктурі призводять до зниження ефективності або взагалі зриву навчання); відсутність достатньої кількості фахівців у сфері технологій e-learning.

Протиріччя між доступністю інформації з різних галузей знань, її лавиноподібним зростанням і низьким темпом заміни звичних традиційних педагогічних технологій сучасними інформаційними й комунікаційними технологіями, недостатнім використанням можливостей ресурсів інформаційного простору в освітньому процесі визначає актуальність звернення до понять «інформаційний освітній простір», «самореалізація вчителя».

Інформаційно-освітній простір (ІОП) – це середовище освіти, де інформація відіграє провідну й визначальну роль, впливає на освітній простір, формуючи його, задаючи багато його характеристик і сприяючи його перетворенню. У сучасних науково-теоретичних дослідженнях немає єдиного підходу до визначення поняття «інформаційний освітній простір». Дефініція терміна представлена на основі або педагогічного, або технологічного підходу, або варіантів їх поєднань.

Так, наприклад, Є. Марченко, розглядаючи технологічну складову інформаційного освітнього простору, визначає ІОП як системно організовану сукупність освітніх установ й органів управління, локальних і глобальних інформаційних мереж, книжкових фондів бібліотек, систему їх науково-тематичної, функціональної та територіальної адресації й нормативних документів, а також засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, апаратно-програмного й організаційно-методичного забезпечення, які реалізують освітню діяльність [12, с. 69]. О. Ільченко визначає інформаційний освітній простір як «системно організовану сукупність інформаційного, технічного, навчально-методичного забезпечення, нерозривно пов'язану з людиною як суб'єктом освітнього процесу» [9, с. 4]. Позиціонуючи ІОП як простір, що оточує особистість і забезпечує її інформаційні потреби, Ю. Жук вважає, що «інформаційно-освітній простір можна визначити як ту частину інформаційного простору, яка формує найближчим інформаційне оточення індивіда, виступає як комплекс умов, які певною мірою забезпечують його продуктивну діяльність. Мету цієї діяльності визначає той інформаційний простір, який вибирає людина. Зокрема, в разі необхідності в освітній діяльності буде вибрано інформаційно-освітній простір» [8]. На думку А. Андрєєва, інформаційний освітній простір – це педагогічна система та її підсистеми, тобто підсистеми фінансово-економічна, матеріально-технічна, нормативно-правова та маркетингова, а також підсистема менеджменту [4].

Інформаційний освітній простір розглядається нами як відкрита освітня система, яка об'єднує інформаційні та освітні ресурси, адекватні сучасному рівню розвитку інформаційних і комунікаційних технологій, що забезпечує інформаційну взаємодію користувачів у процесі їх освіти й самоосвіти; формування інформаційної професійної культури педагога в контексті професійного самовдосконалення. Інтеграція дидактичних можливостей інформаційних і комунікаційних технологій у процес безперервної освіти педагога активізує внутрішні резерви саморозвитку особистості.

Можливості пізнавальної діяльності в інтернеті визначаються, на думку Ю. Кузнецової й Н. Чудової, тим, що мережа «є великим довідником, де представлені найрізноманітніші теми» [10, с. 43]. Серед мотивів діяльності користувачів інтернет А. Войкунський виділяє *діловий, пізнавальний, комунікативний* мотиви; *мотиви співпраці, самоствердження, самореалізації, рекреації* [6, с. 59].

Л. Раїцька пропонує таку класифікацію видів пізнавальної діяльності інтернет-користувачів: *пізнавальна, освоєння нових технологій, професійна діяльність із розвитку технологій, навчання і самонавчання* (в тому числі дистанційна освіта і самоосвіта, не пов'язана з навчанням у нав-

чальному закладі), діяльність щодо створення нового контенту [22, с. 79]. При цьому інтернет-середовище надає унікальні можливості для креативної діяльності, оскільки користувач може виступати в ролі читача, автора (співавтора), цензора.

Побудова інформаційного освітнього простору стане ефективною в тому випадку, якщо його функціонування буде відбуватися не за інформаційно-трансляційними, безособистісними відносинами, а в особистісно творчій парадигмі.

Одним із напрямів створення умов для поетапного переходу до нового рівня освіти в Україні Державною програмою впровадження ІКТ у навчально-виховний процес загальноосвітніх закладів «Сто відсотків» визначено формування єдиного освітнього простору з метою організаційного, методичного та програмового забезпечення навчальними, методичними й інформаційними ресурсами, призначеними для підвищення ефективності й доступності освітнього процесу [7].

Використання мережних технологій для створення єдиного інформаційного простору дозволяє говорити про створення єдиного віртуального інформаційного освітнього простору всієї системи освіти як на регіональному рівні, так і на рівні держави та світу.

Так, наприклад, з січня 2015 року започатковано новий регіональний освітній проект – створення *методичного репозитарію вчителів російської мови та літератури*, для технічної реалізації якого використовується програмно-технологічна платформа порталу ЗапоВікі (<http://zw.ciit.zp.ua>).

Термін «репозитарій» (англ. *repository* – склад, сховище) використовується для визначення нової моделі комунікацій. Найпоширенішим є застосування терміна «репозитарій» для визначення електронної колекції. Це може бути досить значний за змістом та складом документів електронний фонд. При цьому вбачається, що репозитарій є засобом наукової комунікації, який може забезпечувати не обмежений у часі та просторі доступ до своїх ресурсів [14, с. 17].

Ідеться про зовсім нові моделі наукових комунікацій із використанням сучасних технологічних рішень, в основі яких розглядають окреме знання, об'єкт, інформаційні та мультимедійні дані. Слід зазначити, що в умовах розвитку інформаційного суспільства розуміння знання трансформується від знання як особливого типу духовного виробництва до знання як фактора керування суспільними процесами, як системи, що проникає в усі сфери життєдіяльності соціуму і сприяє його розвитку, зокрема через репозитарії.

Методичний Вікі-репозитарій учителів російської мови та зарубіжної літератури Запорізької області – це електронний архів для нако-

пичення та забезпечення довготривалого і надійного відкритого доступу до інформації, яка має супроводжувати фахівців на шляху безупинного поповнення знань, безперервного підвищення кваліфікації як під час курсової перепідготовки, так і у міжкурсовий період (рис. 1).

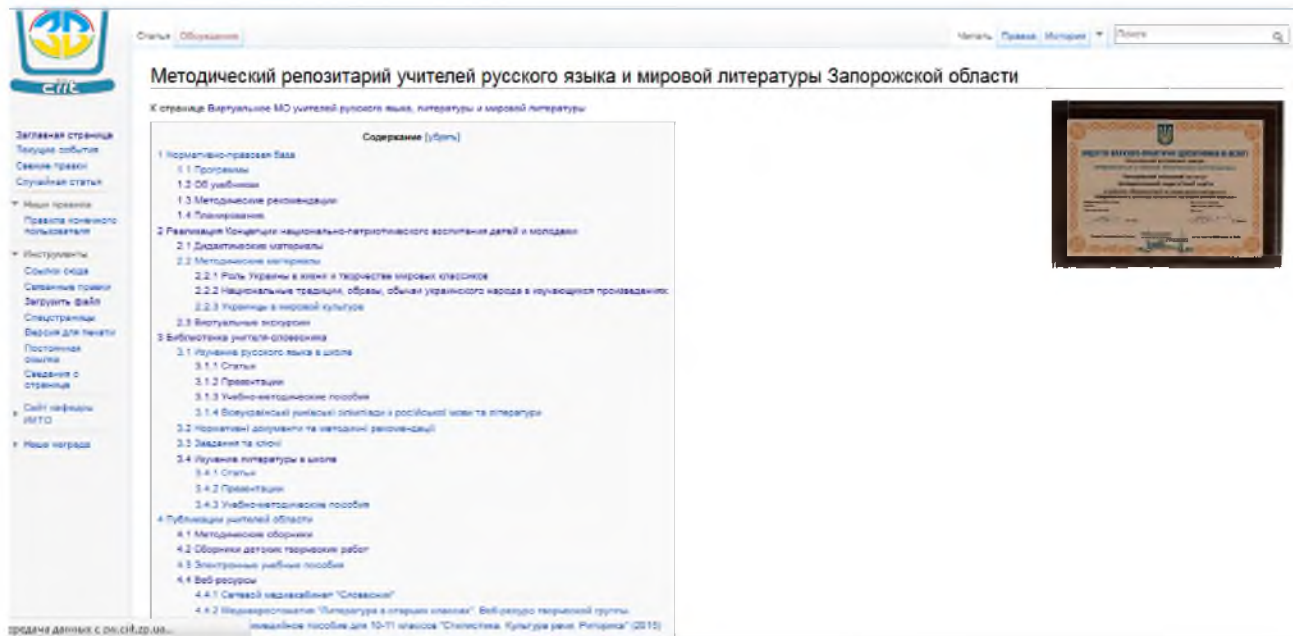

Рис. 1. Головна сторінка методичного репозитарію.

Репозитарій має безкоштовний постійний повнотекстовий доступ до електронних документів наукового та навчально-методичного призначення, розміщених на порталі ЗапоВікі. Основні функції репозитарію – наукова, освітня, довідково-інформаційна, кумулятивна. За видами електронних ресурсів репозитарій не має обмеження. Це можуть бути будь-які електронні текстові дані, електронні графічні зображення, відео, презентації, електронні звукові дані, електронні інтерактивні мультимедійні ресурси, вікі-статті. Як базовий формат зберігання текстових матеріалів використовується формат pdf.

Тематичний склад репозитарію визначається відповідно до наукового та навчального процесів. До репозитарію можуть бути залучені статті, монографії, підручники, лекційні й методичні матеріали, тематичні збірки, матеріали конференцій та інші матеріали наукового, освітнього або методичного призначення за умови відсутності заборони на їх розміщення в репозитарії з боку видавництва. Перелік розділів багаторівневого рубрикатора надає можливість швидкого доступу до галузевих нормативно-правових документів; методичних рекомендацій; навчальних програм; календарного планування; підручників, навчальних посібників та презентацій із методики мови та літератури.

Значною складовою ресурсу є текстові, аудіо- та відеоматеріали, авторами яких є вчителі російської мови та літератури області. Так, наприклад, Вікі-репозитарій надає можливість ознайомитися як з індивідуальними публікаціями, так із колективними методичними збірниками філологів («Межрегиональная мастер-школа учителей-словесников, посвященная 1150-летию славянской письменности», «Говорим по-русски», «От слова к публичному выступлению» та ін.). На допомогу вчителю літератури обласною творчою групою створено медіахрестоматію «Література в старших класах», викладачу мови – електронні навчальні посібники («Стилістика. Культура мовлення. Риторика», «Інтерактивні диктанти» та ін.).

Репозитарій містить низку посилань на веб-ресурси, які надають можливість творчому вчителю не тільки створювати власні дидактичні матеріали за допомогою сервісів Веб 2.0 (Learningapps.org, symbaloo.com, wikiwall.ru та ін.), а й презентувати їх колегам.

Ресурс надає можливість відкритого доступу до результатів упровадження новітніх технологій у навчання мови та літератури (наприклад, розділ «Веб-квести для навчання»), професійних портфоліо фахівців (блоги й сайти вчителів російської мови та літератури області), творчих робіт вихованців («Герой нашего времени», «Всех долговечней царственное слово», «Чехов вдохновляет» та ін.). Перелік розділів не є статичним, може змінюватися та поширюватися за потребою користувачів.

Роботою порталу ЗапоВікі керує системний адміністратор. Модераторами, які здійснюють експертизу ресурсів репозитарію з метою запобігання потраплянню публікацій, що не стосуються тематики архіву, є члени обласної творчої групи вчителів російської мови та світової літератури. Затребуваність фонду репозитарію відстежується за допомогою статистики обліку відвідуваності ресурсу. Важлива складова проекту – діяльність щодо інформування про його мету та спрямованість, популяризація ідеології відкритих освітніх ресурсів, мотивація до розміщення власних продуктів.

Репозитарій формується та функціонує відповідно до Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні», який визначає стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, національно-культурної та іншої діяльності; Закону України «Про авторське право і суміжні права», що встановлює авторське право на комп'ютерні програми для ЕОМ, електронні видання, бази даних, літературні письмові твори; Закону України «Про захист інформації в автоматизованих системах», який встановлює основи регу-

лювання правових відносин щодо захисту інформації в автоматизованих системах за умови дотримання права власності громадян України на інформацію та права доступу до неї.

Розробка «Вікі-репозитарій як основа науково-методичного та інформаційного супроводу професійної підготовки вчителя-мовника» отримала нагороду VII Міжнародного форуму «Інноватика в сучасній освіті» у номінації «електронний освітній ресурс» (20–22 жовтня 2015 р.). Отже, методичний репозитарій учителів російської мови та зарубіжної літератури на порталі ЗапоВікі, сприяючи формуванню єдиного інформаційного освітнього простору регіону, має стати потужним ресурсом науково-методичного та інформаційного супроводу неперервної освіти вчителя-філолога.

Сучасний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій дозволяє в мережі інтернет застосовувати й такі нові форми організації педагогічної діяльності, як *професійні мережеві спільноти*. Їх сутність та перспективи використання для професійного розвитку педагогів досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені (О. Гриценчук, Т. Коломієць, С. Коноплицький, І. Малицька, В. Осадчий, Є. Патаракін, С. Поленок, П. Полякова, Ю. Ратушин, Г. Рейнгол, С. Щеглова та ін.). Проте проблема використання мережевих педагогічних спільнот у системі післядипломної педагогічної освіти не є розробленою.

Уперше термін «віртуальна спільнота» було використано Говардом Рейнгольдом у роботі «Virtual Community» для визначення соціальних груп, які досить тривалий час спілкуються за допомогою інтернет [3].

Віртуальні об'єднання за професійною ознакою, контент спілкування яких пов'язаний із фаховими питаннями або спільною продуктивною професійною діяльністю в мережі, дефінуються як мережева професійна спільнота. Метою спілкування можуть бути обговорення професійних проблем, інформаційно-методична підтримка, створення бази навчально-методичних ресурсів, поширення перспективного педагогічного досвіду тощо.

Головними умовами взаємодії учасників мережевої педагогічної спільноти є наявність організаційної структури, яка забезпечує можливість спілкування в мережі, та мотивація діяльності. За визначенням О. Гриценчук, «інформаційна педагогічна мережа – це інфраструктура або складовий елемент інформаційного суспільства в освітній галузі, що оперує сучасними засобами інформації та новітніми інформаційними технологіями і здійснює інформаційно-педагогічне забезпечення освіти та зацікавлених верств суспільства» [5].

Є. Патаракін стверджує, що мережеві спільноти можуть служити педагогічній практиці для виховання таких умінь, як спільне мислення;

толерантність; освоєння децентралізованих моделей та екологічних стратегій; критичність мислення. На його думку, перехід від егоцентричної позиції до розуміння ролі та значення інших людей, інших способів конструювання реальності є важливим етапом психологічного розвитку особистості [19].

В. Осадчий звертає увагу на успішне використання соціальних інтернет-мереж у бізнесі, політиці, сфері розваг, проте зауважує, що кількість мережевих спільнот, які об'єднують представників педагогічної громадськості, ще є недостатньою [17].

Аналізуючи український сегмент інтернет, І. Сокол зазначає, що попри існування вітчизняних мережевих професійних педагогічних спільнот, «діяльність учителів у мережах носить безсистемний характер, відсутній модератор мережі, якість викладених ресурсів дуже низька, відбувається постійне порушення авторського права тощо» [23].

Оскільки рівень розвитку інформаційних технологій дозволяє використовувати мережеві педагогічні спільноти як інструментарій педагогічної діяльності, комунікації та трансляції перспективного інноваційного досвіду, підвищується роль закладів післядипломної педагогічної освіти у впровадженні нових підходів до організації курсової та міжкурсової підготовки вчителів, створенні умов для реалізації неперервної освіти фахівців. Така форма взаємодії дає можливість спілкуватися, обмінюватися досвідом, навчати та навчатися попри будь-які відстані.

Потенціал використання мережевих педагогічних спільнот у системі неперервної освіти, з одного боку, та недостатній рівень розробленості цього напрямку теорії та методики професійної освіти – з іншого зумовлює актуальність дослідження проблеми ефективного функціонування мережевих педагогічних спільнот та шляхів залучення педагогів до професійної співпраці в інтернет-мережі.

Певний досвід щодо створення та функціонування віртуальних обласних методичних об'єднань учителів-предметників було ініційовано у 2010 році на платформі ЗапоВікі кафедри інформатики та інформаційних технологій КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР. Для мережевої взаємодії використовуються різноманітні види педагогічної діяльності, метою яких є підтримка співробітництва, саморозвитку, самоствердження, самореалізації.

Так, наприклад, функціонування віртуального методичного об'єднання вчителів російської мови, літератури та зарубіжної літератури Запорізької області вирішує задачі створення інформаційно-методичного простору для вчителів-філологів області; надання можливості самореалізації педагогів завдяки спільній мережевій діяльності; здійснення мето-

дичної підтримки щодо використання електронних освітніх ресурсів у навчальному процесі; презентації нових ініціатив у галузі освіти; розробки бази даних електронних освітніх ресурсів. Цю мережеву педагогічну спільноту розміщено в мережі інтернет за адресою: http://zw.ciit.zp.ua/index.php/ВиртуальноеМО_учителей_русского_языка,_литературы_и_зарубежной_литературы (рис. 2).

Комунікативна спрямованість функціонування мережевої педагогічної спільноти забезпечує формування та розвиток навичок презентації власного педагогічного досвіду, професійної позиції фахівця. Крім того, беручи участь у мережевій пізнавальній, творчій, навчальній діяльності, педагоги набувають і навичок спільного мислення.

Нагальною залишається проблема визначення та розробки критеріїв ефективності функціонування мережної педагогічної спільноти. На нашу думку, головними з них є: аксіологічна спрямованість; реалізація навчальної, інформаційної, консультативної, методичної, експертно-аналітичної задач порталу; кількість активних учасників спільноти; тривалість та динаміка її діяльності.

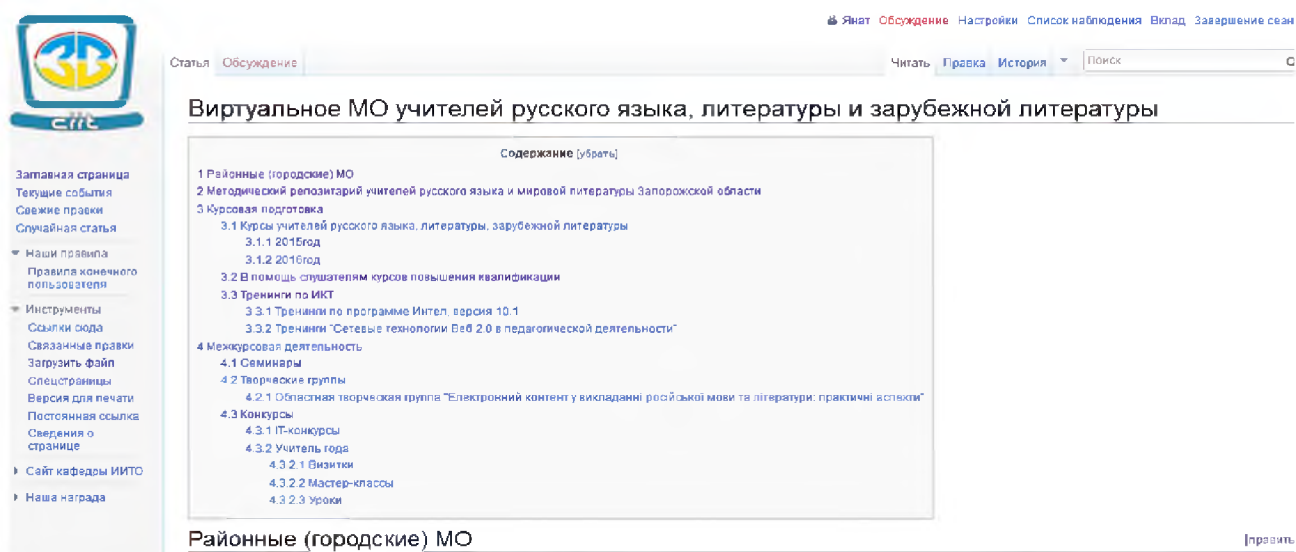

Рис. 2. Головна сторінка віртуального методичного об'єднання.

Аналіз якісної складової активної аудиторії віртуального методичного об'єднання вчителів-мовників свідчить, що 2/3 від загальної кількості учасників мережевої спільноти становлять учителі першої та другої кваліфікаційних категорій, переможці професійних конкурсів. Матеріали їх досвіду, майстер-класи, методичні та дидактичні розробки посилюють практичну спрямованість контенту порталу. Затребуваність презентованих ресурсів стає своєрідною незалежною фаховою експертизою колег – членів мережевої спільноти.

Крім того, важливою складовою результативного функціонування мережевої педагогічної спільноти є ефективно керівництво його діяльністю: мотивація вчителів до залучення в роботу спільноти, продуктивний стиль взаємодії, залучення нових учасників співтовариства, сприяння професійному та особистісному зростанню вчителів.

Вітчизняний досвід використання мережевих спільнот у практиці неперервної педагогічної освіти на теперішній час не є значним, але мережева активність учителів щодаля стає однією з найактуальніших тем, пов'язаних з інформатизацією освіти. Саме тому проблеми розвитку мережевих педагогічних спільнот потребують уваги фахівців післядипломної педагогічної освіти.

Головними проблемами є інертність та віртуальна пасивність учителів, бажання залишатися пасивним користувачем. Онлайн-опитування потенційних учасників віртуального методичного об'єднання свідчить, що основні причини пов'язані з недостатнім рівнем інформаційно-комунікаційної компетентності вчителів, перевантаженням, відсутністю розуміння потенціалу мережевої педагогічної спільноти. Крім того, існують і проблеми, пов'язані з якістю матеріалів, які презентуються в мережі, а також зі збереженням авторських прав.

Потребують розробки шляхи залучення педагогів до співпраці в інтернет-мережі та мотивації їхньої активності у віртуальних спільнотах. Вирішенню цієї задачі можуть слугувати якісні бази накопичення методичних та практичних доробок педагогів, організація та проведення творчих конкурсів і проектів, поширення таких форм мережевої співпраці, як віртуальні педагогічні конференції, творчі майстерні, методичні консультпункти.

Прикладом ресурсної бази методичних та дидактичних розробок учителів-філологів області можуть бути, наприклад, мережевий медіа-кабінет «Словесник» (рис. 3), електронні навчальні та методичні посібники, тренажери, створені колективними зусиллями.

Проблеми авторського права в межах мережевих педагогічних спільнот можуть вирішуватися шляхом обов'язкової публікації особистих відомостей про автора, матеріали якого презентуються; коректних посилань на тих авторів, чії доробки використовуються; відстеження фактів републікації матеріалів із порушенням вимог; поширення інформації щодо нормативно-правового забезпечення авторських прав. Крім того, колективна фахова експертиза презентованих на порталі матеріалів, з одного боку, сприяє поступовому переходу учасника спільноти від пасивного користувача до співавтора контенту мережевої педагогічної спільноти, членом якої він є, з іншого – вирішує проблему колективної відповідальності за якість публікацій та дотримання авторських прав.

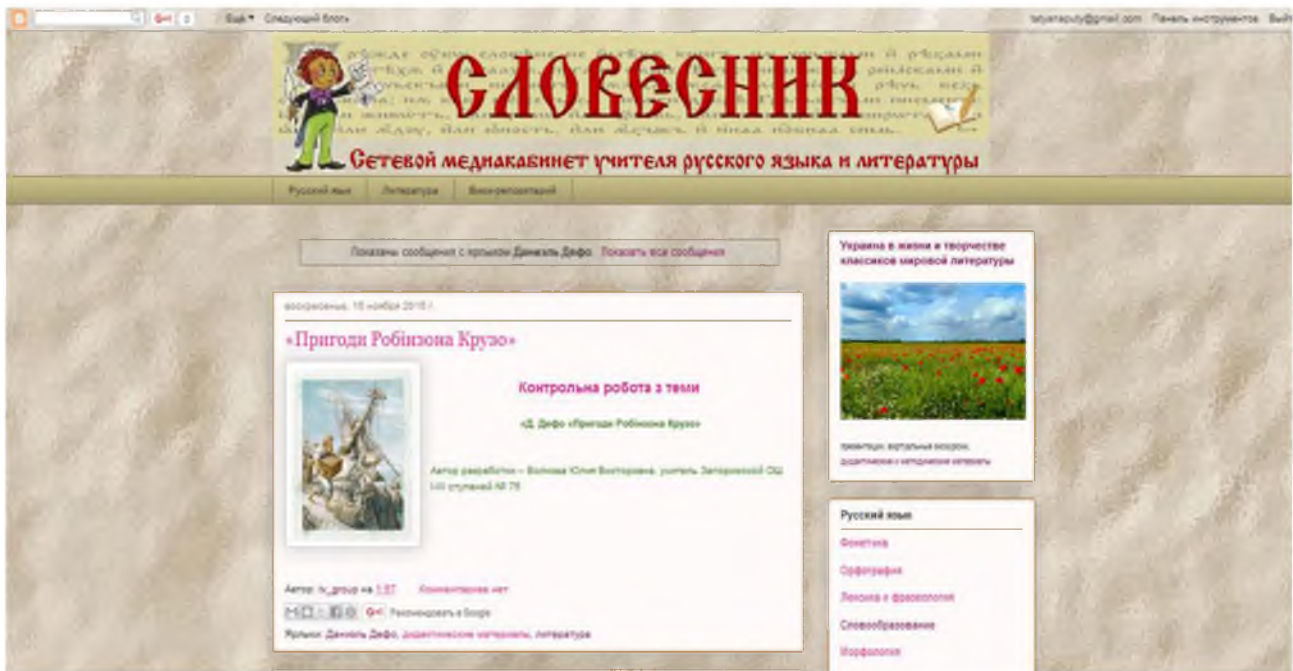

Рис. 3. Сторінка мережевого медіакабінету.

Шляхом підвищення ІКТ-компетентності, формування позитивної мотивації до мережевої взаємодії є залучення вчителів до навчання на тематичних спецкурсах в межах традиційних курсів підвищення кваліфікації. Так, наприклад, вчителям-філологам пропонуються спецкурси з проблем «Соціальні сервіси Веб 2.0 в освітній діяльності», «Хмарні технології в освітній діяльності», «Веб-інструментарій учителя-мовника», тренінги «Мережеві технології Веб 2.0 для вчителів-предметників», «Інтерактивні засоби навчання», «Впровадження квест-технології в освітній процес» та ін. За результатами навчання вчителі отримують певні знання та навички співпраці в мережі інтернет, стають учасниками фахового віртуального методичного об'єднання.

Зміст інформаційного освітнього середовища має створювати передумови усвідомлення необхідності саморозвитку в професійній сфері [16]. В освіті, самоосвіті, продуктивній творчій діяльності вчителя знаходять своє активне застосування пошукові інтернет-технології, інформаційно-комунікаційні технології (електронна пошта, відеоконференції, соціальні мережі, вікі-вікі, форуми, веб-чати, дошки оголошень, системи миттєвої розсилки та ін.). Постійно оновлюючись, інтернет-технології надають нові дидактичні можливості для здійснення безперервної освіти, самоосвіти і самореалізації вчителя.

Очевидні зміни дидактичних принципів використання інтернет-технологій пов'язані з появою технологій Веб 2.0. Розглядаючи шляхи їх застосування у сфері освіти, Є. Патаракін відзначає відкритість, поліме-

дійність, персоніфікованість інформаційного простору користувача, який створює своє середовище навчання в Веб 2.0, введення об'єктів з особистого інформаційно-освітнього простору в колективне середовище [18]. Остання відмітна риса технології надає простір для інноваційної діяльності педагогів, орієнтованої на особистісну і творчу самореалізацію, створення нових освітніх продуктів, становлення і вдосконалення професійної майстерності вчителя у створенні авторських освітніх продуктів.

Сучасні сервіси Веб 2.0 дають можливість учителю-філологу перейти на новий рівень взаємин з учнями, вийти за межі класно-урочної системи, під час створення дидактичних матеріалів оперувати таким комплексом вербальних і невербальних засобів, якого в їх розпорядженні ніколи ще не було. Розроблені за допомогою мережевих сервісів методичні та дидактичні матеріали можуть стати сприятливою умовою для розвитку просторового і критичного мислення, аналітичних здібностей учнів, сприяти формуванню сенсорних, емоційних, ціннісних складових розвитку, розвивати творче самовираження і здатність до безперервної самоосвіти.

Особливістю навчального процесу із застосуванням сервісів Веб 2.0 є те, що центром діяльності стає учень, який виходячи зі своїх індивідуальних здібностей та інтересів вибудовує процес пізнання. Між учителем і учнем складаються «суб'єкт-суб'єктні» стосунки. Вчитель часто виступає в ролі помічника, консультанта, що заохочує оригінальні знахідки, стимулює активність, ініціативу й самостійність. А в учнів, своєю чергою, підвищується інтерес до предмета, бажання вчитися і здобувати знання.

Дослідження дидактичних можливостей сервісів Веб 2.0 Є. Патаракіна показали, що в 2006 році найбільший інтерес для використання в навчальному процесі викликали сервіси для публікації матеріалів у мережі з можливістю доступу до них (блоги); для створення колективного гіпертексту (вікі); для зберігання, перегляду й обговорення відеозаписів; для зберігання закладок-посилань на веб-сторінки з описами й можливістю пошуку та вибіркового колективного доступу [20]. Останнім часом істотним доповненням стала можливість засобами цих сервісів організувати обговорення, створення, спільне конструювання, редагування матеріалів, розміщених на блогах, сайтах і вікі-сторінках.

Можливості та досвід використання сервісів дозволили означити деякі підходи до використання їх у викладанні шкільного курсу російської мови й літератури.

Найбільш активно для індивідуальної і спільної освітньої діяльності використовуються сервіси Google, що характеризуються багатofункціо-

нальністю і дозволяють конструювати комбінації з різних інформаційних джерел. Робота в середовищі таких груп сервісів формує цифрову компетентність, вміння читати, коментувати, створювати, аналізувати і видозмінювати інформаційні потоки.

Своїм користувачам Google пропонує можливості для спільної роботи над документами, електронними таблицями і презентаціями. Кожен документ, електронну таблицю або презентацію можна відкрити для спільного читання та редагування та опублікувати в мережі як HTML-документ. Співавтори тексту, електронної таблиці або презентації можуть спільно редагувати документ у режимі реального часу. Унікальним інструментом є форми Google, які дозволяють проводити опитування, миттєво аналізувати результати з використанням засобів ділової графіки.

Навчання мови та літератури неможливе без залучення аудіо-, відео- і графічних матеріалів. Вони допомагають учителю управляти потоком асоціацій, будити уяву учнів, стимулювати їхню творчу активність. У методичній літературі накопичений великий досвід роботи з ілюстраціями, репродукціями, портретами і фотоматеріалами. Сервіси Google YouTube (<http://ru.youtube.com>) і Picasa (<http://picasaweb.google.com/> – припинення підтримки з 01.05.2016 р.) – надають широкі можливості для роботи з візуальними матеріалами.

За допомогою YouTube вчителі-мовники можуть знаходити в мережі освітні матеріали й формувати власні канали навчального відео з предмета; створювати архіви відеоматеріалів; вбудовувати навчальні матеріали у веб-сторінки вчителя або навчальних проєктів; розміщувати відеозаписи уроків для своїх учнів і їхніх батьків. Школярі, своєю чергою, можуть використовувати YouTube для зберігання результатів творчих робіт; матеріалів для проєкту; обмінюватися відеозаписами.

Найбільш значущим, на нашу думку, є використання YouTube для проєктно-дослідницької, творчої діяльності учнів. Завдяки соціальним відеосервісам стала можливою організація роботи, заснованої на пошуку відеоматеріалів, обміні ними в процесі спільної пізнавальної діяльності віддалених учасників навчальної групи тощо. Організована таким чином самостійна пізнавальна діяльність сприяє розвитку ключових компетенцій учнів: готовності знаходити і використовувати необхідну відеоінформацію, орієнтуватися в інформаційних потоках, ефективно комунікувати [18].

Для зберігання, класифікування, редагування фотографій і створення тематичних альбомів учителі використовують веб-альбоми Picasa. Віртуальні альбоми дозволяють презентувати, обмінюватися фотографіями, легко посилати і друкувати, публікувати їх у своєму блозі, робити з них слайд-шоу.

Можливості сервісів Google мультифункційні та постійно розширюються. Але, і крім цього, сучасний веб-простір пропонує широкий спектр спеціалізованих сервісів, вмале використання яких надає вчителю нові дидактичні можливості.

Проблема захисту школярів від нерелевантної інформації може бути вирішена, наприклад, за допомогою сервісів колективного зберігання закладок (<http://bobrdobr.ru/>, <http://www.symbaloo.com/> та ін.). Оскільки вміння ставити умови пошуку розвинене в учнів досить слабо й відповіді на їх пошукові запити видають масу надлишкової інформації, часом несумісної з навчальною метою, вчитель може заздалегідь відібрати сайти, внести їх до переліку інтерактивних закладок і надати учням можливість користуватися цією системою пошуку. При цьому учні отримують невелику кількість значущих джерел і витратять свій час більш ефективно.

Відмінність від звичайних закладок полягає в тому, що їх можна додавати з будь-якого підключеного до мережі інтернет комп'ютера; колекція закладок буде доступна з будь-якого підключеного до інтернету комп'ютера; кожна закладка позначена одним або кількома тегами або мітками-категоріями. Сервіс bobrdobr.ru дозволяє спільну роботу з інформацією. З дидактичною метою учитель може організувати колективну чи індивідуальну творчу роботу учнів як у класі, так і у вигляді творчого домашнього завдання, вказавши, на чому саме буде зроблено акцент при оцінюванні: на анотуванні посилань, на різноманітності та всебічності колекції, на активності учасників у груповій роботі [25].

Одним із основних умінь учня в сучасній багатій на інформацію освіті є вміння кодувати великий обсяг інформації, вибудовувати логічні ланцюжки для міркування, тобто освоювати нові способи діяльності. Слідом за відомим педагогом В. Шаталовим учителі російської мови та літератури вважають складання опорних схем одним із важливих прийомів навчання. Інтерактивні опорні схеми, конспекти дозволяють створити сучасні веб-сервіси. Так, наприклад, одним з ефективних інструментів інтерактивної дидактики стали карти знань (<https://bubbl.us/>, <http://mindmeister.com/ru>, <http://spiderscribe.net/>) – діаграми, схеми, що в наочному вигляді представляють різні ідеї, завдання, тези, пов'язані одні з одними і об'єднані будь-якою спільною ідеєю. Карта дозволяє охопити всю ситуацію загалом (її елементами можуть бути текст, зображення, гіперпосилання, вбудовані документи), а також утримувати одночасно у свідомості велику кількість інформації, щоб знаходити зв'язки між окремими частинами, відновлювати відсутні елементи, запам'ятовувати інформацію і бути здатним відтворити її навіть через тривалий час.

Сервіси для створення «хмари слів» (<http://wordle.net/>, <http://tagxedo.com/>, <http://tagul.com/>) дозволяють представити текст у різних формах, презентуючи найбільш уживані слова великим шрифтом, поодинокі – більш дрібним. Кожне слово у хмарі при наведенні на нього курсора може бути виділене і представлено як гіперпосилання. Побудова учнями хмари слів за матеріалом уроку допоможе їм виявити ключові слова й засвоїти їх правильне написання, створити для себе опорний конспект або завдання для однокласників, створити рекламу прочитаної книги, представити інформацію про персоналії, виділити основні моменти подій тощо. Хмара слів допоможе візуалізувати критерії оцінювання чогось, цікаво представити результати опитування або обговорення.

За допомогою сервісу можна створити графічний образ, що дозволяє швидко оцінити ставлення учнів до обговорюваного матеріалу. «Хмара слів» – цікавий інструмент для створення асоціативного ряду зі слів у рамках будь-якої теми. Такий вид роботи може допомогти провести своєрідну діагностику ступеня усвідомлення вивченого матеріалу. Безсумнівною перевагою результату такого виду діяльності є його візуалізація.

Роль опорного конспекту (схеми) може виконувати й інтерактивна лінійка. Для її побудови використовуються сервіси створення стрічок часу (<http://dipity.com/>, <http://free-timeline.com/>, <http://timerime.com/>, <http://ourstory.com/> і ін.). При конструюванні історії розвитку особистості, епохи тощо сервіс дозволяє нанести на лінійку часу події, представлені у вигляді тексту, картинок або відео. Кожна з них описується і може мати посилання на ресурси в мережі інтернет, пов'язані з ним.

Використання ігрових технологій на уроках російської мови та літератури допомагає певною мірою зняти ряд труднощів, пов'язаних із запам'ятовуванням матеріалу, провести дослідження й закріплення матеріалу на рівні емоційного усвідомлення, що, безсумнівно, сприяє розвитку пізнавального інтересу до навчального предмета. Важливо також і те, що гра на уроках мови та літератури сприяє збагаченню словникового запасу учнів, розширює їхній світогляд. Вона несе в собі величезний емоційний заряд, не тільки вирішує загальнонавчальні завдання, а й виховує якості творчої особистості: ініціативу, наполегливість, цілеспрямованість, вміння знаходити рішення в нестандартній ситуації.

Сервіси Веб 2.0 надають нові можливості використання й ігрових технологій на уроках російської мови і літератури. Так, наприклад, сервіси для створення кросвордів (<http://crosswordus.com/ru>, <http://puzzlecup.com/crossword-ru/>, <http://cross.highcat.org/>) дозволяють складати, публікувати і роздруковувати кросворди, використовувати для них готові класичні та фігурні сітки, запам'ятовувати час, витрачений на розгадування,

оцінювати цікавість і захопливість чужих кросвордів, скласти тематичні добірки.

Генератори ребусів (rebus1.com) допомагають зашифрувати будь-яке слово або фразу, скласти тематичний або математичний ребус. Ця популярна дидактична гра може бути використана на уроці для мобільної перевірки засвоєння понятійного словника, включена у вікторини, КВК тощо.

Відкриттям 2012 року став сервіс [Learningapps.org](http://learningapps.org/) (<http://learningapps.org/>), який дозволяє за незначний часовий проміжок розробляти власні інтерактивні дидактичні матеріали: завдання на вибір правильної відповіді, на розподіл і класифікацію, на визначення вірної послідовності та ін. Учитель, який має мінімальні навички роботи з ІКТ, може за допомогою шаблонів сервісу створити свій ресурс: невелику вправу для пояснення нового матеріалу, для закріплення, тренінгу, контролю. Сервісом представлені й онлайн-конструктори аналогів популярних ігор «Хто хоче стати мільйонером?», «Шибениця», «Балда»; інструменти для складання кросвордів.

За визначенням авторів сервісу, «LearningApps.org є додатком Веб 2.0 для підтримки навчання та процесу викладання за допомогою інтерактивних модулів. Існуючі модулі можуть бути безпосередньо включені в зміст навчання, а також їх можна змінювати або створювати в оперативному режимі. Метою є добірка інтерактивних блоків і можливість зробити їх загальнодоступними» [2].

Сервіс допомагає організувати роботу колективу учнів, вибудувати індивідуальні траєкторії вивчення навчальних курсів, створити свій власний банк навчальних матеріалів, що дає можливість урізноманітнити використовувані дидактичні матеріали, організувати навчальну діяльність учнів з урахуванням їх індивідуальних особливостей.

Відходять у минуле такі зразки словесної творчості школярів, як стінгазети. Використання програмного додатка Publisher відкрило нові можливості для шкільних засобів масової інформації. А веб-сервіси (<http://wikiwall.ru/>, <https://casoo.com/>) дозволяють сьогодні ефективно організувати індивідуальну і групову роботу зі створення онлайн-продукту – віртуальної стінгазети – із залученням інструментів сервісу в режимі реального часу.

Розвитку творчої активності мовників має сприяти такий методичний онлайн-ресурс вікі-репозитарію, як «Веб-кейс учителя-словесника», над створенням якого у 2016 році працювала обласна творча група «Електронний контент у викладанні російської мови та літератури: практичні аспекти». На ньому розміщено посилання на сервіси Веб 2.0, алгоритм їх використання та приклади інтерактивних вправ, створених за їх допомогою (рис. 4).

Web-кейс учителя-словесника

суббота, 15 октября 2016 г.

Как пользоваться сайтом puzzlecup.com

На сайте puzzlecup.com вы сможете быстро составить или сгенерировать кроссворд онлайн для учёбы или досуга, а также разгадывать кроссворды других посетителей сайта. *Сервис puzzlecup.com – полностью бесплатный.*

На сайте вы сможете узнать, как составлять кроссворд, сгенерировать кроссворд по списку слов, как дать определение словам, удалить слово, увеличить или уменьшить кроссвордную сетку и ячейки кроссворда, переместить слова кроссворда, сохранить его,

поделиться своим кроссвордом с друзьями, распечатать его, то есть как производить любые доступные действия с вашим кроссвордом.

[Дальше »](#)

Автор: Лина Опефренко на 10.23

Комментариев нет

Рекомендовать в Google

Категории

- Видеокстинги
- Виртуальные экскурсии
- Интерактивные упражнения
- Инфографика
- Карты знаний
- Кластеры
- Коллективная сетевая работа
- Облака слов
- Ресурсы
- Сервисы хранения закладок
- SMART-технологии
- Веб-квест

Архив блога

- ▼ 2016 (47)
- октября (6)
- июля (5)
- мая (2)
- апреля (2)

Рис. 4. Сторінка методичного онлайн-ресурсу «Веб-кейс учителя-словесника».

Безумовно, використання можливостей сервісів Веб 2.0 в педагогічній практиці пов'язане і з низкою проблем. У їх числі необхідність наявності сучасних комп'ютерів і високошвидкісного каналу зв'язку; готовність учителів і учнів до використання сервісів в освітній діяльності; проблема довіри до інформації; захист інтелектуальної власності й авторського права та інші.

Інформаційний освітній простір післядипломної педагогічної освіти відкритий, гнучкий, динамічний. Він балансує з урахуванням перманентних еволюційних змін інтернет-технологій на тлі реформування вітчизняної освіти і зміни освітніх парадигм загалом. При цьому учасниками формування інформаційного освітнього простору стають все нові суб'єкти процесу. Віднайдені інформаційні ресурси не тільки поповнюють контент, а й презентують результати творчості вчителя як форми його професійної самореалізації.

При цьому ефективність процесу самореалізації у професійній сфері, безумовно, залежить від загального рівня інформаційної професійної

культури учасників цього процесу. Тому виявлення можливостей цілеспрямованого впливу інформаційного освітнього простору неперервної педагогічної освіти в умовах перманентних змін інформаційних потоків на процес формування здатності вчителя до самореалізації і взаємодії в цьому просторі є одним із пріоритетних завдань. При цьому сучасний етап розвитку освітньої системи характеризується, з одного боку, гострою потребою суспільства в професіоналах високої кваліфікації, з іншого – низьким рівнем мотивації до професійного та особистісного зростання педагогів.

Зовнішнім фактором, що спонукає вчителя навчатися протягом усього життя, виступає сучасна освітня політика України. Але одного зовнішнього фактора для успішної реалізації цього завдання недостатньо. Створення умов реалізації освітньої траєкторії має супроводжуватися формуванням світоглядної потреби в безперервному навчанні, в тому числі і за допомогою електронних технологій. Необхідний внутрішній фактор: стійка мотивація до навчання впродовж життя самого педагога.

Учені-психологи, які вивчали питання мотивації навчання дорослих (А. Адлер, Е. Фромм, Г. Юнг, Дж. Келлі, А. Маслоу, П. Якобсон та ін., зокрема й українські вчені (С. Болтівець, І. Меліхова, Є. Помиткін, Н. Протасова), відзначають, що потреба в розвитку та самовдосконаленні закладена в самій природі людини. Однак в ієрархічній системі потреб особистості вона не завжди є домінуючою. Л. Лук'янова справедливо зауважує, що «існують можливості змусити дорослу людину вчитися, але змусити її вчитися із задоволенням можна тільки формуючи в неї відповідну мотивацію» [11].

Аналіз причин недостатньої мотивації включення педагога у безперервний освітній процес за допомогою e-learning дозволяє виділити:

1. Низький рівень ІКТ-компетенції, невпевненість у своїх силах викликає занепокоєння і страх перед невідомим.

2. Фахівець, який має багаторічний педагогічний досвід, часом суб'єктивно вважає його цілком достатнім для успішної професійної діяльності, побоюється опинитися недостатньо успішним.

3. Матеріально-технічне забезпечення навчального процесу в загальноосвітніх закладах (у тому числі доступ до мережі інтернет) не завжди дозволяє створити необхідні умови для електронного навчання педагогів.

Кваліфікаційний рівень учителя не має високої соціальної значимості. П. Якобсон зазначає, що неправильно розглядати мотивацію поведінки людини поза контекстом її соціальної сутності, оскільки істотні риси її мотивації закладені не в індивідуальних особливостях розвитку, а в особливостях її свідомості як суспільної істоти [27].

Причинами низького рівня мотивації педагога можуть бути і внутрішньоособистісні установки на пасивну діяльність, і відсутність власної освітньої стратегії. Дослідники проблеми формування стійкої внутрішньої мотивації, в нашому випадку вкрай необхідної для навчання педагога протягом усього життя, стверджують, що переживання людиною «ситуації успіху» формує позитивний життєвий і професійний сценарій.

Оскільки ефективність e-learning прямо залежить від мотивації, шляхи її підвищення певною мірою можуть бути знайдені в самій специфіці організації електронного навчання. Так, наприклад, створенню «ситуації успіху» можуть сприяти можливість доступу з персонального комп'ютера до широкого навчального, наукового та інформаційного ресурсу; самостійне планування навчальної траєкторії; індивідуальний темп засвоєння знань; об'єктивна автоматизована оцінка знань; проходження навчання без відриву від основної роботи, від сім'ї.

Взаємозв'язок ефективності процесу неперервної педагогічної освіти зі стійкою внутрішньою мотивацією є очевидним. Перспективи подальшого дослідження пов'язані з пошуком нових механізмів мотивації вчителів до використання електронного навчання для професійного, особистісного зростання, навчання впродовж життя.

Література

1. *Faure, E.* Learning to Be: the World of Education today and tomorrow. – Paris: UNESCO, 1972. – 314 с.
2. Learningapps.org. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://learningapps.org/about.php>
3. *Rheingol H.* The Virtual Community: Home steading on the Electronic Frontier: [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: www.rheingold.com/vc/book.
4. *Андреев А.А.* Педагогика высшей школы. Новый курс: учеб. пос. / А.А. Андреев. – М.: МЭСИ, 2002. – 264 с.
5. *Гриценчук О.О.* Стратегічні орієнтири розвитку інформаційних освітніх мереж ЮНЕСКО та ЮНІСЕФ в європейському контексті // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2006. – №1. [Електронний ресурс]. – 2010. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/ITZN/em1/content/06goonec.html>.
6. Гуманитарные исследования в Интернете [Текст] / Под ред. Е. Войкунского. – М.: Можайск-Терра, 2000. – С. 59.
7. Державна цільова програма впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітніх навчальних закладів інформаційно-комунікаційних технологій «Сто відсотків» на період до 2015 року. [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/494-2011-п>

8. *Жук Ю.О.* Теоретико-методологічні проблеми формування інформаційного освітнього простору України [Електронний ресурс] / Ю.О. Жук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2007. – № 3. – Режим доступу : <http://www.nbuu.gov.ua/e-Journals/ITZN/em3/content/07zuoeei.htm>.
9. *Ильченко О.А.* Организационно-педагогические условия сетевого обучения / О.А. Ильченко : дис. ... канд. пед. н.: 13.00.08. – М., 2002. – 190 с.
10. *Кузнецова Ю.М., Чудова Н.В.* Психология жителей Интернета [Текст] / Ю.М. Кузнецова, Н.В. Чудова. – М., 2003. – С. 43.
11. *Лукьянова Л.Б.* Чинники мотивації навчання дорослої людини / Л.Б. Лукьянова. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_SGD/Nikolaenko_SI_4.pdf.
12. *Марченко Е.К.* Электронная библиотека как самообразующий модуль системы дистанционного образования / Е.К. Марченко // Открытое образование. – 1998. – № 2. – С. 68–72.
13. Меморандум непрерывного образования Европейского Союза, Лиссабон, 2000 г. // Общество «Знание» России: [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.znanie.org/docs/memorandum.html>.
14. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 173 с.
15. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
16. *Новикова В. А.* Информационное образовательное пространство вуза как фактор формирования информационной профессиональной культуры будущего специалиста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/informatsionnoe-obrazovatelnoe-prostranstvo-uza-kak-faktor-formirovaniya-informatsionnoi-pr#ixzz4BS5S3FOI>
17. *Осадчий В.В.* Мережеві педагогічні співтовариства як засіб удосконалення професійної підготовки вчителів // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2010. – №4 (18). – Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/em.html>.
18. *Патаракин Е. Д.* Социальные взаимодействия и сетевое обучение 2.0 – М. : НП «Современные технологии в образовании и культуре», 2009. – 176 с.
19. *Патаракин Е. Д.* Социальные сервисы Веб 2.0 в помощь учителю / Е. Д. Патаракин. – 2-е изд., испр. – М: Интуит.ру, 2007. – 64 с. : ил.
20. *Патаракин Е.Д.* Сетевые сообщества и обучение. – М.: ПЕР СЭ, 2006. – 112 с.

21. *Пушкарь А.И., Прибыткова Н.И.* Анализ современного состояния и тенденции развития e-learning и самообразования [Электронный ресурс] / А.И. Пушкарь, Н.И. Прибыткова. – Режим доступа: [http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2009_1/Анализ современного состояния и тенденции развития e-learning и самообразования.pdf](http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/Tipuss/2009_1/Анализ_современного_состояния_и_тенденции_развития_e-learning_и_самообразования.pdf)
22. *Раицкая Л.К.* Особенности развития личности студента в Интернете / Л.К. Раицкая // Вестник университета (Государственный университет управления). – 2011. – № 6. – С. 77–80.
23. *Сокол І.М.* Віртуальні педагогічні спільноти як платформа для саморозвитку педагогічних працівників / І. М. Сокол // Молодий вчений. – 2014. – № 3(06). – С. 100–103. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_3\(06\)_27](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2014_3(06)_27)
24. *Стефен Доун.* Национальный исследовательский совет Канады, eLearn Magazine, Октябрь 2005 [Электронный ресурс] / Стефен Доун. – Режим доступа: <http://elearnmag.org/subpage.cfm?section=articles&article=29-1>
25. *Телятник Е.В.* Обеспечение многоуровневости мультимедийной дидактики средствами современных ИКТ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp18/tezisy_teljatnik.pdf
26. *Чернікова Л. А.* Формування ІКТ компетентності педагогів в контексті розвитку освітнього інформаційного простору регіону // Сборник материалов II Международной конференции «Инфо-Стратегия 2010.UA: Общество. Государство. Образование». – Севастополь, 2010. – С. 36–40.
27. *Якобсон П.М.* Психологические проблемы мотивации поведения человека [Текст] : научное издание / П. М. Якобсон; АН СССР, Ин-т психологии. – М. : Просвещение, 1969. – С. 204.

СУЧАСНІ ЗАСОБИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЗНАНЬ У СИСТЕМІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

*Сирцова О.М.,
кандидат історичних наук*

Актуальність запропонованої проблеми обумовлена декількома факторами. По-перше, сьогодні інформаційна сфера є природним середовищем життєдіяльності людини, а створення інтернету призвело до якісної зміни соціальної реальності. У цій сфері у педагогів викликає інтерес технологія електронної освіти, яка включає в себе як онлайн-, так і офлайн-навчання. E-learning як віртуальна структура відкриває широкі можливості для застосування дистанційних методів навчання та закладає основу для створення глобального освітнього простору.

По-друге, сучасний соціум характеризується швидким збільшенням інформації, яку людям необхідно обробляти для підтримки прогресу в розвитку науки й освіти. Обсяг інформації зростає так швидко, що людина вже не здатна сприймати величезні фактичні дані й обробляти їх за допомогою традиційних методів. В основу «образу світу» лягають не стільки поняття, скільки смислообрази, що створюються за допомогою візуального мислення. Крім того, в епоху інформаційного суспільства до дев'яноста відсотків інформації передається саме візуальними каналами, оскільки відбулися значні зміни в засобах, які реалізують унаочнення інформації. Завдяки можливостям візуалізації великі обсяги інформації можна представляти в лаконічній, згорнутій, зручній і логічній формі. Це, своєю чергою, створює можливості для передачі значних обсягів не тільки даних та інформації, але й наукових знань.

Питання візуалізації інформації протягом останніх десятиліть є предметом досліджень багатьох науковців. Так, проблему психологічних особливостей технології візуалізації та її впливу на мислення людини розглянуто в роботах Т. Б'юзена та Д. Роема; теоретичне обґрунтування візуалізації та застосування технології візуалізації в науці – Дж. К. Гілберта; психолого-педагогічні та дидактичні аспекти реалізації когнітивно-візуального підходу в навчанні – Ю. Балашова, В. Далингера, О. Князевої, В. Магалашвілі та ін. Однак недостатньо уваги приділено питанню застосування технології когнітивної візуалізації в дистанційній освіті.

Термін «e-learning» сьогодні продовжує еволюціонувати та має різні трактування. Словники характеризують електронне навчання як: 1) процес формального й неформального навчання, навчальні заняття й події, проведені з використанням електронних засобів інформації (інтернет,

екстранет, CD-ROM, відеозапис, телебачення, мобільні телефони, кишенькові персональні комп'ютери тощо; 2) термін, що охоплює широкий спектр додатків і процесів, таких, як мережне навчання, віртуальні аудиторії й цифрова спільна робота. При цьому e-learning відрізняється доставкою контенту саме завдяки електронним носіям. У матеріалах ЮНЕСКО e-learning означає «навчання за допомогою інтернет і мульти-медіа» [9].

У даній роботі під e-learning ми розуміємо систему електронного навчання, синонім таких термінів, як електронне, мережне, віртуальне або дистанційне навчання, навчання із застосуванням комп'ютерів або за допомогою інформаційних, електронних технологій.

Доцільність використання візуалізації навчальної інформації та знань у системі e-learning продиктована насамперед необхідністю її подання у вигляді, що найбільше відповідає новим потребам сучасного покоління людей, які навчаються в системі формальної освіти. Психологи й культурологи, характеризуючи це покоління, говорять про нову культуру сприйняття інформації, про «людей екрана», про мислення нового типу, яке формується як реакція на стрімке зростання інформаційних потоків, переважно у візуальній формі, на високу фрагментарність, велику різноманітність і повну різнорідність інформації, що надходить. Особливостями такого мислення, як зазначає культуролог К. Фрумкін, є здатність швидко перемикатися між розрізненими смисловими фрагментами, висока швидкість обробки інформації, але разом із тим нездатність до сприйняття лінійної, однорідної інформації, в тому числі довгих книжкових текстів. Таке мислення, вважає дослідник, «більш відповідає тому інформаційному середовищу, в якому мешкає підліток» [8].

Ефективність процесу розвитку дистанційної освіти, на думку багатьох дослідників, безпосередньо залежить від рівня якості методичного забезпечення викладу інформації та знань. Так, Н. Бехтерева, видатний вчений, називала процес розуміння інформації схемами: «Схеми бувають різними ... Ми називаємо людину талановитою або навіть геніальною, якщо такі схеми, уявлення, концепції виявляються вірними, ... коли розрізнені факти вкладаються у струнку систему і складні події виявляється можливим викладати просто, представити у вигляді схеми та ще передбачити щось на її основі» [2, с. 83].

Можливості візуалізації в галузі дистанційної освіти ще не використовуються повною мірою: на різних платформах дистанційного навчання розміщено безліч текстового матеріалу в цифровому форматі, що слабо сприймається багатьма слухачами курсів з огляду на сформовану звичку опрацьовувати інформацію на паперових носіях. Авторами курсів

не враховується той факт, що зорова система для людини є домінантною, причому не тільки тому, що вона виступає найважливішим джерелом інформації про навколишній світ, але й тому, що вона відіграє роль внутрішнього каналу зв'язку між усіма аналізаторами, є функціональним органом – перетворювачем сигналів. Візуалізація інформації дозволяє переводити навчальну інформацію, що надходить різними каналами сприйняття, у візуальну форму. Це підвищує швидкість обробки й засвоєння матеріалу за рахунок найбільш ефективних способів роботи з ним [7].

Людський мозок, який складається з лівої та правої півкуль, все ще є загадкою. Для того щоб зрозуміти, як формуються в нашій голові образи, досить побачити особливості зберігання в ній інформації. На думку вчених-фізіологів, людський мозок складається приблизно з 1.000.000.000.000 клітин (нейронів). Їх кількість протягом усього життя не збільшується, але може зменшуватися під впливом сильних стресів, алкогольних інтоксикацій, травм та інших несприятливих чинників. Однак якщо кількість нейронів не збільшується з моменту народження, то де зберігається й обробляється вся інформація, що поступає? Кожен нейрон пов'язаний з іншим величезною кількістю зв'язків-відгалужень, які утворюються протягом усього життя людини. Чим інтенсивніше інформаційне життя людини, тим більша кількість таких зв'язків між клітинами головного мозку. Ця кількість змінюється протягом всього життя людини. Вся інформація, яка розподілена в мозку, асоціативно передається між нейронами зі швидкістю електричного струму, і чим більше кількість таких зв'язків, тим більше здатний мозок до сприйняття нової інформації. Коли ми сприймаємо інформацію, читаючи книгу чи слухаючи лекцію, в нашому мозку задіюються всі численні нейронні зв'язки, щоб допомогти нам сформуванню образу. Як тільки ми формуємо образ, ми розуміємо інформацію. Нам важко читати книгу або сприймати чийсь розповідь, якщо на основі одержуваної інформації не вдається швидко побудувати образи. Надзвичайно важко щось зрозуміти на семінарі з управління фінансами (яким би талановитим не був викладач), якщо не вмієш рахувати, множити, ділити.

Учені дійшли висновку, що при взаємодії обох півкуль наш мозок контролює думки, рішення та поведінку. Ліва півкуля, що відповідає за раціональне мислення, називається академічною, а права півкуля, відповідальна за інтуїцію, – творчою. Залежно від того, яка півкуля мозку домінує, формуються поведінка і звички, індивідуальність людей. Сприйняття нової інформації – функція правої півкулі, а аналіз і розподіл цієї інформації – зона відповідальності лівої півкулі. В той же час аналіз більшості контентів електронних курсів показує, що їх розробники роблять

наголос на логічному мисленні, тобто на роботі лівої півкулі головного мозку: інакше кажучи, в навчанні відбувається «лівопівкульний крен».

Тепер стає зрозуміло, чому ми не можемо мислити лінійно, особливо в незрозумілих ситуаціях. Наші думки «стрибають» з однієї на іншу. На основі цього принципу Тоні Бьюзен і запропонував фіксувати інформацію не лінійно, як це прийнято в більшості випадків, а асоціативно (радіантно), пов'язуючи думки одну з одною у просторі, справедливо припустивши, що така форма буде найзручнішою для сприйняття, оскільки мозку потрібно буде провести мінімум роботи зі створення образу, тобто розуміння інформації. Такий підхід дозволяє візуалізувати інформацію та знання [4].

Термін «візуалізація» (від лат. *visualis* – зоровий) означає те, що сприймається за допомогою зору, є наочним. Сьогодні вчені намагаються розвести поняття «наочний» і «візуальний». Значення поняття «наочний» завжди означало «демонстративний», тобто в процесі навчання педагог показує/демонструє готовий об'єкт, процес, явище. Зміст принципу наочності в сучасному його розумінні визначає логіку пізнання від чуттєво-наочного до абстрактно-логічного, від наочності чуттєво-конкретної (об'єкти в природі, малюнки, макети та ін.) до наочності абстрактної й символічної (схеми, таблиці, діаграми, графіки). Наочність пов'язана з роботою органів чуття (аналізаторів), зорових, слухових, тактильних тощо. Однак з'ясувалося, що принцип наочності виявився місткішим. Тепер ідеться про роль наочності як засобу переходу від чуттєвого матеріалу до його абстрактного тлумачення й від абстрактного до глибшого пізнання чуттєвого. Чуттєвий матеріал – зміст наочності, таких її видів, як природна наочність (натуральні предмети й об'єкти), образотворча наочність (малюнки, фотографії та ін.), реальні моделі.

На етапі переходу до абстрактних понять необхідні інші засоби наочності – схеми, таблиці, графіки, символи. Цей вид наочності – абстрактно-символічний. Він допомагає осягнути сутність і динаміку явищ і процесів, що їх досліджують. Ця позиція підтверджується в дослідженнях Д. Бархатової, де візуалізацію розкрито у двох ракурсах. З одного боку, візуалізація є методом реалізації принципу наочності як подання інформації у вигляді оптичного зображення (наприклад, у вигляді малюнків, графіків, діаграм, структурних схем, таблиць, карт тощо), з іншого боку – засобом передачі інформації, який найбільш повно відповідає особливостям сприйняття, розуміння інформації та формування на її основі знань [1].

Інший аспект візуалізації представляється в наукових концепціях, де цей феномен трактується, по-перше, як винесення на зовнішній план із внутрішнього плану результатів інтелектуально-розумової діяльності, по-

друге, як стихійне визначення форми візуальних образів за допомогою асоціативної проекції.

Таким чином, *візуалізація* – властивість людської свідомості, здатної відтворювати видимі й невидимі образи візуального (зорового) ряду у своїй уяві. По суті, картинки, які наша свідомість сприймає як зоровий образ, або відчуття такого зорового образу.

На відміну від вербальної інформації зорова уявляється цілісно та одномоментно. Вона не потребує для свого сприйняття розтягування процесу у часі. Людина має внутрішню психологічну потребу в тому, щоб наочна картинка пізнання постійно витала перед аналізуючою та синтезуючою діяльністю розуму. Виходячи із таксономії (запропонованої Б. Блумом) навчальних цілей, які можуть бути виражені через такі елементи засвоєння, як знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез та оцінка, ми вбачаємо її співвідношення з певними рівнями візуалізації: дані – інформація – знання (рис. 1).

Рис. 1. Рівні візуалізації.

Візуалізація інформації проявляється у використанні комп'ютерних програм для графічного представлення абстрактних даних. В основному йдеться про різні види діаграм, графіків, 3D-моделей тощо.

До недавнього часу термін «візуалізація знань» взагалі в науковій літературі не вживався. Візуалізація знань – область, яка межує з менеджментом знань, психологією, графічним дизайном, педагогікою. Її основна мета – покращити передачу знань, стимулювати когнітивні процеси.

Одна з головних властивостей інтелекту – вміння розпізнавати й пояснювати залежності і зв'язки між різними об'єктами, здатність виявляти аналогії й робити висновки. На цьому й базується підхід до візу-

алізації знань, запропонований В. Магалашвілі: при описі зв'язків між елементами цікаві не тільки причини цих зв'язків (чому?), а й цілі цих зв'язків (для чого?) [5].

Якщо розробник дистанційного курсу пропонує рішення якихось комплексних завдань у рамках певного навчального проекту, він пропонує розібратися не тільки з ключовими елементами проблеми, що вирішується, а й взаємозв'язком між ними. При цьому тривіального відображення зв'язків між елементами часто недостатньо для того, щоб одержувач знань повністю зрозумів і прийняв логіку запропонованого рішення. Необхідно вказати не тільки причину взаємозв'язку, а й її мету. Пояснення причини й цілей взаємозв'язку безпосередньо стосується конкретної задачі, що розв'язується, тобто залежить від контексту. При цьому слід зазначити багатозначність цих зв'язків: одні й ті самі елементи можуть бути пов'язані в контексті однієї проблеми й абсолютно не залежні один від одного під час розгляду іншого питання, так само як і цілі цих зв'язків змінюються в залежності від розглянутого завдання [5].

Підсумовуючи вищезазначене, доходимо висновку, що запропонований В. Магалашвілі підхід вкладається в таке визначення поняття: 1) базується на описі причин і цілей всіляких зв'язків між різними елементами; орієнтований на певні цілі (*purpose-driven knowledge visualization*), не забуваючи при цьому про їх гнучкість і багатозначність; 2) набір графічних елементів і зв'язків між ними, який використовується для передачі знань від експерта до людини або групи людей, що розкриває причини й цілі цих зв'язків у контексті переданого знання. Засоби візуалізації знань допомагають не тільки опанувати ними, а й узагальнити та запам'ятати матеріал, що досліджується, а також сприяють тривалому збереженню в пам'яті й легкому сприйняттю.

Зрозуміло, ефективність візуалізації, а отже й можливість застосування отриманого знання залежить від багатьох факторів. Це, зокрема, вибір способу візуалізації (таблиці, процеси, схеми тощо); ясність причин і цілей цих зв'язків; інтелектуальний потенціал одержувача (його здатність мислити абстрактно, логічно); досвід у конкретній області, вміння й бажання вчитися.

Одним із найвідоміших експертів з питання формування візуального мислення є Ден Роєм [6]. У своїх книгах він зазначає, що завдання візуалізації – зробити складне зрозумілим. У своїх роботах він описує елементи візуального мислення: вроджені інструменти, етапи процесу візуалізації та способи бачення.

Так, до *вроджених інструментів візуального мислення* він відносить фізичні очі – очі мислення – координацію між очима та руками. Ці три

інструменти нагадують нам про те, як ми влаштовані: у нас є очі, що дозволяють отримати візуальну інформацію, у нас є очі мислення (наприклад: більшість із нас під час відповіді на питання, котра буде година через 40 хвилин, уявляють циферблат годинника), за допомогою яких ми можемо зрозуміти, чи є в цій інформації що-небудь цікаве, й у нас є достатній ступінь координації між очима й руками, щоб якимось (нехай і начорно) відобразити наші висновки.

Етапи процесу візуалізації (дивитися – бачити – уявляти – представляти іншим), їх завдання та розумові дії, які при цьому виконує людина, представлені в табл. 1.

Шість способів бачення – це ключові питання для візуалізації інформації: хто (що)? – коли? – де? – скільки? – чому? – навіщо (як)? (так звані 6Why?).

Таблиця 1

Етапи процесу візуалізації

Етап візуалізації	Завдання	Розумові дії
1. Подивитись	Зібрати та відфільтрувати інформацію	Просканувати загальну картинку. Визначити межі бачення. Обрати початковий напрямок дій.
2. Побачити	Відібрати та згрупувати інформацію	Відфільтрувати у міру корисності і важливості. Класифікувати та впорядкувати. Виявити закономірності та згрупувати дані.
3. Уявити	Побачити те, чого немає	Провести аналогії. Використати закономірності. Знайти об'єднуючу структуру. Стимулювати нові ідеї та інтерпретації.
4. Показати іншим	Пояснити	Чітко сформулювати ідеї. Вибрати структуру і зобразити ідеї на папері. Відповісти на всі питання (6 Why?). Перевірити, чи збігається донесене з очікуваним.

У наступній таблиці нами представлено власне співвідношення ключових питань та основних понять, типів зв'язків та методів візуалізації інформації та знань, які до них відносяться (табл. 2).

Застосування зазначених вище нелінійних способів фіксації інформації дозволяє проаналізувати будь-яку ситуацію або проблему, здійснити самоаналіз й організацію своєї діяльності; зафіксувати думки, які висловлені під час мозкового штурму; представити структуру, встановити причинно-наслідкові зв'язки; підготуватися до презентації, показу власного проекту; скласти план власних дій після детального аналізу ситуації тощо. Це дозволить сформувати критичне мислення та стане основою формування таких життєвих компетентностей, як інформаційна, самоорганізаційна, самоосвітня та соціальна.

Таблиця 2

Співвідношення ключових питань та основних понять, типів зв'язків та методів візуалізації інформації та знань, які до них відносяться

Основне питання	Ключові питання	Основні поняття	Основні типи зв'язків	Методи візуалізації
Хто? (Хто робить?)	Які рушійні сили, лідери, особистості? Хто кому підкоряється? Хто кому довіряє?	Посада Індивід Посада Агент Підрозділ	Знає Виконує Підкоряється Ініціює Підтримує	Діаграма-структура Swim-Lanes Карти знань (інтелектуальні карти)
Що? (Як влаштований об'єкт?)	Як влаштований об'єкт? Які бувають різновиди об'єкта (типологія, класифікація)? Які завдання вирішує об'єкт?	Поняття Рід Вид Клас	Співвідноситься: рід – вид, ціле – частина. Властивість – Функціональний зв'язок	Концептуальна карта Інтелект-карта (ієрархічна діаграма) Діаграма Венна Діаграма сутності зв'язку Дерево функцій Хмаринки слів Кластери
Чому? (Чому це відбулося?)	Чому це відбулося? Які причини/наслідки?	Проблема Стан Причина Передумови	Впливає Підтримує	Причинно-наслідкова діаграма Діаграма Ішикави (fishbone) Карта аргументів Карта стратегій

Основне питання	Ключові питання	Основні поняття	Основні типи зв'язків	Методи візуалізації
				Дерево поточної реальності (теорія обмежень Е. Голдратта)
Навіщо? (Яке призначення об'єкта?)	Яке призначення об'єкта? Який ефект від виконання дії? Що забезпечує досягнення мети?	Задача	Забезпечує діяльність Впливає на ... Призводить до ... Має ефект...	Дерево цілей Таблиця «Лотос» Ментальна карта Карта стратегій Постери
Коли? (Коли це відбулося?)	Яка тривалість процесу? Який час початку / завершення дії?	Час початку Час завершення Тривалість Рік, місяць, день	Має тривалість Має час (початку/кінця)	Діаграма Ганта Дорожня карта Календар Розклад Мережевий графік Стрічка часу
Де? (Де розташований об'єкт?)	Де розташований об'єкт? Яке співвідношення із місцевістю, схемою місцевості?	Регіон Країна Місцевість Координати	Знаходиться	Прив'язка об'єкта до географічної карти Карта знань
Як? (Як це зробити?)	Яка технологія застосована? Який алгоритм (послідовність) дій? Які передумови для виконання дій?	Операція Процес Задача Альтернатива	Послідовність Передача (ресурсів/інформації) Передача управління	Блок-схема Алгоритм Діаграма бізнес-процесу Дорожня карта Технологічна карта Дерево рішень (аргументів)
Скільки? (Яка кількість?)	Яка кількість? Яке кількісне співвідношення?	Абсолютна та/або відносна кількість	Розрахунок Співвіднесення	Інфографіка Постери

Звернемо увагу на декілька запропонованих способів візуалізації інформації: ментальні карти (карти знань), хмаринки слів, інфографіку, гіперболічні дерева. Їх використання дозволить педагогу не тільки зрозуміти запропонований матеріал, а й систематизувати та узагальнити отримані знання під час виконання конкретних завдань. Для цього (переходу від візуалізації даних та інформації до візуалізації знань) у межах контенту дистанційних курсів їх автори можуть не лише пропонувати готові схеми, інфографіку, діаграми, таблиці тощо, але й ставити завдання для самостійної роботи вчителів: створення власних візуальних образів під час аналізу запропонованого відео-, аудіо- або текстового матеріалу. Це дозволить не лише запам'ятати надану інформацію, але й систематизувати отримані знання.

Наведемо приклади таких способів візуалізації інформації та знань.

Гіперболічні дерева (рис. 2). Ця модель була запропонована Lamping у 1995 році. За допомогою таких дерев можна відображати структури з істотно більшою кількістю вузлів (вершин), ніж на класичних двовимірних деревах. Ця техніка, яка називається «риб'ячим оком», базується на властивостях неевклідової геометрії й дозволяє бачити в один і той самий час як загальну структуру всього дерева, так і деталі якоїсь обраної частини (за умови прикріплення до неї додаткової інформації – відеоматеріалів, текстових документів, презентацій, посилань тощо). Переносячи обраний вузол (вершину), вчитель може побачити деталі будь-якої цікавої частини структури, не втрачаючи при цьому огляд усієї структури. При наближенні до кордонів дерева кількість вершин структури стрімко збільшується.

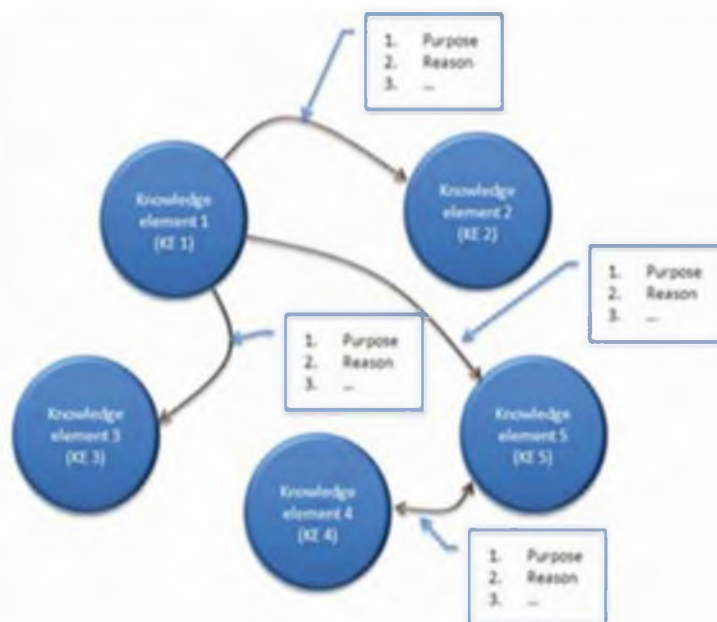

Рис. 2. Гіперболічні дерева.

Різновидами гіперболічних дерев є дерево функцій, дерево поточної реальності (за теорією обмежень Е. Голдратта) (створення якого дозволяє визначити основні причини певного явища, процесу), дерево цілей, дерево задач, дерево рішень (аргументів), технологічна карта, блок-схема, алгоритм тощо. Розглянемо декілька із запропонованих позицій.

Дерево цілей – це структурована, побудована за ієрархічним принципом сукупність цілей, у якій виділені генеральна мета («вершина дерева») та підлеглі їй підцілі подальших рівнів («гілки дерева»). Концепція «Дерева цілей» вперше була запропонована Ч. Черчменом і Р. Акофф у 1957 році. Важливість підцілей стосовно одна до одної можуть показувати коефіцієнти значущості або певний порядок. Наведемо приклад застосування методу «дерево цілей» для формулювання генеральної мети та підцілей із проблеми формування умов для підвищення рівня ефективності сучасного уроку (рис. 3).

З наведеного прикладу ми бачимо, що генеральною метою визначено саме вирішення зазначеної проблеми, тоді як цілями другого порядку є скорочення ресурсних та часових затрат на підготовку до таких уроків, застосування синергетичного, компетентнісного, діяльнісного підходів у навчально-виховному процесі, перехід від суб'єкт-об'єктного до суб'єкт-суб'єктного навчання. Цілями третього порядку, які впливають із цілей другого порядку, є методична підготовка педагогічних працівників, створення відповідної матеріально-технічної, дидактичної бази, вивчення рівня задоволення освітніх потреб учнів тощо.

Такий спосіб візуалізації, як «дерево завдань», може допомогти не тільки із визначенням завдань, але й у вирішенні питання вибору найбільш оптимального способу досягнення поставленої мети (рис. 4). Для цього біля визначених завдань нижчого порядку прописуються плюси та мінуси їх виконання. Такі способи візуалізації інформації дозволяють відповісти на питання «Як?»: яка головна мета?, як вирішити питання?, як обрати оптимальний шлях?

Досить результативним для моделювання процесу вирішення проблеми є застосування методу «Swim Lanes». Іноді при моделюванні процесу буває корисним розбити стан діяльності на групи, кожна з яких являє собою елемент організації або певний ресурс. Візуально кожна група відокремлюється від сусідніх рисою (рис. 5), це схоже на плавальні доріжки в басейні, тому такі діаграми й називають swim lanes (плавальні доріжки). Swim lanes є візуальним елементом, який використовують для створення технологічних карт, котрі описують, хто працює над визначеною частиною процесу (що може допомогти у вирішенні питання делегування повноважень).

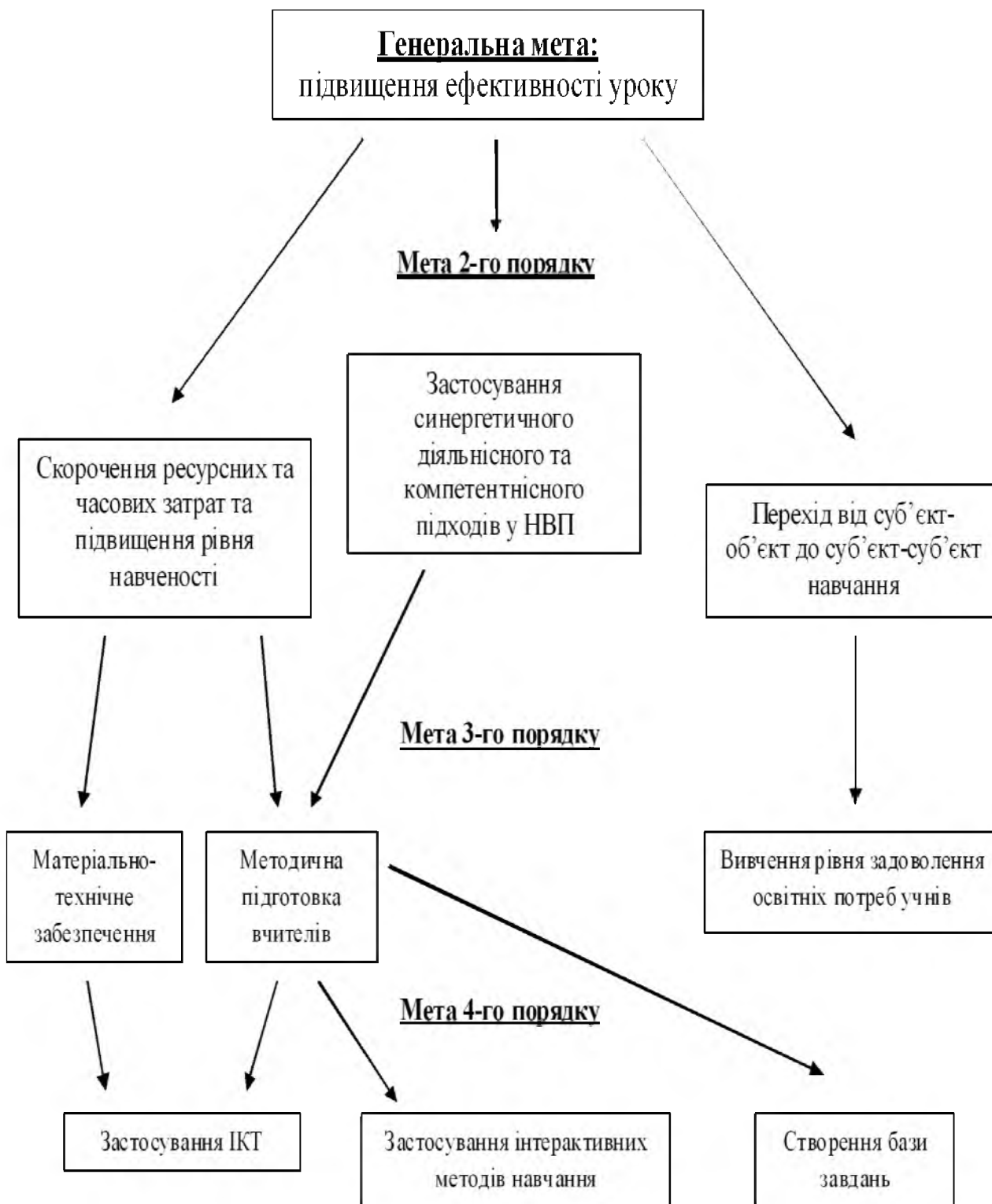

Рис. 3. Формування умов для підвищення рівня ефективності сучасного уроку.

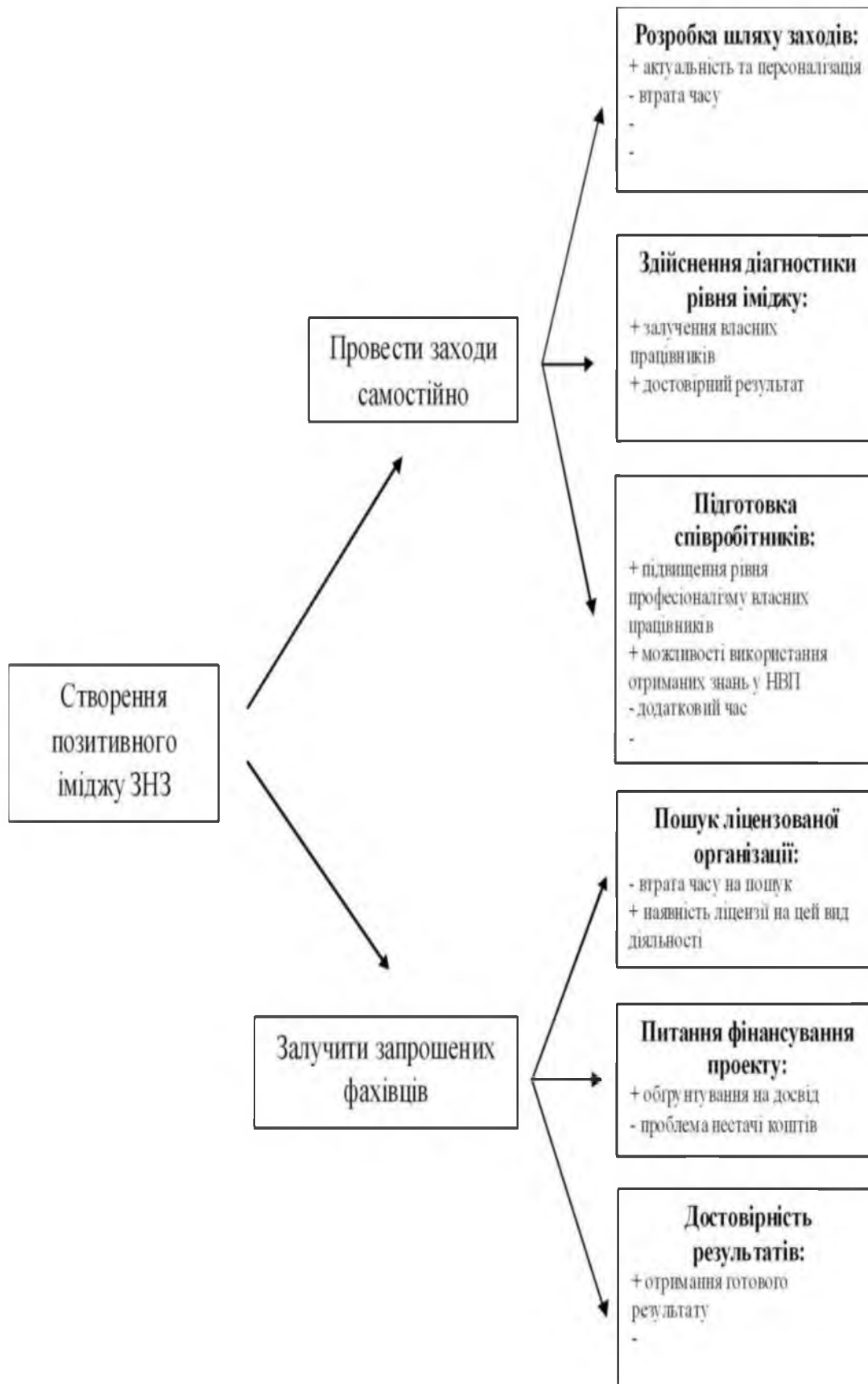

Рис. 4. Зразок застосування Дерева завдань на тему «Створення позитивного іміджу ЗНЗ».

Ефективним способом фіксації ідей у ході мозкового штурму є *концептуальні карти*, до яких відносять кластери (різновидом яких є карти причин), радіантні діаграми, карти знань. Такі способи візуалізації інформації часто використовують для ілюстрації причинно-наслідкових відносин.

Рис. 5. Swim lanes на тему «Підготовка учнів до ЗНО».

Звернемо увагу на інтелект-карту (майндкарта, або ментальна карта), яка, по суті, є нелінійним способом відображення інформації. Ідея використання інтелект-карт приписується Тоні Бьюзену (Tony Buzan). Першу згадку ідей і принципів викладено в одній з його книг у 1974 році. Спочатку передбачалося використовувати інтелект-карти для того, щоб зробити процес навчання цікавим і ефективним, а також для запам'ятовування інформації.

Загальна логіка інтелект-карт полягає у:

- використанні ліво- і правопівкульного мислення (саме для цього схеми, крім чіткої структури, зазвичай містять і картинки);
- використанні асоціативного мислення;
- можливості розуміння й використання різних напрямів логіки (дедукція, індукція й аналогія).

Інтелект-карти можна як малювати на папері, так і будувати з використанням спеціальних програмових продуктів.

Області застосування інтелект-карт: навчання й запам'ятовування інформації; конспектування інформації (одна інтелект-карта – це багато сторінок тексту); аналіз даних (спрощення (ключові думки), структурування та систематизація); запам'ятовування (структурування та візуалізація); планування (робота, навчання й особисте життя); фіксація результатів мозкового штурму; презентації проектів тощо; збір та структурування матеріалу.

Принципи та рекомендації щодо створення інтелект-карт:

1. Головне правило – зручність читання.
2. Завжди починаємо з центра, в ньому основна (верхня) ідея.
3. Читаємо карту за годинниковою стрілкою з правого верхнього кута.
4. Використовуємо кольори й картинки.
5. За можливості використовуємо не більше 5–7 відгалужень (гілочок).
6. Мінімум слів, намагаємося використовувати тільки ключові слова. Довжина гілочки – довжина слова, яке над нею написано.
7. Намагаємося писати слова в рядок. Це знову ж таки для зручності читання.
8. Гілочки більш широкі в центральній частині та звужуються до периферії рисунка. Так виділяються позиції першого, другого, третього порядків (рис. 6, 7) [3].

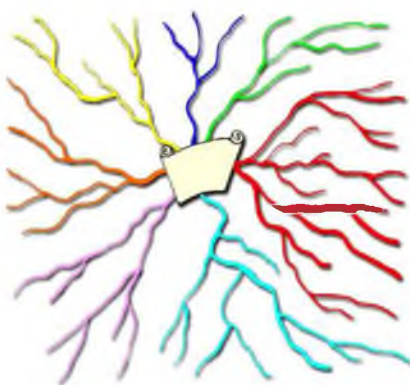

Рис. 6. Схема інтелект-карти.

Рис. 7. Зразок інтелект-карти.

За допомогою «програм-візуалізаторів», яких безліч, цей процес значно полегшується і стає реальною альтернативою або чудовим помічником різним текстовим і графічним редакторам, електронним таблицям.

«Хмаринки слів» – спосіб візуалізації інформації, який дозволяє відповісти на такі питання, як «Хто?» або «Що?». Для їх побудови використовуються програми, що широко представлені в мережі інтернет. У них в спеціальне поле необхідно ввести певний текст, після чого програма самостійно згенерує хмаринку, в якій найчастіше вживані слова будуть представлені крупнішим шрифтом (рис. 8).

Іншим способом візуалізації інформації є інфографіка, ідейною основою якої є схематизація, пов’язана з представленням ідеї різного ступеня складності у формі малюнка, схеми, таблиці або діаграми (рис. 9).

Рис. 8. Приклад хмаринки слів.

Рис. 9. Приклад Інфографіки.

У сучасному інтернет-просторі існує безліч безкоштовних програм, мета яких полягає у візуалізації інформації. Найбільш часто вживаними є такі: X-mind, TAGUL-WORD CLOUD ART, Wordle, Microsoft Visio тощо.

Отже, принцип когнітивної візуалізації виходить із психологічних закономірностей, відповідно до яких ефективність засвоєння інформації та знань значно підвищується за умови використання графічних навчальних елементів. Графічні «опори» компактно ілюструють зміст навчального матеріалу і сприяють систематизації знань.

Технологія візуалізації матеріалу має три основні рівні (дані – інформація – знання), чотири етапи (дивитися – бачити – уявляти – представ-

ляти іншим) та способи бачення, які структуровані в певні графічні схеми-відповіді на шість ключових питань (хто (що)? – коли? – де? – скільки? – чому? – навіщо (як)?).

Використання методу візуалізації дозволяє не лише передати інформацію, а й узагальнити та систематизувати отримані знання, що сприяє підвищенню ефективності дистанційної освіти.

Література

1. *Бархатова Д. А.* Методика визуализированного обучения педагогов-бакалавров профиля «Информатика» дисциплинам предметной подготовки : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.02 / Бархатова Дарья Александровна; [Место защиты: Сиб. федер. ун-т]. – Красноярск, 2011. – 148 с.
2. *Бехтерева Н.П.* Магия мозга и лабиринты жизни / Н. П. Бехтерева. – М. : АСТ; СПб. : Сова, 2007. – 349 с.
3. *Бехтерев С.* Майнд-менеджмент: решение бизнес-задач с помощью интеллект-карт / С. Бехтерев; под ред. Г. Архангельского. – М. : Альпина Паблишера, 2009. – 308 с.
4. *Бьюзен Т.* Супермышление / Тони и Барри Бьюзен [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://royallib.com/read/byuzen_toni/supermishlenie.html#0
5. *Магалашвили В. В.* Ориентированная на цели визуализация знаний / В. В. Магалашвили, В. Н. Бодров // Международный журнал «Образовательные технологии и общество». – 2008. – Том 11. – №1. – С. 420–433. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ifets.ieee.org/russian/depository/v11_i1/html/11.htm
6. *Роем Дэн.* Практика визуального мышления / Дэн Роем [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mann-ivanov-ferber.ru/books/paperbook/unfolding_the_napkin/
7. *Садовская И.Л.* К вопросу о классификации и структуре методов обучения / И. Л. Садовская // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/znamia/2010/9/fr.html>
8. *Фрумкин К.Г.* Откуда исходит угроза книге / К.Г. Фрумкин // Знамя. – 2010. – №9. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://magazines.russ.ru/znamia/2010/9/fr.html>
9. National strategies for Elearning in Post – secondary educational // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/>

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ У СТВОРЕННІ ТА ВИКОРИСТАННІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНИХ КУРСІВ

*Шацька Н.М.,
кандидат педагогічних наук*

«Одним із головних пріоритетів розвитку України є прагнення побудувати інформаційне суспільство, орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток, у якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними з метою реалізації свого потенціалу, сприяння суспільному й особистому розвиткові та підвищенню якості життя», – зазначається в Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [3].

Людство усвідомило колосальні можливості, надані інформаційними технологіями, і головним завданням сьогодення є навчитися грамотно застосовувати їх у навчальному процесі, бо це дозволяє здійснити сучасні підходи до педагогічної діяльності. Ще в Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні, яка була затверджена Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р., зазначалося, що «розвиток освітньої системи в Україні повинен призвести до появи нових можливостей для оновлення змісту навчання та методів викладання дисциплін і розповсюдження знань; розширення доступу до всіх рівнів освіти, реалізації можливості її одержання для великої кількості молодих людей, включаючи тих, хто не може навчатись у вищих навчальних закладах за традиційними формами внаслідок браку фінансових або фізичних можливостей, професійної зайнятості, віддаленості від великих міст, престижних навчальних закладів тощо; реалізації системи безперервної освіти «через усе життя», включаючи середню, довузівську, вищу та післядипломну; індивідуалізації навчання при масовості освіти» [4].

Дистанційну освіту успішно використовують у вищих навчальних закладах, але для загальноосвітніх шкіл ця діяльність усе ще є малопоширеною. Науковці розрізняють два поняття: «дистанційна освіта» та «дистанційне навчання».

Дистанційна освіта – це організаційно-педагогічний процес, характерною ознакою якого є опосередкована взаємодія тих, хто надає освітні послуги, з користувачами цих послуг у створеному навчальним закладом інформаційному навчальному середовищі. За зовнішніми чинниками інформаційному навчальному середовищу дистанційної освіти властиві

гнучкість і модульність побудови, оперативність оновлення, особистісна орієнтація змісту й методів навчання. За внутрішніми чинниками дистанційну освіту характеризують паралельність, віддаленість, асинхронність і масштабність процесу навчання [10].

Дистанційне навчання – така форма навчання, коли взаємодія суб'єктів навчання (педагога, студентів, учителя, учнів) здійснюється на відстані й відображає всі властиві навчальному процесу компоненти (мету, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання), які реалізуються специфічними засобами інтернет-технологій або іншими засобами, що передбачають інтерактивність. Найголовнішою ознакою дистанційного навчання є уникнення безпосереднього контакту між суб'єктами навчання та використання в процесі навчання нових інформаційних технологій [4]. Дистанційне навчання використовується для посилення основного змісту навчання шляхом організації курсів з окремих тем, які, на думку вчителя, потребують додаткової уваги; із тем, які традиційно вивчаються під час карантинів; створення та проведення курсів-лабораторних практикумів, тренажерів із розв'язання задач, курсів-проектів тощо; запровадження курсів на допомогу дітям, що не встигають, для самостійного навчання вдома; організації поглиблених курсів для обдарованих дітей; курсів підготовки до незалежного оцінювання; олімпіад; профільних курсів тощо, навчання дітей з особливими потребами: курси для індивідуальної роботи вдома; для дітей із вадами; посилення варіативної складової: курси гурткової та факультативної тематики; з предметів поза межами державної програми; з формування окремих компетенцій (комунікативної (мовні, комп'ютерні), творчої діяльності (прикладні ремесла, веб-дизайн) тощо); позаурочна діяльність: курси виховної тематики, психотренінги, конкурси, або курси з підготовки до них; курси-мандри, курси-екскурсії, профорієнтаційні. У той же час дистанційно можуть працювати обдаровані діти та молодь, які спроможні самостійно або прискорено опанувати навчальні програми; особи з обмеженими фізичними можливостями; учні, що проживають у географічно віддалених і важкодоступних до загальноосвітніх навчальних закладів населених пунктах; старшокласники, які бажають отримати додаткові знання й освіту паралельно з традиційним навчанням у школі; особи, що готуються до вступу до вищих навчальних закладів; громадяни України, які тимчасово або постійно проживають за кордоном; особи, що відбувають покарання у виправно-трудовах установах; іноземці, які прагнуть отримати загальну середню освіту за українськими програмами, та інші.

Проте хоч би якою великою не була кількість комп'ютерних енциклопедій, досконалих програм, ілюстрованих комп'ютерних книг, на-

вчальних ігор, що розвивають здібності дитини, але це багатство без участі старших, без праці дорослої людини, залученої до процесу виховання, не навчить дитину. І тут на перший план виходить особистість учителя. Серед принципів постійного розвитку, проголошених ООН, особливе місце посідає принцип безперервної освіти громадян протягом усього їх життя. Безперервна освіта і, насамперед, освіта дорослих слугує засобом систематичної актуалізації накопичених у світі знань, забезпечує зростання людського капіталу, дозволяє людям максимально й найбільш ефективно реалізувати себе в процесі життєдіяльності [4]. Колективні форми роботи (на курсах інститутів підвищення кваліфікації, у методичних об'єднаннях, лекторіях тощо) з підвищення кваліфікації й теоретичного рівня знань учителів необхідно поєднувати із самоосвітою. Тільки в органічному поєднанні колективних та індивідуальних форм роботи може бути знайдено розв'язання проблеми систематичного розширення світогляду й підвищення професійної кваліфікації кожного вчителя. Підставою успішного росту педагога є систематична самостійна досконала робота з науково-методичною літературою, в якій представлено як теоретичні відомості, так і досвід українських і закордонних учених. Чим ширша ерудиція педагога, чим більше він ознайомиться з надбаннями сучасної науки й техніки, тим легше йому буде знайти найбільш вдалі форми й методи для подачі матеріалу на заняттях зі школярами, тим різноманітнішим буде спектр його майстерності. Професійного розвитку вчителя, його становлення не може бути без грамотно вибудованого самоосвітнього процесу. Важливими напрямками самоосвітньої роботи з предмета може бути ознайомлення з передовим педагогічним досвідом, освоєнням ІКТ. Психолого-педагогічний словник (укладач Є. Рапацевич) подає таке тлумачення: «Саморозвиток індивіда – процес збагачення діяльних здібностей і інших особистісних якостей людини в ході різних видів її доцільної діяльності, підставою якого служить розпредмечування (присвоєння) соціального досвіду й досягнень культури, втілених у реаліях, що залучаються у процес тієї або іншої діяльності. Хід саморозвитку та його результати визначаються двома факторами: а) здатністю індивіда вчитися й брати участь у діяльності «зі знанням справи», тобто якістю й рівнем його освіти; б) характером і мірою втілення соціально-культурного досвіду в реаліях, з якими має справу суб'єкт діяльності» [7, с. 684].

Сучасне молоде покоління активно використовує мобільні пристрої та інтернет, і перед учителем стоїть важливе завдання: впровадити вже знайомі учням технології в освітній процес. Це не лише дозволяє зробити навчання цікавим, а й відкриває безліч нових можливостей. Особливим напрямом самоосвіти вчителя є використання ІКТ для: а) підвищення

фахового рівня (онлайн-навчання: відеолекції, інтерактивний перелік літератури; дистанційні курси тощо), б) самоосвітньої діяльності (заняття онлайн у творчих групах, спецкурсах тощо), в) створення портфоліо, г) пошуку дидактичного матеріалу (текстового, наочного, музичного тощо), д) опанування сервісів Веб 2.0 (створення власного дидактичного матеріалу: презентації, кросворди, пазли, скрайбінг, дидактична ігрофікація, відеопоезії тощо), Intel 10 (проектна діяльність), використання для навчання соціальних медіа (відображення перебігу навчального матеріалу), е) створення власних ресурсів: дистанційні курси, блоги, веб-сайти тощо.

Сучасний освітній простір неможливо уявити без технології дистанційного навчання. Відходять у минуле уроки, які проводяться лише за допомогою підручника. Педагоги шкіл починають упроваджувати в навчальний процес дистанційні курси, електронні посібники, онлайн-зошити тощо. Комп'ютерна техніка дозволяє вчителю-словеснику оптимізувати власну діяльність, зменшити навантаження під час підготовки до уроків; підвищити їх ефективність.

Питання науково-методичного забезпечення дистанційного навчання, побудови інформаційного простору навчального закладу вивчали В. Ю. Биков, О. Спірін, Л. Лупаренко, Л. Васильченко, В. Шевченко та ін.; особливості інформатизації середньої освіти (програмні засоби, технології) – В. Мадзігон, Ю. Дорошенко та ін., формування інформаційно-комунікаційної компетентності вчителя та учня – О. Крикунова та ін. До проблеми формування професійної компетентності майбутніх учителів-предметників у процесі навчання зверталися та звертаються багато вчених. Предметом наукових досліджень стали різні аспекти цієї проблеми, якими займалися І. Бондаренко, Н. Босак, М. Васильєва, С. Вітвицька, О. Вознюк, Л. Голованчук, І. Дроздова, О. Дубасенюк, А. Журавльова, С. Козак, Н. Кузьміна, А. Маркова, Г. Мельниченко, О. Палій, Л. Пуховська, С. Савельєва, Н. Саєнко, С. Сисоєва, Н. Тализіна, Л. Шевчук та інші.

У багатьох дослідженнях науковців (І. Зимня, М. Жалдак, О. Шувалова, А. Хуторський та ін.) проблема взаємодії особистості з інформаційним середовищем розглядається як проблема інформаційної культури. Вона є одним з головних критеріїв, що безпосередньо впливає на професійний рівень учителя, який має перебувати в постійному пошуку, спиратися на найновіші досягнення науки й техніки, формувати власним прикладом в учнів компетентність у вивченні рідної мови за допомогою використання ІКТ, виховувати бажання бути інформаційно освіченим [8].

З 2011 року в КЗ «Запорізький інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР почалося створення дистанційної «Школи сучасних знань» на платформі Moodle. Метою її роботи є сприяння створенню позитивної

мотивації учнів щодо профільного навчання на дистанційних курсах із навчальних предметів, створення педагогами електронного ресурсу для допрофільної підготовки учнів, накопичення дидактичного матеріалу для проведення уроків.

Школа сучасних знань (далі – ШСЗ) у своїй діяльності керується Конституцією України, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», Положенням про дистанційне навчання, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 30 квітня 2013 року за № 703/23235 (зі змінами), наказами МОН України, рішеннями місцевих органів виконавчої влади: наказом ДОН № 996 від 18.11.2013 «Про розробку профільних дистанційних спецкурсів у рамках реалізації регіонального освітнього проекту «Школа сучасних знань», Листом ДОНМС від 18.03.2013 № 0579.02-14 «Про навчання учнів у «Школі сучасних знань», Наказом ОблУОН від 26.12.2012 № 817 «Про розробку допрофільних курсів із базових навчальних дисциплін для «Школи сучасних знань», Наказом ОблУОН від 28.12.2011 № 914 «Про створення «Школи сучасних знань».

Матеріали дистанційного курсу структуровані, зміст відображає логіку вивчення дисципліни й надає учням теоретичні відомості з теми. Як ресурси курсу можуть використовуватися різні формати електронних документів. Кожен модуль має певну структуру: теоретичну частину, практичний блок, контроль знань. Теоретична навчальна частина містить електронні матеріали й надає учню відомості з модуля відповідно до програми в повному обсязі й подається як ресурс «веб-сторінка». Доцільним є використання мультимедійних презентацій, лекцій, інших джерел. Модуль контрольної діяльності «Тест» дозволяє автору створювати завдання різних типів: вибір із множини, вибір відповідності та інші.

Виконання завдань електронних навчальних курсів з української мови (допрофільна підготовка) та української літератури (9 клас) дає змогу учням розвинути навички самостійної роботи, поглибити знання з предметів, надолужити пропущений матеріал, підготуватися до ЗНО.

У рекомендаціях щодо науково-методичного забезпечення створення дистанційного курсу Л. Васильченко й В. Шевченко звертають увагу на те, що обов'язковою вимогою до курсу є формулювання завдань до вивчення предмета. До кожної навчальної теми, навчального питання та фрагмента навчального питання завдання формулює безпосередньо вчитель. У той же час до змісту навчання вчитель може додавати додаткові завдання поглибленого, розвивального, проблемного та іншого характеру, формувати на свій розсуд додаткові фрагменти навчальних завдань. Це

становить варіативну частину навчального предмета, робить його вивчення оригінальним в авторському виконанні й у дистанційному навчанні може називатися школою цього автора.

Якщо перша група завдань певною мірою має примусовий відтінок, продиктований державними стандартами, то друга група завдань має творчий характер і найбільше сприяє реалізації принципу креативності та створенню найкращих умов для задоволення особистих мотивів людини на пізнання.

Отже, в інформаційно-навчальному середовищі формулювання мотивації, мети й завдання є взаємопов'язаними і далеко не формальними процесами. Мотивація повинна чітко давати відповідь на запитання: «Наскільки це потрібно?», «Чого необхідно досягти?», «Що треба зробити, щоб досягти мети?» [2].

Дистанційний курс побудований так, щоб той, хто навчається, міг перейти від діяльності, що виконується під керівництвом викладача, до діяльності, яку організує самостійно, до максимальної заміни викладацького контролю самоконтролем. Тому він має містити докладний опис раціональних прийомів описаних видів діяльності, критеріїв правильності рішень, рекомендації з ефективного використання консультацій.

Автори посібника «Створення навчально-методичних комплексів дистанційного навчання: методичні рекомендації» Л. Васильченко та І. Лапшина зазначають, що «однією з найбільш розповсюджених помилок під час створення курсів дистанційного навчання є виконання їх у вигляді електронної копії стандартних друкованих підручників. Інформаційні технології надають у розпорядження викладача могутній набір інструментів, які мають ефективно використовуватися для досягнення цілей навчального процесу при дистанційному навчанні» [1].

На сьогодні широко використовується подана структура курсів дистанційного навчання:

– *Автори курсу* з фотографіями автора і тьютора. Коротка творча біографія автора курсу, основні публікації. Можливо, аудіо- чи відеоролик.

– *Вступ* (Інформація про курс). Дається коротка характеристика курсу, кому він призначений, що необхідно знати і вміти для успішного засвоєння, розклад, цілі й завдання курсу, анотація курсу, організація курсу, необхідна література, порядок навчання, як працювати із цим курсом, місце та взаємозв'язок з іншими дисциплінами, програми за фахом.

– *Основний текст* у вигляді модулів з ілюстраціями, виділеними ключовими словами (для майбутнього глосарія) і визначеннями, посиленнями на інші сторінки курсу та інші джерела інформації в мережі інтернет, а також основні висновки з розділу. Кожний модуль повинен мати

заголовок. Можливе зазначення переліку питань, що відносяться до цього розділу, але не ввійшли до програми, із зазначенням джерел, де можна з ними ознайомитися факультативно, та додаткових лекційних матеріалів.

– *Запитання для самотестування* після кожного розділу, контрольних робіт і тем для обговорення на форумі цього курсу. Задачі з відповідями для тренінгу.

– *Довідкові матеріали* з предметної галузі курсу (глосарій), пов'язані гіперпосиланнями з основним текстом. Глосарій, за можливості, має повно відображати зміст курсу (в ідеалі глосарій має містити терміни українською та англійською мовами). Список скорочень і аббревіатур.

– *Література* – список рекомендованої основної та додаткової літератури, адреси веб-сайтів у мережі інтернет з інформацією, необхідною для навчання, з анотацією кожного ресурсу.

– *Електронна бібліотека* – електронні книги за тематикою курсу, посилання на сайти електронних бібліотек, електронні книги з інформацією, необхідною учню, наприклад для роботи з електронною поштою, для пошуку інформації в мережі інтернет тощо. Кожне посилання має супроводжуватися анотацією.

– *Засоби співпраці* учня з викладачем та іншими учнями (електронна пошта, телеконференції (форум), чат).

– *Практичні та лабораторні роботи*, необхідні для якісного засвоєння курсу. Попередньо рекомендується здійснити допуск до цього виду занять, перевірити знання теоретичного матеріалу.

– *Творчі завдання* (курсіві роботи, есе, завдання, ситуації тощо), спрямовані на самостійне застосування засвоєних знань, умінь, навичок, виконання проектів індивідуально та в групах співробітництва [1].

Українська мова та література – це не лише навчальні предмети, а й засоби пізнання світу, вивчення інших предметів, комунікації, сприйняття досвіду, культури рідного народу та людства загалом.

Одним із найбільш актуальних завдань нинішньої школи є формування мовно-літературної компетентності учнів. У Державному стандарті базової і повної середньої освіти зазначено, що «метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток особистості учня, формування в нього мовленнєвої й читацької культури, комунікативної та літературної компетентності, гуманістичного світогляду, національної свідомості, високої моралі, активної громадянської позиції, естетичних смаків і ціннісних орієнтацій». Навчальна діяльність на уроках повинна не лише дати учню суму знань, умінь та навичок, а й сформувати його компетентність як загальну здатність, яка базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях. Сьогодні дуже важливим є розуміння того, що людина живе в іншому

суспільному просторі, де цінуються не стільки знання, як здатність мобільно й адекватно використовувати та застосовувати їх у практичній діяльності.

Рис. Формування мовно-літературної компетентності учнів шляхом навчання у «Школі сучасних знань».

Інтеграційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві, вимагають нової школи, метою якої є створення «умов для розвитку й самореалізації кожної особистості», формування покоління, «здатного навчатися упродовж життя» («Національна доктрина розвитку освіти України») [5]. Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві (Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки) [6].

Новітні інформаційні технології стрімко ввірвалися в усі сфери нашого життя, стають такою ж реальністю, як мобільний телефонний зв'язок, онлайн-спілкування. Мультимедіа сприяє розвитку мотивації; комунікативних здібностей; виробленню навичок; накопиченню фактичних знань; розвитку інформаційної грамотності тощо. Використання комп'ютера на уроці дозволяє зробити процес навчання мобільним, диференційованим та індивідуальним.

Поєднуючи в собі можливості телевізора, відеомагнітофона, книги, калькулятора, будучи універсальною іграшкою, здатною імітувати інші іграшки і різноманітні ігри, сучасний комп'ютер разом з тим є для дитини рівноправним партнером, якого дитині так часом не вистачає. З іншого боку, цей метод навчання є досить привабливим і для вчителів: допомагає їм краще оцінити здібності й знання дитини, зрозуміти її, спонукає шукати нові, нетрадиційні форми й методи навчання. Використання ІКТ на уроках української літератури сприяє підвищенню якості знань, умінь та навичок учнів, поглибленню та вдосконаленню знань під час самостійної роботи, реалізації особистісних освітніх цілей, кардинальному поліпшенню контролю і самоконтролю на основі зворотного зв'язку, інтенсифікації навчального процесу, реалізації напрацювань, ідей учителя, презентації учнівських проектів і творчих робіт тощо, робить навчання глибшим, різноманітнішим і змістовнішим, більш наочним і динамічним.

Для апробації інновацій у практиці роботи шкільного закладу, напрацювання рекомендацій, у яких було б чітко вказано, що і як слід робити, та впровадження дистанційного курсу першопроходцями стали члени творчої групи – досвідчені, творчі педагоги, здатні мислити критично й далекоглядно.

На базі КЗ «ЗОППО» ЗОР над розробкою електронних навчальних курсів «Українська мова (допрофільна підготовка)», «Українська література. 9 клас» працювала творча група вчителів української мови та літератури (керівник Шацька Н.М.).

Уже третій рік у складі цієї обласної творчої групи створює електронні навчальні курси Штандюк С.І. [9]. Зокрема, вона є автором модулів «Розвиток української мови. Мова – найважливіший засіб пізнання, спілкування й впливу», «Текст як середовище функціонування мовних одиниць», «Мовні стилі й жанри. Типи мовлення» та інших.

Етапи створення навчальної електронної розробки розглянемо на прикладі електронного курсу «Українська мова. 8 клас. Звертання» (Штандюк С.І.) У пояснювальній записці учитель розкриває школярам і педагогам перспективу дистанційного навчання, показує можливості електронного контенту.

Перед початком занять у курсі пропонується пригадати правила безпечної роботи за комп'ютером, зазначити зміст курсу, інструкцію щодо виконання завдань модулів і критерії оцінювання, провести анкетування та вхідне тестування. Велику роль у процесі дистанційного навчання відіграє вміння учнів здобувати знання самостійно, вчитель (тьютор) лише спрямовує діяльність учня, коригує навчальний процес, добирає необхідний додатковий літературний ресурс.

У першому модулі подаються відомості про педагога для візуалізації викладача (презентація «Будьмо знайомі»). На вивчення теми «Звертання» відповідно до програми виділено три модулі. Наступний четвертий – розвиток мовлення. Підготовчий етап – основа всього електронного курсу. Він надає інформацію щодо цілей, навчальних завдань, містить рекомендації стосовно здійснення самостійної роботи. Отже, тут потрібно чітко сформулювати мету, завдання даного модуля. Учень повинен розуміти, який матеріал опановуватиме в даному блоці. Наприклад, опрацювавши поданий матеріал, дізнається, що таке звертання; навчиться розпізнавати звертання в тексті, визначати його місце в реченні; зуміє характеризувати вид звертання за будовою: поширене чи непоширене.

З метою актуалізації опорних знань учнів педагог пропонує прослухати поезію «Прекрасні звертання» у виконанні автора Н. Красоткіної, теоретичний матеріал подає у вигляді схем, таблиць, презентацій. Щоб зацікавити учнів, виховати любов до рідної землі, матеріал уроку подає у вигляді мандрівки, тексти завдань містять рядки творів поетів рідного краю.

Для введення в курс відео- або аудіофайлів разом із пояснювальним текстом автор досвіду використовує веб-сторінку. Дітям запропоновано переглянути мультфільми, виписати звертання, охарактеризувати їх за будовою. Для закріплення використано графічний диктант, вправи на конструювання, редагування тексту, а також завдання творчого характеру.

Для контролю знань, умінь і навичок у Moodle використовуються тести. Використання комп'ютерного тестування для об'єктивного контролю та самоконтролю навчальних досягнень створює умови для вивільнення дитини від упередженого ставлення педагога, здійснення контролю поза межами стосунків «учитель – учень», при цьому процедура контролю набуває характеру змагання з персональним комп'ютером, що передусім стимулює дитину до самокорекції навчальної діяльності, самоосвіти.

Електронний навчальний курс містить текстову й графічну інформацію, відео- та аудіоматеріали, вправи, практикуми. Поєднуючи в собі різні способи передачі знань, електронний навчальний контент забезпечує прояв учнями всіх видів навчальної активності. Це значно покращує

розуміння навчального матеріалу й якість навчання. Електронна система Moodle дозволяє найефективніше вирішувати завдання дистанційної освіти.

З жовтня 2014-2015 н. р. проводиться апробація дистанційних курсів факультативу з української мови у 8 та курсів за вибором у 9 класах, відбувається експериментальна перевірка можливостей електронного ресурсу з української мови для підтримки навчального процесу (на уроках та заняттях факультативу). Десять учнів 9-А класу Пологівської СРШ І–ІІІ ступенів № 2 (вчитель Штандюк С.І.) виявили бажання працювати додатково, і їх було зараховано на навчання на дистанційний курс «Українська мова. 9 клас» (кер. Шиліна Г. А.). Після закінчення навчального року анкетування показало, що учням подобається працювати дистанційно. Вони мають змогу повторити пройдений матеріал, звести до мінімуму витрати на пошук і підбір літератури, об'єктивно перевірити свої знання, залишившись сам на сам із тестовими завданнями, без підказок товаришів. Учні аналізують завдання, намагаються знайти відповіді, спираючись на надані в курсі матеріали, із задоволенням виконують тестові завдання в реальному часі. Проблеми виникали під час виконання творчих завдань. Школярі виконують переважно тести, а творчі вправи залишаються поза увагою. Учителю бажано мати зв'язок із батьками учнів, які навчаються дистанційно, щоб здійснювати належний контроль за навчанням.

Недоліком дистанційного навчання можна вважати те, що контроль за навчанням учнів дещо послаблений порівняно з класно-урочною формою. Ефективність навчання залежить передусім від систематичності виконання завдань, наполегливості, дисциплінованості, відповідальності учнів.

Досвід учителів, які працюють над створенням дистанційних курсів та впровадженням їх у практику, розглядається під час участі в обласних, міських семінарах із проблем використання перспективних технологій навчання української мови та літератури, на обласному «круглому столі» «Проектування україномовного освітнього середовища» в межах Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи», яка проходила з 20 по 27 квітня 2015 року на базі КЗ «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» ЗОР. Створення електронних навчальних курсів з української мови та літератури є додатковим чинником розвитку компетентності учнів.

Означений досвід може бути використаний учителями філологічного циклу як зразок для створення власного дистанційного курсу на платформі «Школи сучасних знань», як допоміжний матеріал до власного

курсу, а також як дидактичний матеріал до проведення уроків української мови та літератури. Матеріали електронних навчальних курсів «Українська мова (допрофільна підготовка)», «Українська література. 9 клас» доцільно використовувати й під час підготовки учнів до олімпіад, мовно-літературних конкурсів, МАН, ЗНО, для роботи з обдарованими учнями та для допрофільної підготовки школярів.

Таким чином, дистанційне навчання покликане допомогти здобувати знання в глобальному освітньому просторі, воно виступає ефективним доповненням традиційних форм освіти, засобом часткового вирішення її нагальних проблем. Упровадження елементів дистанційної форми навчання у школі є необхідною умовою для досягнення сучасного рівня якості освіти. Тому формувати мовну й літературну компетентність учнів потрібно систематично та послідовно, поєднуючи різні види й типи уроків, урізноманітнюючи методи і прийоми, застосовуючи систему завдань, що забезпечить розвиток компетентнісних умінь і навичок, цілеспрямовано добираючи дидактичний матеріал, який містить можливості для творчої роботи над програмовим матеріалом і його структурними елементами. Якісний, інформаційно наповнений і методично правильний зміст навчальних курсів – запорука успішного навчання учнів.

Література

1. Васильченко Л. В. Лапшина І. С. Організаційно-методичне забезпечення дистанційного навчання в закладах освіти / Л. В. Васильченко, І. С. Лапшина. – Х.: Вид. група «Основа», 2016. – 128 с. – (Бібліотека журналу «Управління школою». Вип. 01 (157)).
2. Васильченко Л. В., Шевченко В. Л. Дистанційне навчання: науково-методичне забезпечення; інформаційний простір навчального закладу / Л. В. Васильченко, В. Л. Шевченко. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 208 с. – Бібліогр. : С.70. – (Серія «Управління школою». Вип. 1(73)).
3. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
4. Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні, затверджена Постановою МОН України від 20 грудня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua/distance/pravo/00.html>
5. Національна доктрина розвитку освіти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.meduniv.lviv.ua/files/info/nats_strategia.pdf

7. Психолого-педагогический словарь / Сост. Е. С. Рапацевич – Минск: Современное слово, 2006. – 928 с. – Бібліогр. : С.684.
8. *Сороко Н. В.* Роль інформаційної культури в удосконаленні професійної компетентності вчителів // Н.В. Сороко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/ITZN/em4/content/07snvcpt.htm
9. *Шацька Н.* Формування мовно-літературної компетентності учнів шляхом навчання у «Школі сучасних знань» // Здобутки освітян Запорізького регіону. Антологія перспективного педагогічного досвіду закладів освіти Запорізької області. Вип.16 / упор. Р. М. Ніколаєвська. – Запоріжжя : Кругозор, 2015. – С. 217–224.
10. *Шевченко В. Л.* Дистанційна освіта та передумови віртуальної форми навчання / В.Л. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/6/statti/2shevctnko/shevchenko.htm>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Пашков Володимир Васильович – доктор філософських наук, ректор комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Путій Тетяна Миколаївна – кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Каракатсаніс Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Корицька Галина Романівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Курінна Алла Феліксівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Лісіцин Віталій Вікторович – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Сирцова Ольга Миколаївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Шацька Наталія Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри філософії та суспільно-гуманітарних дисциплін комунального закладу «Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Запорізької обласної ради.

Наукове видання

Пашков Володимир Васильович
Лісіцин Віталій Вікторович
Каракатсаніс Тетяна Василівна
Корицька Галина Романівна
Курінна Алла Феліксівна
Путій Тетяна Миколаївна
Сирцова Ольга Миколаївна
Шацька Наталія Михайлівна

E-LEARNING
У ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ НАВЧАННЯ
СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Колективна монографія

Редактори Галина Корицька, Тетяна Путій
Коректор Ірина Шалкітене
Верстка Ярослав Семко
Технічний редактор Ярослав Семко
Макет обкладинки авторський

Підп. до друку 24.01.2017. Формат 60x84/16.
Папір офс. Друк різнографічний. Гарн. Times New Roman.
Умовн. др. арк. 6,98. Наклад 300.

Видавець та виготівник «Симфонія форте»
76019, м. Івано-Франківськ, вул. Крайківського, 2
тел. (0342) 77-98-92

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців та виготівників видавничої продукції:
серія ДК № 3312 від 12.11.2008 р.